

KÜRESEL TOTALİTARİZM KOŞULLARINDA DİRENEN
ÖZNENİN ONTOLOJİSİ

ONTOLOGY OF THE SUBJECT WHO RESISTS WITHIN THE
CONDITIONS OF THE GLOBAL TOTALITARIANISM

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HUKUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
(İNSAN HAKLARI HUKUKU)

Prof. Dr. CEMAL BÂLİ AKAL

2012

KÜRESEL TOTALİTARİZM KOŞULLARINDA DİRENEN
ÖZNENİN ONTOLOJİSİ

ONTOLOGY OF THE SUBJECT WHO RESISTS WITHIN THE
CONDITIONS OF THE GLOBAL TOTALITARIANISM

Benan AYDOĞMUŞ

109614031

Prof. Dr. Cemal Bâli AKAL

:

Prof. Dr. Turgut TARHANLI

:

Doç. Dr. Ferda KESKİN

:

Tezin Onaylandığı Tarih

:

Toplam Sayfa Sayısı

:

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1) Özne
- 2) Küresel Totalitarizm
- 3) Çokluk
- 4) Biyo-politika
- 5) Yeni Sosyal Hareketler

- 1) Subject
- 2) Global Totalitarianism
- 3) Multitude
- 4) Biopolitics
- 5) New Social Movements

ÖZET

İktidarın ekonomik, kültürel ve ideolojik dönüşümünde özneye odaklanan bu tez çalışmamızda modern iktidarın siyasi dönüşüm olanağını yok etmesi ve yaşamın tüm alanlarını kaplayan bir totaliterliğe evrilmesi sürecinde, postmodernizm ve küreselleşmeyle ortaya çıkan yeni iktidar paradigmasında, sosyal, kültürel ve ekonomik sermaye olarak algılanan öznenin dönüşümü incelenmiştir.

Son otuz yıldır politik, ekonomik, kültürel tüm üretim alanlarında yaşanan büyük dönüşümle birlikte derinleşen hegemonyaya karşı, toplumsal hareketlerde belirginleşen politik öznelerle yeni bir direniş olanağı yapılandırılmaktadır. Bu geçiş sürecini anlamlandırma çabasıyla, Negri ve Hardt'ın Marksizmi yeniden yorumlayan analizlerinde, Spinoza'nın çokluk kavramından hareketle, yeni direnme odakları analiz edilmeye çalışılacaktır.

Tezin vardığı sonuç, küreselleşmenin totaliter, hegemonik yapılanmasının etkileriyle farklı ülkelerde yerel ya da ulus-ötesi nitelikli, örgütlenme ve hareket biçimleri anlamında birbirine benzer süreçlerde gelişim gösteren toplumsal hareketlerin ortaya çıkması, çokluğun siyasal bir gerçeklik olarak eylem alanında görünür olmasının kanıtı olarak kabul edilebilir. Çokluğun politik özne olarak kuruluş olanağı, 20. yy. devrimci sınıf hareketlerinin kazanımı olan, politik öznellikler üzerinden hareketle, hiçbir aşkınlığa dayanmadan, kendi üretim gücüne ve direniş tarihine bakmalıdır.

Dönüşen sosyal hareketlerin kazanımları yeni özneleşme süreçleri ve yeni politik öznenin oluşturulması olanaklarını da barındırmaktadır. Bu hareketlerin siyasi örgütlenme ve mücadele pratiklerinin, hukuki yapıyı kendi içinde nasıl dönüştüreceği sorunu, önümüzdeki süreçte hem iktidar hem de direniş yapılanması açısından önemlidir. Parçalı hareketler arası bir iletişim

süreci sonunda, tekilliklerini kaybetmeksizin yeni kolektif bir özne yaratabilme koşulları önem kazanacaktır.

ABSTRACT

In this thesis which has been focused on the agent in terms of economical, cultural and ideological transformation of the power, the transformation of the subject that has been perceived as an economic, cultural and social capital has been scrutinized in new power paradigm occurring together with postmodernism and globalism; additionally, this work has been realized with ideas such as the disappearing of political transformation's probability by modern power and the evolution of modern power in the meaning of a totalitarianism covering all fields of life.

Against hegemony which has gained power with together the huge transformation in all production sections like political, economical and cultural sections in last thirty years, a new resistance possibility is to be configured with political subjects being strongly marked in social movements. In order to give meaning to this process of transition, new resistance focuses are going to try to be analyzed with Spinoza's the concept of multitude in re-interpretation analysis of Negri and Hardt's Marxism.

Result of the thesis can be accepted the evidence of multitude as a political reality in action in the field because this result is the appearing of social movements developing in similar processes with effects of totalitarian, hegemonic configuration of globalization in different countries as local-qualified or transnational qualified in terms of organization and forms of movements, the evidence of multitude as a political reality in action in the field. The establishment possibility of the multitude should focus on its production capacity and history of resistance without relying on any transcendence through politic agent which is the achievement of the revolutionary class movement of the 20th century.

Turning into of achievements of social movements also contains the possibilities of the new subjectivation processes and creation of the new political subject. The issue how to turn legal structure into in its own by practices of political organization and struggles is important in terms of the structure of power and resistance in the next process. At the end of a communication process between partly movements, creation of a new collective subject's conditions will be important without loss of singularities.

ÖNSÖZ

Araştırma süresince bilgi ve emeğini benimle paylaşan, tezin tamamlanmasında yapıcı değerlendirmeleri ve önerileriyle katkıda bulunan değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Cemal Bâli Akal'a ve tezin geliştirilmesi aşamasında, izlediğim dersleriyle araştırma alanını derinleştiren değerli hocam Prof. Dr. Turgut Tarhanlı'ya her şey için teşekkür ederim.

Ayrıca, yaşamım boyunca her zaman yanımda olan ve bana emek veren aileme de teşekkür ederim. Umarım bu çalışma, bu alanda araştırma yapacaklara bir katkı sunar ve farklı bir düşünsel üretimde bulunur.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
KAYNAKÇA	xi
ONLINE KAYNAKLAR	xix
 1. GİRİŞ	 1
 2. KÜRESEL HEGEMONYANIN OLUŞUM SÜRECİ	 4
2.1. Modernizmden Postmodernizme Dönüşen Yeni İktidar Paradigması.....	4
2.2. İktidarın Küreselleşmesi.....	10
2.3. Kültür Endüstrisinin Totalitarizmi.....	15
2.4. Küresel Hegemonyanın Totaliter Yapılanması.....	17
2.5. Geç Kapitalizm mi, İmparatorluk mu?.....	19
2.6. Sanayi Çağından Bilgi Çağına İdeolojilerin Sonu.....	23
2.7. İmparatorluğun Kuruluşu.....	27
 3. YENİ ÖZNENİN ORTAYA ÇIKIŞI	 33
3.1. Biyo-iktidarın Öznesi.....	33
3.1.1. Biyo-siyasetin Alanı.....	36
3.2. Bedenin Direniş Alanı Olarak Yapılandırılması.....	39

3.3. İmparatorluğa Karşı Direnen Yeni Politik Özne :Çokluk.....	46
3.4. Küresel Sistemde Toplumsal Hareketlerin Gelişim Seyri.....	54
3.5. Küreselleşme Karşıtı Hareketlerle Yeni Siyasi Aktörlerin Doğuşu.....	61
3.6. Yeni Hegemonyanın Mekan Algısı ve Direniş Hareketleriyle Mekanın Dönüşümü.....	70
3.7. Direnmek mi, Sivil İtaatsizlik mi?.....	76
4. SONUÇ	78

KISALTMALAR

GATT: General Agreement on Tariffs and Trade - Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

IMF: International Monetary Fund - Uluslararası Para Fonu

NATO: North Atlantic Treaty Organization - Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

UN: United Nations - Birleşmiş Milletler

WSF: World Social Forum – Dünya Sosyal Forumu

WTO: World Trade Organization - Dünya Ticaret Örgütü

KAYNAKÇA

Adorno, Theodor W., **Minima Moralia**, Çev: Orhan Koçak, Ahmet Doğukan, Metis Yayınları, İstanbul, 2005

Agamben, Giorgio, **Kutsal İnsan : Egemen İktidar ve Çıplak Hayat** Çev: İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001

Akal, Cemal Bali, **Modern Düşüncenin Doğuşu**, Dost Kitabevi, Ankara, 2003

Akal, Cemal Bali, **İktidarın Üç Yüzü**, Dost Kitabevi yayınları, 4.baskı, Ankara, 2009

Akal, Cemal Bali, **Varolma Direnci ve Özerklik**, Dost Kitabevi Yayınları, 2.baskı, Ankara, 2010

Akarsu, Bedia **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, İnkılap Kitabevi, 5.baskı, İstanbul, 1994

Akay, Ali, **Postmodern Görüntü**, Bağlam yayınları, 2. basım, İstanbul, 2002

Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, Çev: Yusuf Alp - Mahmut Özışık, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994

Amin, Samir, “**Çeperde:Ulusal Kurtuluşun Sonu mu?**”, Büyük Kargaşa-Yeni Toplumsal Hareketlerin Krizi içinde, Çev: Erden Akbulut, Alan Yayıncılık, 1. basım, İstanbul, 1993

Amin, Samir, **Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme**, Çev: Semih Lim, Kaynak Yayınları, İkinci baskı, İstanbul, 1997

Arendt, Hannah, **İnsanlık Durumu**, Çev: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009

Arendt, H.-R. Dworkin vd., **Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtiaatsızlık**, Çev: Yakup Coşar, Ayrıntı Yayınevi, 1.basım, İstanbul, 1997

Aristoteles, **Politika**, Çev: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, 4.basım, İstanbul, 1993

Badiou Alain, **Etik-Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme**, Çev: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 2. basım, İstanbul, 2006

Badiou, Alain, **Sonsuz Düşünce**, Metis Yayınları, Çev: Işık Ergüden, Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 1.basım, İstanbul, 2006

Badiou, Alain, **“Komünizm İdea’sı”**, “Bir İdea Olarak Komünizm” içinde, Alain Badiou&Slavoj Zizek vd, Çev: Ahmet Ergenç, Ebru Kılıç, Ayrıntı Yayınları, 1.basım, İstanbul, 2011

Balibar Etienne - Wallerstein, Immanuel, **İrk Ulus Sınıf - Belirsiz Kimlikler**, Çev: Nazlı Ökten, Metis Yayınları, 4.basım, İstanbul, 2007

Balibar, Etienne, **Spinoza ve Siyaset**, Çev: Sanem Soyarslan, Otonom Yayıncılık, 1.basım, İstanbul, 2004

Başkaya, Fikret, **Az gelişmişliğin Sürekliliği**, İmge Kitabevi, 3. baskı, Ankara, 1995

Başkaya, Fikret, **Sömürgecilik, Emperyalizm, Küreselleşme**, Maki Basım Yayıncılık, Ankara, 2004

Baudrillard, Jean, **Tüketim Toplumu**, Çev: Hazal Deliçaylı, Ferda Keskin, Ayrıntı yayınları, 2.basım, İstanbul, 2004

Berman, Marshall, **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor - Modernite Deneyimi**, Çev: Ümit Altuğ - Bülent Peker, İletişim yayınları, 2.baskı, İstanbul, 1999

Best, Steven – Kellner, D., **Postmodern Teori**, Çev: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998

Boratav, Korkut, **“Ekonomi ve Küreselleşme”**, “Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme” içinde, Yayına haz: Işık Kansu, İmge Kitabevi, 3. baskı, Ankara, 1997

Bourdieu, Pierre, **Pratik Nedenler Eylem Kuramı Üzerine**, Çev: Hülya Tufan, Kesit Yayıncılık, 1.basım, İstanbul, 1995

Chanda, Nayan, **Küreselleşmenin Sıra dışı Öyküsü - Tacirler, Vaizler, Maceraperestler, Savaşçılar Globalizmi Nasıl Şekillendirdiler?**, Çev: Dilek Cenkçiler, ODTÜ yayıncılık, 1.basım, Ankara, 2009

Chossudovsky, Michel, **Yoksulluğun Küreselleşmesi**, Çev: Neşenur Domaniç, Civi yazıları, 1.basım, İstanbul, 1999

Castells, Manuel, **Enformasyon Çağı, Ekonomi, Toplum ve Kültür: Ağ Toplunun Yükselişi**, Çev: Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005

Çetinkaya, Y.Doğan “**Tarih ve Kuram Arasında Toplumsal Hareketler**”, Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim, Der: Y. Doğan Çetinkaya, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008

Chesters, Graeme & Welsh, Ian, **Complexity and Social Movements-Multitudes at the Edge of Chaos**, London , New York : Routledge, 2006

Çubuklu,Yaşar, **Toplumsalın Sınırında Beden**, Kanat Yayınları, 1.baskı, İstanbul, 2004

Deleuze Gilles - Guattari Felix, **Kapitalizm ve Şizofreni 1 Bin yayla-Göçebebilimi İncelemesi: Savaş Makinası**, Çev: Ali Akay, Bağlam yayınları,1.basım İstanbul,1990

Dirlik, Arif, **Postkolonyal Aura: Küresel Kapitalizm Çağında Üçüncü Dünya Eleştirisi**, Çev: Galip Doğduaslan, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları İstanbul, 2005

Dirlik, Arif, “**Pasifik Perspektifinde Toplumsal Hareketler: Çağdaş Radikal Siyasetin Soyağacı Üzerine Düşünceler**”, Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori, Deneyim, Der: Y. Doğan Çetinkaya, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008

Falk, Richard A., **Dünya Düzeni Nereye?**, Çev: Neşenur Domaniç, Nusret Arhan, Metis Yayınları,1.Basım, İstanbul, 2005

Falk, Richard, **Yırtıcı Küreselleşme**, Çev: Ali Çaksu, 2. Basım, KüreYayınları, İstanbul, 2002

Foucault, Michel, **Cinselliğin Tarihi** , Çev: Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, 3.basım, İstanbul, 2010

Foucault, Michel, **Entelektüelin Siyasi İşlevi**, Çev: Işık Ergüden - Ferda Keskin, Ayrıntı yayınları, İstanbul, 2005

Fukuyama, Francis, **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, Çev: Zülfü Dicleli, Simavi Yayınları, İstanbul, 1999

Fukuyama, Francis, “**Tarihin Sonu mu?**”, Çev: Yusuf Kaplan, Vadi Yayınları, Ankara, 2003

Georg Stauth - Bryan S. Turner, “**Nostalji, Postmodernizm ve Kitle Kültürü Eleştirisi**”, Modernite Versus Postmodernite içinde, Çev: Mehmet Küçük, Vadi Yayınları, 3.baskı, Ankara, 2000

Hall, Stuart - Martin Jacques, **Yeni Zamanlar - 1990’larda Politikanın Değişen Çehresi**, Çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, 1.basım, İstanbul, 1995

Hançerlioğlu, Orhan, **Felsefe Sözlüğü**, Remzi kitabevi, 8. basım, İstanbul, 1993

Hardt, Michael ve Antonio Negri, **İmparatorluk**, Çev: Abdullah Yılmaz, Yayınları, 6.basım, İstanbul, 2008

Hardt Michael & Negri Antonio, **Çokluk-İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi**, Çev: Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları, 2. basım 2011

Harvey, David, **Postmodernliğin Durumu - Kültürel Değişimin Kökenleri**, Çev: Sungur Savran, Metis Yayınları, 2.Basım, İstanbul, 1999

Harvey, David, **The New İmperialism**, Oxford University Pres, New York, 2005

Harvey, David, **Umut Mekanları**, Çev: Zeynep Gambetti, Metis Yayınları, 1.basım, İstanbul, 2008

Harvey, David, **Umut Mekanları**, Çev: Zeynep Gambetti, Metis Yayınları, 1.basım, İstanbul, 2008

Horkheimer, Max & Adorno W, Theodor, **Aydınlanmanın Diyalektiği** Çev: Oğuz Özügül, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1995

Horkheimer, Max, **Akıl Tutulması**, Çev: Orhan Koçak, Metis Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 1998

Huyssen, Andreas **“Postmodernin Haritasını Yapmak”**, “Modernite Versus Postmodernite” içinde, Çev: Mehmet Küçük, Vadi yayınları, 3.baskı, Ankara, 2000

Işık, Emre, **Beden ve Toplum Kuramı**, Bağlam yayınları, 1.basım, İstanbul, 1998

Işık, İ.Emre, **Gen-Politik**, Bağlam yayınları, 1.basım, İstanbul, 2004

Jameson, Fredric, **Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantiği**, Çev: Nuri Plümer, Yapı Kredi Yayınları, 1.basım, İstanbul, 1994

Jasper, James M., **Ahlaki Protesto Sanatı - Toplumsal Hareketlerde Kültür, Biyografi ve Yaratıcılık**, Çev: Senem Öner, Ayrıntı Yayınları, 1.basım, İstanbul, 2002

Kellner, Douglas, **“Tabandan Küreselleşme: Radikal Demokratik Bir Tekno Politikaya Doğru”**, Ed: Meral Özbek, Kamusal Alan, Hil Yayınları, İstanbul, 2004

Kellner, Douglas, **“Toplumsal Teori Olarak Postmodernizm: Bazı Meydan Okumalar ve Sorunlar”**, Modernite Versus Postmodernite içinde, Çev: Mehmet Küçük, Vadi Yayınları, 3.baskı, Ankara, 2000

Kumar, Krishan, **Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları**, Çev: Mehmet Küçük, Ankara, Dost Yayınevi, 1999

Laclau, Ernesto and Mouffe, Chantal, **Hegemony & Socialist Strategy-Towards a Radical Democratic Politics**, Verso, seventh version, 1996, London, New York

Laclau, Ernesto, **Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme**, Çev: Ertuğrul Başer, Birikim Yayınları, İstanbul, 2003

Laclau, Ernest ve Mouffe, Chantal **Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008

Lash, Scot, **“Modernite mi Modernizm mi? Weber ve Günümüz Toplumsal Teorisi”**, Modernite Versus Postmodernite içinde, Çev: Mehmet Küçük, Vadi Yayınları, 3.baskı, Ankara, 2000

Lyotard, Jean François, **Postmodern Durum**, Çev: Ahmet Çiğdem, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1990

Marcuse, Herbert, **Tek Boyutlu İnsan - İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler**, Çev: Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, 2.baskı, İstanbul, 1990

Melucci, Alberto, **“Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması”**, Yeni Sosyal Hareketler, Der: Kenan Çayır, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999

Morley, David & Robins, Kevin, **Kimlik Mekanları - Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar**, Çev: Emrehan Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, 1.basım, 1997, İstanbul

Mouffe, Chantal, **“Radikal Demokrasi: Modern mi, Postmodern mi?”**, Modernite Versus Postmodernite içinde, Çev: Mehmet Küçük, Vadi Yayınları, 3.baskı, Ankara, 2000

Antonio Negri, **Kamusal Alanın Yeniden Ele Geçirilmesi**, “Kamusal Alan” içinde, (Ed. Meral Özbek), Hil yayınları, İstanbul, 2004

Negri, Antonio, **Yıkıcı Politika - 21.yüzyıl İçin Bir Manifesto**, Çev: Akın Sarı, Otonom Yayıncılık, 1.basım, 2006, İstanbul

Negri, Antonio, **Kavram ve Pratik Üzerine Bazı Düşünceler**, Bir İdea Olarak Komünizm içinde, Alain Badiou & Slavoj Žižek vd, Çev: Ahmet Ergenç, Ebru Kılıç, Ayrıntı Yayınları, 1.basım, İstanbul, 2011

Offe, Claus **“Yeni Sosyal Hareketler - Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması”**, Yeni Sosyal Hareketler, Der: Kenan Çayır, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 1999

Offerle, Michel, **“Kolektif Eylem Repertuvarlarına Eleştirel Dönüş, XVIII-XXI.yy.”**, Der: Ayşen Uysal, Çev: İnci Malak Uysal, F. Ergut, Tarihsel Sosyoloji - Paradigmalar, Stratejiler, Sorunsallar, Dipnot yayınları ve Tarih Vakfı Yayınları, 2007

Oskar Negt ve Alexander Kluge, **“Kamusal Alan ve Tecrübe”ye Giriş**, “Kamusal Alan” içinde, (Ed. Meral Özbek), Hil yayınları, İstanbul, 2004

Petras, James, **Küreselleşme ve Direniş**, Çev: Ali Ekber, Cevdet Aşkın, Çağlar Arın, Adonis Yayıncılık, 1. basım, İstanbul, 2002

Robertson, Roland, **Küreselleşme**, Çev: Ümit Yolsal, Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 1999

Smart, Barry, **“Postmodern Toplum Teorisi”**, “Modernite Versus Postmodernite” içinde, Çev: Mehmet Küçük, Vadi Yayınları, 3.baskı, Ankara, 2000

Scott, J.C., **Tahakküm ve Direniş Sanatları - Gizli Senaryolar**, Çev: Alev Türker, Ayrıntı yayınları, 1. basım, İstanbul, 1995

Slattery, Martin, **‘Sanayi-Ötesi Toplum’**, Sosyolojide Temel Fikirler, Çev: Özlem Balkız, Sentez Yayınları, İstanbul, 2007

Şensever, Levent, **Dünya Sosyal Forumu, Aşağıdan Küreselleşme Hareketi ve Küresel Direniş**, Metis Yayınları, İstanbul, 2003

Tarrow, Sidney, **The New Transnational Activism**, Cambridge University Pres, New York, 2005

Tilly, Charles, **Toplumsal Hareketler**, Çev: Orhan Düz, Babil Yayınları, 2008

Tormey, Simon, **Totalitarizm**, Çev: Abdullah Yılmaz, Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, 1.basım, İstanbul, 1992

Tormey, Simon, **“68 ve Muhafız Siyasetin Krizi”**, Yeni Başlayanlar İçin Anti-Kapitalizm, Çev: Ümit Aydoğmuş, Everest yayınları, İstanbul, 2006

Touraine, Alain, **Modernliğin Eleştirisi**, Çev: Hülya Tufan, Yapı Kredi Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1995

Touraine, Alain, **Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?**, Çev: Olcay Kunal, YKY, İstanbul, 2000

Touraine, Alain, **Yeni Bir Paradigma**, Çev: Olcay Kunal, YKY, İstanbul, 2007

Touraine, Alain, **“Toplumdan Toplumsal Harekete”**, Yeni Sosyal Hareketler, Çev: Kenan Çayır, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 1999

Urry, John, **Mekanları Tüketmek**, Çev: Rahmi G. Ögdül, Ayrıntı Yayınları, 1.basım, İstanbul, 1999

Wallerstein, Immanuel, **“Sistem Karşıtı Hareketlerin Tarihi ve İnkilemleri”**, Büyük Kargaşa - Yeni Toplumsal Hareketlerin Krizi içinde, Çev: Erden Akbulut, Alan Yayıncılık, 1. baskı, 1993, İstanbul

Wallerstein Immanuel, **Liberalizmden Sonra**, Çev: Erol Öz, Metis Yayınları, 1.basım, İstanbul, 1998

Wallerstein, Immanuel, **Bildiğimiz Dünyanın Sonu - Yirmi Birinci Yüzyılın Sosyal Bilimi**, Çev: Tunç Birkan, Metis Yayınları, 1.basım, İstanbul, 2000

Wallerstein, Immanuel, **Tarihsel Kapitalizm**, Çev: Necmiye Alpay, Metis Yayınları, 5.basım, İstanbul, 2009

Yırtıcı, Hakkı, **Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi**, İstanbul Bilgi Üni. Yayınları, İstanbul, 2005

Zizek, Slavoj, **Gıdıklanan Özne - Politik Ontolojinin Yok Merkezi**, Çev: Şamil Can, Epos Yayınları, 2. basım, Ankara, 2007

Zizek, Slavoj, **Baştan Nasıl Başlanır?**, “Bir İdea Olarak Komünizm” içinde, Alain Badiou & Slavoj Zizek vd, Çev: Ahmet Ergenç, Ebru Kılıç, Ayrıntı Yayınları, 1.basım, İstanbul, 2011

SÜRELİ YAYINLAR

Adorno, Theodor W., “**Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken**”, Çev: Bülent O. Doğan, Cogito, sayı 36, YKY, İstanbul, 2003

Bora, Tanıl “**Yeni Toplumsal Hareketlere Dair Notlar**”, Birikim sayı:13, Mayıs 1990

Coşkun, Mustafa Kemal, “**Süreklilik ve Kopuş Teorileri Bağlamında Türkiye’de Eski ve Yeni Toplumsal Hareketler**”, Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, cilt 61, 2006

Habermas, Jürgen, “**Mitle Aydınlanmanın Kördüğümü: Max Horkheimer ve Theodor Adorno**”,Çev: Bülent O. Doğan, Cogito, sayı 36, YKY, İstanbul, 2003

Ömer Naci Soykan - Ferda Keskin - Besim F.Dellaloğlu, “**Adorno ve Yapıtı**”, Cogito, sayı 36, s: 37-64, YKY, İstanbul, 2003

ONLINE KAYNAKLAR

Antonio Negri, **Siyasal Alanın Krizi**,
<http://www.korotonomedia.net/kor/index.php?id=0,31,0,0,1,0>
 [e.t. 26/02/2012]

David Harvey, “**The Right to the City**”, New Left Review 53, September October 2008, p: 23-40
<http://www.newleftreview.org/search/hybrid?query=david+harvey> [e.t. 10/10/2011]

Herbert Marcuse, **One-Dimensional Man**, “From Negative to Positive Thinking: Technological Rationality and the Logic of Domination
<http://www.marcuse.org/herbert/pubs/64onedim/odm6.html> [e.t.. 25.12.2011]

Immanuel Wallerstein, “**Sisteme Karşı Yeni İsyanlar**”,
http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=281 [e.t. 10/01/2012]

Immanuel Wallerstein, **Dünya Sosyal Forumu'nun Yükselen Gücü**,
http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=11 [e.t. 20/02/2012]

Manuel Castells, “**European Cities, the Informational Society, and the Global Economy**”, New Left Review 1/204, March-April 1994
<http://www.newleftreview.org/search/hybrid?query=manuel+castells> [e.t. 12/09/2011]

Michel Hardt & Antonio Negri, **Declaration**,
<http://antonionegriinenglish.files.wordpress.com/2012/05/93152857-hardt-negri-declaration-2012.pdf> [e.t. 02/06/2012]

Toplumsal Hareketlerden Savaşa, Neoliberalizme, Sömürü ve Dışlamaya Karşı Seferberlik Çağrısı - Dünya Sosyal Forumu,
http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=1761 [e.t. 20/02/2012]

1.GİRİŞ

İktidarın ekonomik, kültürel ve ideolojik dönüşümünde özneye odaklanan bu çalışmada, öznenin nasıl oluşturulduğunu kavrayabilmek için iktidar ve bilgi ekseninde oluşturulan modern tahakküm biçimlerinin kurumsallaşmasıyla beden ideolojik ve söylemsel çatışma alanı olarak nasıl yapılandırıldığını anlamak zorunludur kanısındayız.

Çalışma boyunca, küreselleşmeyi oluşturan tarihsel, toplumsal koşulların özneyi hangi temel ilkeler ekseninde dönüştürdüğü sorgulaması araştırmanın başlangıç zemini kabul edilerek, daha üst analizlere ulaşmak amaçlanmıştır. İktidarla birlikte öznellik biçimlerinin kurulması ilişkisinin küresel hegemonik süreçle karşılıklı bağımlılık ve kırılmalar yaşadığı bu değişim dönemini kavramsallaştırmaya çalışırken, küresel iktidarın dönüşüm ve farklılıkları olumlayarak yeni totallikler üreten yapılanması, çalışmamızın düşünsel zeminini oluşturmaktadır.

Tarihsel özne olarak modernitenin yurttaş öznesinden, postmodernizmin parçalı, belirsiz, farklılıkları olumlayan kimlikli bireylerine gelen süreçte, politik öznelerin ekonomik ve kültürel hegemonyaya karşı nasıl bir kuramsal ve eylemsel karşı yapılanma içinde olacağı önemli sorun alanlarından biridir. Çalışma kapsamında, toplumsal hareketlerle birlikte öznenin hangi söylem ve eylem alanlarında görünür kılındığı, geline aşamada iktidarın dönüşümünün beden üzerinde derinleşmesi ve dağılımıyla, dayatılan yeni öznellik biçimleri incelenmeye çalışılacaktır. Yeni öznenin ortaya çıkışı, yeni toplumsal hareketleri ayrıntılı incelemekle anlaşılabilir olsa da, bu çalışmanın sınırlılığını göz ardı etmeden, toplumsal hareketlerin öznel koşulları ve yapılanmaları üzerinde yoğunlaşmaktan çok, genel olarak geline noktada küresel totalitarizm koşullarında, parçalı ve birbiriyle bağıntısız kılınarak güçsüzleştirilmeye çalışılan toplumsal hareketlerin öznelerinin söylem ve

örgütlenmesini kavrayabilmek ve olası çözüm seçeneklerini görünür kılabilmek amaçlanmıştır.

Modernizmin, özneyi akıl yoluyla araçsallaştırarak siyasi dönüşüm olanağını yok etmesi ve totaliterliğe evrilmesi sürecinde, toplumsal aktörlerin kuramsal ve eylemsel analiziyle başlayarak, postmodernizm ve küreselleşmeyle ortaya çıkan yeni iktidar paradigmasında, sosyal, kültürel ve ekonomik sermaye olarak algılanan öznenin yeni toplumsal hareketlerde bir üst söylem olarak kurgulanmasını açıklamaya çalıştım.

Küreselleşmeyle birlikte, merkez konumundaki refah toplumlarının kültürel ve ahlaksal kodlarının ulaşılması gereken yüksek amaçlar şeklinde örgütlenmesiyle, bilim, hukuk, siyaset ve ekonomi alanlarında bütün devletlerin bağımlılığını süreklileştiren ortak değer ve tavırları benimsemeye zorlanmaları süreci gelişmiştir. Hegemonik kültür ve değer kaybı koşullarında, rasyonel olarak kurgulanmış, tek boyutlu öznelerin kendilerini ifade etme özgürlüğü, farklı ama bireysel haklar konusunda birbirine eşit bireyler olarak nasıl konumlanacağı sorunuyla bağıntılıdır.

Son otuz yıldır politik, ekonomik, kültürel tüm üretim alanlarında yaşanan büyük dönüşümle birlikte derinleşen hegemonyaya karşı, toplumsal hareketlerde belirginleşen politik öznelerle yeni bir direniş olanağı yapılandırılmaktadır. Bu geçiş sürecini anlamlandırma çabasıyla, Negri ve Hardt'ın Marksizmi yeniden yorumlayan analizlerinde, Spinoza'nın çokluk kavramından hareketle, yeni direnme odakları analiz edilmeye çalışılacaktır. Tezimizin temel sorun alanları: Küresel iktidarı oluşturan tarihsel ve siyasal koşullar ekseninde çizilecek bir kuramsal çerçevenin ardından, üretilen yeni öznellik biçimleri toplumsal hareketler bağlamında incelenecektir. Totaliterleşen iktidar pratiklerinin, özgürlük, adalet ve insan hakları kavramlarını gösteri ve tüketim toplumunun yeni rol modelleri olarak kurgulamasına karşın, yeni toplumsal hareketlerin, anti-ırkçı, anti-cinsiyetçi ve

anti-kapitalist siyasi m¼cadelelerinin birbirine eklenmesi ve alternatif direniş odakları geliştirebilme olanağı, son yılların ¼nemli sorun alanlarından biridir. Çalışmanın birinci b¼l¼m¼nde, modernizm postmodernizm farklılaşmasıyla, Negri ve Hardt'ın imparatorluğa benzeyen iktidar d¼n¼ř¼m¼ tezleri temelinde, imparatorluk mu, geç kapitalizm mi tartışmalarıyla birlikte, ayrıca Wallerstein ve Harvey'nin eserleri incelenerek, k¼resel imparatorluğun kavramsal erevesi çizilmeye çalışılacaktır. İkinci b¼l¼mde ise, yeni iktidar paradigmasına karşı direnme potansiyeli taşıyan ¼zneleri, okluk ve toplumsal hareketler ekseninde Negri, Hardt, Foucault, Agamben ve Harvey'nin kuramlarını inceleyerek yapılandırdım.

Modernitenin aşkınsal ve totalleştirici s¼yleminin ardından, postmodernizmin parçalı yeni iktidar paradigmasını açıklayabilmek için çok farklı kuramcıların g¼r¼řleri incelenerek, bu araştırmayı mantıksal tutarlılık içinde bir dizgeye oturtabilmek amacıyla, farklı d¼ř¼nsel ve eylemsel bağlantılar ¼zerinden, akışkan bir akıl y¼r¼tme y¼ntemi ve anlatımı benimsenmiştir.

2. KÜRESEL HEGEMONYANIN OLUŞUM SÜRECİ

Küresel ekonomik sürecin tarihsel gelişimini açıklayabilmek için, modernizm-postmodernizm farklılaşmasını irdelemek zorunludur. Modern siyasal iktidarın tarihsel süreçte geçirdiği dönüşümü irdelemek çalışmamız için yol açıcı olacaktır. Modern toplumdan postmodern topluma geçildiği iddiasını yanıtlayabilmek için, iki dönem arasındaki temel kırılma ve kopuşun dinamiklerini açıklamak gereklidir kanısındayız. Bu bölümde, modern ve postmodern iktidar yapılanmasının farklılaşması, küresel iktidarın dağılım ve hareketliliğinin irdelenmesiyle ideoloji ve tarihin sonu kabulüyle imparatorluğun kuruluşu ekseninde, çalışmanın kuramsal yapılanması temellendirilmeye çalışılacaktır.

2.1. Modernizmden Postmodernizme Dönüşen Yeni İktidar Paradigması

Modernlik, kapitalist üretim biçiminde yaşanan dönüşümle birlikte teknolojik gelişmeler, sanayi devrimi gibi farklı toplumsal dönüşüm örüntüleriyle birlikte şekillenen, tüm geleneksel yapılanmayı reddeden bir dönüşümün adıdır. Batılı modernleşme anlayışı, aydınlanma döneminin ilkeleriyle birlikte, modernizmi bir ideoloji olarak ekonomik ve toplumsal alanda yapılandıran unsurları bir araya getirmiştir¹.

18. yüzyılda Avrupa’da başlayan ve tüm dünyayı kapsayan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine, ilerleme ilkesiyle birlikte evrensel hukuk ve ahlak normlarını gerçekleştirme, dinselikten kopuş ve akılcılaştırma dönemini modernite olarak adlandıran kuramcılar², bu sürece ilişkin toplumsal örgütlenme ve düşünsel üretimin rasyonelleştirilmesiyle iktidarın kullanım biçimlerinin akla uygun olarak düzenlenme çabasını vurgular. Bu dönem,

¹ Alain Touraine, **Modernliğin Eleştirisi**, (Çev: Hülya Tufan), YKY, 2. baskı, İstanbul, 1995, s: 39-48

² David Harvey, **Postmodernliğin Durumu - Kültürel Değişimin Kökenleri**, (Çev: Sungur Savran), 2.Basım, İstanbul, 1999, s:25 - Touraine, Alain, **Modernliğin Eleştirisi**, (Çev: Hülya Tufan), Yapı Kredi Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1995, s:23-24

insanın metafiziğe karşı akli örgütleyerek, kurumsallaştırarak başkaldırısı olarak da tanımlanır³.

Modernleşme sürecinin doruk noktası, sanayileşmenin gelişimiyle iktidarın tekelci dönüşümü, sınıf mücadelesi, kitle iletişimini sağlayan teknolojik gelişmeler, ulus-devlet yapılanması, kitlesel nitelikli toplumsal hareketlerin ortaya çıkışıyla tanımlanabilir. Modernizmin diyalektiğini kavrayabilmek için üç döneme ayırmak - üç aşamada incelemek gerekir: 1. dönem, 16.yy. ve 18.yy. arasında geçer. 2.dönem, 1790’larda Fransız devrim süreciyle modern nitelikli kamusal alanın ortaya çıkmasıyla yükselir, 3.dönemse 20. yy.’da gerçekleşir. Modernizmde kamusal alan artık tüm coğrafyayı kaplayacak şekilde yayılmıştır⁴. “Modern dünya sistemi” kapitalizmin sınırsız sermaye birikimi ilkesiyle işler. 16.yy.’da Avrupa ve Amerika kıtasının bazı bölgelerinde ortaya çıkmıştır. Tüm dünyaya yayılması ise 19. yy.’da gerçekleşmiştir⁵.

Modern bilgiye içkin araçsal akıl ve insan bilimlerindeki gelişmeler, iktidarı yeniden örgütleyerek meşrulaştırır. Modern dönemde egemenlik, aşkın karakterinden sıyrılarak toplumsallaşır. Modern iktidar, eski dönemden farklı olarak anomali örnekleri şeklinde tanımlananları dışarıda bırakan bir negatiflik üzerinden değil, bedenleri birey haline getiren, normalleştirerek, yurttaş özneye dönüştürerek işler⁶. Horkheimer ve Adorno, modernite projesinin insanları özgürleştirmek amacından saparak, evrensel değerlerle işleyen bir baskı makinesine dönüştüğünü iddia eder⁷. Öznel aklın, nesnel akılla uyumsuz yapılanması, araçsal aklın ortaya çıkışı ve böylece totaliter tahakküm aracı

³ Max Horkheimer & W.Theodor Adorno, **Aydınlanmanın Diyalektiği**, (Çev: Oğuz Özügül), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1995, s: 19-20

⁴ Marshall Berman, , **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor - Modernite Deneyimi**, (Çev: Ümit Altuğ - Bülent Peker), İletişim yayınları, 2.baskı, İstanbul, 1999, s:28-29

⁵ Immanuel Wallerstein, **Bildiğimiz Dünyanın Sonu -Yirmi Birinci Yüzyılın Sosyal Bilimi**, (Çev: Tunç Birkan), Metis Yayınları, 1.basım, İstanbul, 2000, s: 44-45

⁶ Scot Lash, **“Modernite mi Modernizm mi? Weber ve Günümüz Toplumsal Teorisi”**, Modernite Versus Postmodernite içinde, (Çev: Mehmet Küçük), Vadi Yayınları, 3.baskı, Ankara, 2000, s: 142-143

⁷ David Harvey, **Postmodernliğin Durumu - Kültürel Değişimin Kökenleri**, (Çev: Sungur Savran), Metis Yayınları, 2.basım, İstanbul, 1999, s: 26

oluşu⁸, evrensel varoluşun çokluğunu ve bilinemezliğini basite indirgemek, onu açıklamak ve denetim altına alma çabası doğa, toplum ve bireyi tahrip etti. Denetim altındaki toplum ideali adına farklılıklar ortadan kaldırıldı ve dolayısıyla totaliter bir toplum modeli ortaya çıktı.

Frankfurt Okulu'nun, kapitalizmin modernizm sürecinde başvurduğu araçsal akıl kavramsallaştırması ve görünümüyle birlikte ulaşılan totaliter tahakküm biçimlerinin incelenmesi üzerinde yoğunlaşan çalışmaları bu konuda önemli açılımlar sunmaktadır. Modern dönemde akıl, öznenin toplumsal olanı belirleyerek dönüştürmesinin aracı olmaktan çıkmış, toplumsal olanın özneyi inşasının aracı olmuştur. Özne akılla özdeşleştirilmiş, toplumsal rol aracılığıyla nesnelleştirilerek araçsallaştırılmıştır. Akıl nesnel ve öznel akıl olarak ayrılmış; sistem tarafından belirlenen araçsal usla düşünmeye zorlanan birey, var olan egemenlik ilişkilerini değişmez gerçeklermiş gibi kabullenmek zorunda bırakılmıştır. Var olan düzene uyum sağlayamayan bireylerde yabancılaşma sorunu ortaya çıkmış, bireylerin sisteme uyumluluklarını sağlamak için de bürokratik sistemler uygulamaya konulmuştur⁹. Modern akıl ve özne toplumsallığı dönüştürmekte edilgen kılınmış, kendisi belirlenen ve yapılandırılan bir araca indirgenmiştir. Akıl sadece ilerlemenin ve özgürleşmenin dinamiği değil, aynı zamanda iktidardır. Tümel akıl, tikel birey üzerinde total bir egemenliğe dönüşür. Akıl araçsallaştığında, iktidar tarafından pasifize edilerek sürecin totaliterleşmesi gerçekleşir¹⁰.

Modernliğin insanları sınıfsal, etnik, ulusal, ideolojik sınırların ötesinde birleştirdiği algısı yanılsamadır. Modern olmayı Bermann, Marx'a atıfla "katı

⁸ Max Horkheimer, **Akıl Tutulması**, (Çev: Orhan Koçak), Metis Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 1998, s: 67-69 Öznenin tüm yaşam alanlarının belirlenmesi ve aydınlanmanın özgürleştirme projesinin tahakküme dönüşmesi konusunda bkz. Max Horkheimer & W., Theodor Adorno, **Aydınlanmanın Diyalektiği I**, (Çev: Oğuz Özügöl), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1995, s: 22

⁹ Max Horkheimer, **Akıl Tutulması**, s:57-67 Ayrıca bkz: Ömer Naci Soykan - Ferda Keskin - Besim F.Dellaloğlu, "Adorno ve Yapıtı", Cogito, sayı 36, İstanbul, 2003, s: 37-64

¹⁰ Jürgen Habermas, **"Mitle Aydınlanmanın Kördüğümü: Max Horkheimer ve Theodor Adorno"**, (Çev: Bülent O. Doğan), Cogito, sayı 36, YKY, İstanbul, 2003, s: 85-108

olan her şeyin buharlaşıp gittiği¹¹ ” bir evrende varolmak olarak tanımlar. Yönetimi altındaki tüm insanları eşitlik ilkesiyle konumlandıran, kendisini belirlenmiş bir coğrafya üzerinde tanımlayan modern devletle birlikte ortaya çıkan egemenlik ve kurucu nitelikteki sözleşmeyle¹² halka dönüşen tikel bireyler üzerinden yükselen bir iktidar anlayışı ortaya çıkar.

Aydınlanmanın geçmiş değerler sistemi ve ideolojilerden kesin kopuş eylemiyle yeni bir meşruluk sorunu doğmuştur. Yeni meşruiyet kaynağı akıl, teknoloji, bilim kurumları, ulus-devletler ve evrensel değerlerdir. Aklın tek meşruiyet aracı olarak kabulü, aklın aşkınsal kılınarak yeni totaliterlik kaynağı olarak kurumsallaşmasını getirmiştir. Sistemin meşruiyet zemini olarak kurgulanan evrenselcilik yanında, sistemin ihtiyacı olan işgücünü yapılandırmak için kurumsallaştırılan ırkçılık - cinsiyetçilik ideolojisi arasındaki çelişkiyle işleyen bir sistematik yapıyla karşılaşırız¹³.

Akıl, sadece ontolojik bir kategori olarak değil, aynı zamanda özne olarak kabul edilmiştir. Kurulmak istenen modern özne, tarihin sonuna gelindiğine dair kabuller ve tümelleştirici hakikat anlayışıyla bu süreçte özne öteki olarak konumlandırılmıştır¹⁴. Modernlik tikelliklere karşı bir hareketti. Evrenselleşen özne, gerçekliği total olarak kavrayarak, iktidarını bu zemin üzerinde kurmaya odaklanmış ve akıl yeni kurucu güç kılınmıştır. Özne merkezileştirilerek yüceltilmiş, aynı zamanda denetleme ve gözetleme mekanizmalarıyla

¹¹ Marshall Berman, **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor - Modernite Deneyimi**, (Çev: Ümit Altuğ - Bülent Peker), İletişim Yayınları, 2.baskı, İstanbul, 1999, s:27

¹² Sözleşme kuramcılarından Hobbes’a göre sözleşme, hakların karşılıklı devredilmesi anlamına gelse de, egemenlik devredilemez ve sınırlandırılmaz olmakla donatılmış ve ulaşılamaz kılınmıştır. Bu kabulle, egemenin sözleşmeye uymaması durumunda iktidara karşı direnmek de anlamsızlaşır. Hobbes’un sözleşme tanımıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Hobbes, Thomas, **Leviathan**, (Çev: Semih Lim), YKY, 3. baskı, İstanbul, 2001. Sözleşme hukukuna geçişle birey tanrının düzeninden sıyrılıp toplumsal özgürlük ve eşitliğin bir parçası olarak varlık kazanır, eyleme olanağına kavuşur. Ulus-devlet örgütlenmesiyle siyasal iktidar, kurumsallaşır. Konuyla ilgili ayrıntılı inceleme için bkz. Cemal Bali Akal, **İktidarın Üç Yüzü**, 4.baskı, 2009, Ankara, s: 64-88

¹³ Immanuel Wallerstein, “**Kapitalizmin İdeolojik Gerilimleri**”, “İrk Ulus Sınıf - Belirsiz Kimlikler” içinde Immanuel Wallerstein ve Etienne Balibar, (Çev: Nazlı Ökten), Metis yayınları, 4.basım, İstanbul, 2007, s: 43-49

¹⁴ Daha detaylı bir analiz için S. Best – D. Kellner, **Postmodern Teori**, (Çev: Mehmet Küçük), Ayrintı Yayınları, İstanbul, 1998, s: 52-55

nesneleştirilmiştir. Evrensellik ve akıl toplumsal, kültürel, ekonomik bölüşümün eşitsizliğini, hiyerarşinin ve sınıfsal ayrımların sürdürülmesini engelleyememiştir¹⁵.

Modernizm ve postmodernizm arasında bir kopuş değil, süreklilik ve geçiş ilişkisi söz konudur. Kesin bir dönemleştirme çalışması yapmanın güçlüğü bir yana, postmodernizmin ortaya çıkışını hazırlayan Fransa'da 1968 sonrası gündeme gelen, yapısalcılık-sonrası düşünürler; Foucault, Baudrillard, Deleuze, Guattari, Derrida, Lyotard vb. düşünürlerce ortaya atılan farklı yöntem ve düşünce biçimlerine verilen addır¹⁶. Harvey, postmodernizmi, modernizmin krizi olarak tanımlamanın bizi daha anlamlı sonuçlara götüreceğini savlar¹⁷. Heterojenlik, parçalılık, önceden belirlenememe ve totalleştirici söylemlere karşı olma, postmodernizmin belirgin çizgileridir¹⁸. Harvey, postmodernizmin temel özelliklerini, evrensel hakikatlerin dışlanması, tüm meta anlatıların, üstyapıya ait dilsel - ideolojik yapılanmaların reddedilmesi ve iktidarın söylem ve dil üzerinden kavramsallaştırılması olarak açıklar¹⁹. Postmodernizmde alternatif felsefi, siyasi ve toplumsal bir sistem önerisinin olmaması, bireyin kurtuluşu olarak görülen çok kültürlülük söyleminin nedeni küreselleşme politikasının gereği olarak kültürel farklılıkları küresel pazara uydurmak ve tekelci kapitalizmin sürekliliğini sağlamayı amaçlıyor olmasıdır. Modernizmin ileri aşaması post modernizm idi, kapitalizminki küreselleşme.

Modernite öncesi bireyin özel ve kamusal olarak paylaşılan otonom işleyişi, modern toplum kurumlarında yaşanan dönüşümlerle, emek ve iş yücelterek tüm yaşam alanlarına yayılmıştır. Modernizm ve postmodernizm arasındaki

¹⁵ Zygmunt Bauman, **Yasa Koyucular ve Yorumcular, Modernite Post Modernite ve Entelektüeller Üzerine**, (Çev: Kemal Atakay), İstanbul, 1996, s: 54-55. Ayrıca modernleşme projesinin tikellikleri yok etmesi konusunda bkz. Laclau, Ernesto, **Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme**, (Çev: Ertuğrul Başer), Birikim Yayınları, 2. basım, İstanbul, 2003, s:60-66

¹⁶ Ali Akay, **Postmodern Görüntü**, Bağlam yayınları, 2. basım, İstanbul, 2002, s: 95-96 Akay, postmodernizmi bütünlüklü bir düşünce akımı olarak değil de 1980'lerden sonra ortaya çıkan bir durum veya dönem olarak da tanımlayabileceğimizi belirtir.

¹⁷ David Harvey, **Postmodernliğin Durumu - Kültürel Değişimin Kökenleri**, (Çev: Sungur Savran), Metis Yayınları, 2.basım, İstanbul, 1999, s: 137-138

¹⁸ A.g.e. , s: 21

¹⁹ A.g.e. , s: 60

süreklilik ya da kopuşu açıklamak zorunludur. Foucault ve Derrida'nın postmodern teoriler üretmediği, Baudrillard ve Lyotard'ın ise temel kırılma noktasını gösteremediği savlansa da²⁰, Jameson ve Harvey, postmodernizmi anlamak için önemli Marksist veriler sunar. Postmodernizmi kapitalist üretim modelinde yaşanan dönüşümün bir uzantısı olarak tanımlarlar²¹.

Postmodern felsefe, modernizmin ilerleme, tarihsel özne, devrim kurgularını 'çözündürme', ayrıştırma amacındadır. Eylemde ve dilde çoğulluklar içinde olduğumuzu söyleyerek, bütünsellikten uzak pratikleri ve düşünceleri kuşatılamayacak, sınırlandırılmayacak alanlara yerleştirir. Felsefeyi de sanatın kıyısına iliştiyerek bütünselleştirilemeyecek bir karışım elde etme çabasıdır²². Moderniteyi Baudrillard'dan farklı olarak bir "bilgi biçimi" olarak tanımlayan Lyotard ise, postmodernizmin post-endüstriyel toplumla bağlantılı olduğu tanımında onunla birleşir²³.

Postmodernizmde iktidar, her şeyi düzenlemektedir ama mutlak değildir, parçalanmıştır. Belirli bir sınıfa ait değildir, hiyerarşik bir güç, merkez ya da özne değildir, ama bireylerin toplumsal kimliklerini ve bilinçlerini oluşturmaktadır. Bu nedenle iktidarı bir üst yapı kurumu olarak gören ya da sınıf ilişkilerine bağlayan bütün modern kuramların yadsınması gerekir. İktidarı bir normalleştirme ağı olarak tanımlayan Touraine, bu mekanizmanın farklılıkları marjinalleştirdiğini savunur. Modernizmin özne tanımı, akılla düzenlenen yasaların temel belirleyen olduğu bir dünya yaratabilmektir. Touraine'e göre, modernliğin temel sorunu, evrensel değerlerle farklılıkların yok edilmesi, toplumsal hareketliliğin merkezileşmesi, mekansal denetimin

²⁰ Douglas Kellner, "Toplumsal Teori Olarak Postmodernizm: Bazı Meydan Okumalar ve Sorunlar", "Modernite Versus Postmodernite" içinde, (Çev: Mehmet Küçük), Vadi Yayınları, 3.basım, Ankara, 2000, s: 388

²¹ Barry Smart, "Postmodern Toplum Teorisi", "Modernite Versus Postmodernite" içinde, (Çev: Mehmet Küçük), Vadi Yayınları, 3.basım, Ankara, 2000, s: 354

²² Alain Badiou, **Sonsuz Düşünce**, (Çev: Işık Ergüden, Tuncay Birkan), Metis Yayınları, 1.basım, İstanbul, 2006, s: 15

²³ Douglas Kellner, "Toplumsal Teori Olarak Postmodernizm: Bazı Meydan Okumalar ve Sorunlar", s: 379-380

toplumsal ve kültürel bağımlılığa evrilmesi, evrensel ile tikelin birbirini içermeyen kurgulanışı ve evrensele ulaşmak amacıyla tikelin yok sayılmasıdır²⁴.

Modernliğin aşıldığı argümanı ile birlikte üretilen post modernite, sanayi sonrası toplum, bilgi toplumu terimleri yeni bir düşünsel, ekonomik, kültürel ve eylemsel alan yaratıldığını savlasa da, postmodernitenin yerine modernizmin sonuçlarının evrensel ve radikal boyutlara ulaştığı bir dönemden söz edilebileceğini açıklayan Giddens²⁵, değişimin, toplumsal üretimin tüm alanlarında gerçekleştiğini açıklayan kuramcılarının yanı sıra, küreselleşmenin modernitenin temel dört kurumsal yapısının dönüşümüyle, aydınlanmanın ilerleme ilkesine karşıt, bilinmeyen ve denetleme olanağı olmayan yeni bir küresel döneme sürüklendiğimizi ve bu sürecin kaçınılmaz olduğunu kabul etmemiz gerektiğini savunur²⁶.

2.2. İktidarın Küreselleşmesi

Modernizmin tüm kazanımları ve sorun alanlarıyla reddedilmesiyle birlikte yeni bir aşama olduğu savunulan küreselleşmenin, postmodernizmle paralel gelişim sürecinin zorunlu ve geri çevrilemeyecek yeni bir iktidar paradigması olarak sunulması, küreselleşmenin gelişim seyrini açıklamayı zorunlu kılmaktadır²⁷. Toplumsal sözleşmeyle kurulan ve eşit yurttaşlar üzerinde yükselen temsili demokrasinin, sermayenin akışkanlığını ve yayılımını

²⁴ Alain Touraine, **Modernliğin Eleştirisi**, s: 230-242

²⁵ Anthony Giddens, **Modernliğin Sonuçları**, (Çev: Ersin Kuşdil), İstanbul, 1994, s: 9-11

²⁶ Anthony Giddens, **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, (Çev: Osman Akinhay), Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s: 14-19

²⁷ Küreselleşme öncesinin iktidar yapılanmasının oluşumunun kapitalist modern devletlerin oluşumu, şekillenmesi ve sürecin Westphalia Anlaşmasıyla oluşturulan ilkeler yardımıyla bütünleşmesini, 1990'lara dek dünya düzeninin bir tür kök programı olarak kabul gördüğünün altını çizmek gerekir. Konuyla ilgili bkz: Richard A. Falk, **Dünya Düzeni Nereye?**, (Çev: Neşenur Domaniç, Nusret Avhan), Metis Yayınları, 1. basım, İstanbul, 2005, s: 49

kolaylaştıracak yapılanmasının ulaştığı nokta, yeniden kurgulanan, homojen küresel mekan üzerinde yeni bir imparatorluğun yükselmesiyle sonuçlanmıştır.

Farklılıkların kabulü, yeni eşitsizlik ve çatışma alanlarının belirmesiyle, kapitalizmin, modernizmin ulus-devlet yapılanmasının ötesinde yatay bir iktidar ağı içinde çoğalarak, mekanlara yayılması, böylece yeni bağımlılık ilişkileri yaratılması söz konusudur.

Tarihsel kapitalizm, zaman ve mekanla sınırlı, temel yasası, sermaye birikimi olan üretim etkinlikleridir. Sistemin doğuşu²⁸ 15. yy. sonlarında Avrupa’da başlar, 20.yy.’a gelindiğinde tüm coğrafyaları kapsayacak şekilde genişleyerek bugünkü şeklini almıştır²⁹. Tarihsel kapitalizmin mekansal olarak sürekli yayılması ve genişlemesi bir anda değil dönemsel sıçramalar şeklinde gerçekleşmiştir³⁰. Kapitalizmin tarihsel gelişiminde küreselleşmeye benzer dinamiklerin ve gelişmelerin uzun zamandır görüldüğü, kapitalizmin her zaman uzamsal genişleme ve yayılmayı çözüm olarak sunduğu³¹ yönündeki görüşler, küreselleşmenin olgusal olarak yeni değil, sadece yeni kullanılmaya başlanan bir terim olarak emperyalizmle özdeş olduğunu vurgular. Küreselleşme süreciyle ortaya çıkan iktidar yapılanması, çevre - merkez arasındaki ekonomik, kültürel, siyasal bağımlılık ve sömürü dinamiklerini taşımasına rağmen, bu yapı gizlenmeye çalışılır³².

²⁸ Küreselleşmeyi kavramsallaştırma amacıyla geliştirilen üç kuramsal yaklaşım: “*Radikal*”, “*Şüpheli*” ve “*Dönüşümcü*” yaklaşımlar olarak tanımlanmaktadır. Radikaller (Fukuyama, Robertson, Appadurai) küreselleşmeyi olumlarken, şüpheliler (Amin, Chomsky, Falk, Wallerstein ve pek çok Marksist kuramcı) kapitalizmin olumsuz bir hegemonik kutuplaşmaya doğru geliştiğini, dönüşümcüler ise (Giddens, Habermas, Hirst, Thompson), küreselleşmeyi yeni bir politik güç, yüksek modernite olarak tanımlar ve geri dönülemez olduğunu savlarlar.

²⁹ Immanuel Wallerstein, **Tarihsel Kapitalizm**, (Çev: Necmiye Alpay), Metis Yayınları, 5.basım, İstanbul, 2009, s: 16

³⁰ A.g.e. s: 34

³¹ David Harvey, **Umut Mekanları**, (Çev: Zeynep Gambetti), Metis Yayınları, 1. basım, İstanbul, 2008, s: 75

³² Korkut Boratav, “**Ekonomi ve Küreselleşme**”, “Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme” içinde, (Yayına Haz: Işık Kansu), İmge Kitabevi, 3. basım, Ankara, 1997, s: 23

Küreselleşmeyi, küresel kapitalizm olarak değerlendiren bu yaklaşımlar, kapitalist sistemde yaşanan alan genişlemesi ve derinlik artışıyla yeni sömürü biçiminin olumsuzluklar üreteceği kabulüyle bu yeni emperyalizm biçimine karşı konumlanırlar. Wallerstein’a göre kapitalizmin küreselleşme eğilimi sürekli ve evrensellik anlayışı da, üretim ve tüketimin evrensel söylemle kodlanması ve yayılımı üzerinden şekillenir. Küresel hegemonya, bağımlılık, eşitsizlik, mekan ve zamanın ötesine uzanan yeni sömürü biçimiyle eşanlamlı kabul edilir. Farklılıklar küreselleştirilir. Kapitalist ekonomik sistem sermaye birikimini belli bölgelerde yoğunlaştırarak hiyerarşik bir eşitsizlik yaratmaktadır³³. IMF, WTO v.d. gibi uluslar arası kuruluşlar, kapitalist sistemin hakim düzenleyici kurumları ve temel belirleyenleridir. Bugün yaşanan küreselleşme aslında tarihin hiçbir döneminde görülmemiş oranda büyüyen yoksulluğun küreselleşmesidir³⁴.

İnsan toplumlarını birbirine eklemlerken, aynı zamanda bağımlılık ilişkisi yaratma eğilimi olarak küreselleşme, eski bir tarihi sürecin ürünüdür. Küreselleşmenin ana aktörleri, tacirler, vaizler, savaşçılar ve göçmenlerdir. Bugünkü küreselleşmenin farklılığı, yarattığı eşitsizlik ve bağımlılığın fazlasıyla görünür olmasıdır. İnsanlık tarihinin son iki bin yılını kapsayan küreselleşme sürecine bugün gelen aşamada yöneltilen eleştiri, bu süreçle bağlantılı ideolojik ve kültürel yapılanmanın olumsuzluklarındandır³⁵.

Küreselleşmeyi “yeni küresel kapitalizm” olarak adlandıran Dirlik’de, bu yeni ideolojinin merkez-çevre dayatmasının uluslararası kuruluşların ilke ve

³³ Immanuel Wallerstein, **Liberalizmden Sonra**, (Çev: Erol Öz), Metis Yayınları, 1.basım, İstanbul, 1998, s: .34

³⁴ Michel Chossudovsky, **Yoksulluğun Küreselleşmesi**, (Çev: Neşenur Domaniç), Civiyaçları, 1.basım, 1999, İstanbul, s: 16 -29

³⁵ Nayan Chanda, **Küreselleşmenin Sıradışı Öyküsü - Tacirler, Vaizler, Maceraperestler, Savaşçılar Globalizmi Nasıl Şekillendirdiler?**, (Çev: Dilek Cenkçiler), ODTÜ Yayıncılık, 1. basım, Ankara, 2009, s: 263 -298 Küreselleşmenin modernite ve kapitalist üretim sisteminden önce de var olan bir sistem olduğunu savunan bir diğer kuramcı olan Robertson, küreselleşmenin beş aşamada geliştiğini ve son aşama olan belirsizlik evresinin 1960’lardan sonra başladığını ve halen devam etmekte olduğunu savlar. Konuyla ilgili bkzn. Roland, Robertson, **Küreselleşme**, (Çev: Ümit Yolsal), Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s: 99 - 102

yaptırımlarının merkezdeki ülkelerce belirlendiğini vurgular. Küresel sermayeyle uyumlu ve pasifize edilmiş çevre ülkelerin, gizil bağımlılık ilişkileri içinde var olmaya zorlanmalarının ve UN, NATO, GATT, IMF, WTO v.d. uluslar arası örgütler tarafından meşrulaştırılan yeni iktidar yapılanmasının, modernleşmenin umut ve kazanımlarının yeniden kullanıma sunulması olarak okunması gerektiğini savunur. Farklılıklarla bölünmüş dünya anlayışı yerine, tüm coğrafi, ulusal, etnik, kimlikli ve ekonomik farklılıkları sürekli kendisine katan, tümel bir yerküre, tahakküm eden yeni bir egemen ideoloji ortaya çıkmıştır³⁶.

Petras, ulusal sınırları aşan sermaye, meta, teknoloji ve emek akışları olarak tanımladığı çağdaş küreselleşme sürecinin, önceki küreselleşme süreçlerinden ayrılan belirgin özelliğinin, sermaye ve finans sektörünün aşırı gelişmesi olarak tanımlar. Bu süreç, emperyal merkez ülkeler, üçüncü dünya ve çevre ülkeler arasında gerçekleşen ve soğuk savaş süreci olarak adlandırılan 1945-1992 arasındaki 143 savaşın yaşandığı dönemden bugüne uzanır³⁷. Büyük siyasal ve askeri gücü merkezileştiren bir otoritenin varlığının ekonomik güç bölüşümünde hala belirleyici konumda olduğunu vurgulayan Harvey, küreselleşme yerine “eşitsiz coğrafi gelişme³⁸” tanımını kullanmanın, bu eşitsizliğin, direniş anlamında yeni siyasal örgütlenme ve eylem olanakları taşıyıcısı olduğunu savlar.

Küreselleşmenin ekonomideki metafiziksel örüntüsünü, mutlak ve aşkın bir yapı olarak sunan açıklamalar, küreselleşmenin ekonomik çelişkileri derinleştirmesi ve ulus devletin işlevselliğini yok etme çabasıyla, olumsuzluklara karşı yapılandırılacak politika araçlarını da yok etmektedirler. Postmodernizm aracılığıyla, modernizmin tüm ‘üst anlatı’larına karşı geliştirilen eleştirel tavır, küreselleşmenin çok daha büyük, mitsel bir anlatı

³⁶ Arif Dirlik, **Postkolonyal Aura: Küresel Kapitalizm Çağında Üçüncü Dünya Eleştirisi**, (Çev: Galip Doğduaslan), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, s: 110 -115

³⁷ James Petras, **Küreselleşme ve Direniş**, (Çev: Ali Ekber, Cevdet Aşkın, Çağlar Arın), Adonis Yayıncılık, 1. basım, İstanbul, 2002, s: 11

³⁸ David Harvey, **Umut Mekanları**, s: 89-91

olarak kurumsallaşması, eşitsizliğin ve adaletsizliğin derinleşmesi karşısında sessiz kalmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte, tüm dünyanın tek bir büyük anlatının hegemonyasıyla biçimlendirilmesi, postmodernizmin kendini yanlışlaması olarak okunabilir³⁹.

Küreselleşme paradigmasının anlaşılabilmesi için, modernleşme pratiklerinin evrenselleşme bağlamında sonuçsuz kalmasıyla paralel okunması gerektiği kanısındayız. Modernizmin tüm kazanımları ve sorun alanlarıyla reddedilmesiyle birlikte yeni bir aşama olduğu savunulan küreselleşme sürecinin, zorunlu ve geri çevrilemeyecek yeni bir iktidar yapılanması olarak sunulması düşündürücüdür. Küreselleşmenin, yerküreyi çıkış ve kaçış çizgilerinin olmadığı bütünlüklü, tek bir mekan olarak kabulü, sürekli yeniden kurulan mekan ve zaman içinde direniş olasılığını da yok saymaktadır. Küresel aşamada aşkınlıklar, belirsizlik şeklinde öne çıkmış görünmektedir. Küreselleşme ve yerelleşme ikiliğinde, merkezi oluşturan ülkelerde yer alan bireylerin küresel mekana dağılan özne konumlanması yüceltilirken, bunun bedeli diğer bireylerin daha çok belirlenmiş ve sınırlanmış mekana, üretim ve bölüşüm döngüsüne bağımlı kılınmasıyla ödenmektedir⁴⁰.

Sermaye, meta ve bilginin teknolojik ilerleme yoluyla yayılımı, tek bir küresel pazarla birlikte tek tip bir küresel kültürü zorunlu kılmış ve ulus-devlet üzerinde hegemonik yapılanmayı dayatmıştır. Küreselleşmenin bu çelişkili yapısıyla geçmişsiz ve geleceksiz kılınan, anla sınırlandırılan öznenin, özgürlük ve eşitlik arzusuyla bu tahakküm alanını nasıl dönüştüreceği sorusu tez boyunca cevaplanmaya çalışılacaktır.

³⁹ Küresel sınırlara ulaşmış bir modernlikten bahsedebiliriz. Modernitenin temel kavrayış ve ilkelerinin küreselleşme süreciyle süreklilik kazandığı ve şiddetlendiği iddiası için bkznz. John Tomlinson, **Küreselleşme ve Kültür**, (Çev: Arzu Eker), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004

⁴⁰ Ekonomik altyapı ve ideolojik üstyapı kurumlarının, toplumsal bağımlılıkları küreselleştirmesiyle, emperyalizm, geri kalmış, çevre ülkelerde insanların bilinçlerini çarpıtarak melez bir kültür oluşturmuştur. 2.dünya savaşı sonrasında merkez ve çevre arasında yaratılan bağımlılık ve sömürü ilişkisinin yeni ideoloji ve kültürel yayılımla derinleşerek eşitsizlik temeli üzerinde biçimlenen bir ilişkiler bütünü haline gelmesi konusunda bkznz: Fikret Başkaya, **Az gelişmişliğin Sürekliliği**, İmge Kitabevi, 3. basım, 1995, Ankara, s: 80-109

2.3. Kültür Endüstrisinin⁴¹ Totalitarizmi

Modernleşmenin siyasi, ekonomik, hukuki kuram ve kurumlarının gelişimi sonucunda kapitalizmin emek-sermaye çelişkisinin, üst yapı alanlarındaki yansıması kültür endüstrisi ve yabancılaşma şeklinde ortaya çıkmıştır. Kapitalist sistemde işbölümünün, yani düşünsel emekle bedensel emeğin ayrılma sürecinin gelişmesiyle birlikte özgürlük arzusu toplum ve doğadan tamamen uzaklaşmış, devlet kurumları toplumsal düzeni ve yönetim erkini korumak için kurulur olmuştur. Kendini akılla tamamlamaya ve özgürleşmeye çalışan, her biri kendine özgü bireylerin yerini, keskin sınıfsal çelişkilerle sınırlanmış, tüm düşünsel ve bedensel yeteneklerini sistemin devamlılığı mutlak amacıyla birleştirmesi istenen, ortalama, normalleştirilmiş insanlar almıştır. Sermayenin ussallaştırılmasının doğal sonucu totaliterlik, adaletsizlik ve yoksulluk olurken, kültürün ussallaştırılmasının sonucu yabancılaşma ve anlamsızlık olmuştur⁴².

Kitle iletişim araçlarının kültürel etkileri, insanların belirlenmiş ve kodlanmış kültürel ürünler ve yaratılan imajlar doğrultusunda benzer kültürel eylemlerde bulunmaları, egemen kültürün meşruiyet kaynağı olma ve sistemin yeniden üretimine katkıda bulunma amacıyla yapılandırılması süreci yaşanmıştır.

⁴¹ Kitle kültürünün oluşumuna yönelik yapılandırılan iki temel eleştiri, bu kültürün üretilmiş ve yapay olduğuna dair sav (Benjamin) ve Frankfurt Okulu söylemi olarak “kültür endüstrisi”nin, yanlış tüketim arzusu üreterek, kitleleri edilgen kılmakta olan sistemin bir ideolojisi olduğudur. Bknz. Georg Stauth – Bryan S. Turner, “**Nostalji, Postmodernizm ve Kitle Kültürü Eleştirisi**”, “Modernite Versus Postmodernite” içinde, (Çev: Mehmet Küçük), Vadi Yayınları, 3.baskı, 2000, Ankara, s: 406 - 407

⁴² Horkheimer, Adorno, Marcuse’un geliştirdiği eleştirel kuram, modern kültürün sosyal yapıyı akılla değiştirmek amacındayken, kapitalizmle birlikte dönüşerek kitle kültürü kimliğiyle ortaya çıktığını, tamamen kitle tarafından ve ekonomiye hizmet etmesi amacıyla yaratılmış bir kültür haline geldiğini açıklar. Kapitalist örgütlenme biçiminde kamusal alan yok edilmiş, yerine bilinç endüstrisi ve kitle iletişim araçları şekillendirilmiştir. Kültür endüstrisinin öznel üzerindeki hegemonyası eğlence üzerinden işler. Bireyin üretim sürecindeki edilgen konumlanışı, var olan iktidar ilişkilerinin sürekliliğini sağlamak amaçlı düzenlenmiştir. Kültür endüstrisiyle özne yok edilmiş, nesneleştirilmiştir. Konuyla ilgili bknz. Theodor W. Adorno, “**Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken**”, (Çev: Bülent O. Doğan), Cogito, sayı 36, İstanbul, 2003, s: 76 - 83

Althusser, kapitalizmin sürekliliğini sağlayan, itaat eden öznelerin ve ideolojinin “Devletin ideolojik aygıtları⁴³” aracılığıyla yeniden üretildiğini savlar. Özel alanda yer alan ve çoğul karakterli aygıtlar, özneler üzerinde dolaylı, ideolojik bir tahakkümü meşrulaştırır. Gizil bir şiddet söz konusudur. İktidarı elinde bulunduran sınıf, devletin ideolojik aygıtları üzerinde kalıcı iktidarını oluşturur, bu yeni bir hegemonya biçimidir. Hegemonyayı oluşturan tüm pratikler özneleri de biçimlendirir. Devletin ideolojik aygıtları kamu-özel alan ayrımı üzerinden işler. Devletin baskı-güç aygıtlarının işleyişi ideolojik aygıtların pratikleriyle birlikte ilerler ve üretim ilişkilerini de belirler. İdeoloji salt bir kuram ya da sınıflar arası güç savaşımı değil, sınıfsal ilişkilerin belirlediği özne üzerindeki pratikler bütünüdür ve kültürelir. Bireyler, özne olarak tanımlanır ve özneleşme süreci inşa edilir⁴⁴. Hegemonya, sürekli kitleye dönüştürülen öznelerin rızasını yeniden kazanmak zorundadır. Çözülen, ayrıştırılan bireyin hegemonyaya itaati kolaylaşmakta, kültürel ritüelleri anlamlandırma süreci, özneleşme süreciyle örtüşmektedir.

Baudrillard için tüketim, yaşamın her alanını belirler ve çevreyi yeniden düzenleyerek kültürelleştirir. Kitlelerden toplum yaratma amacıyla üretilen her şey yeniden üretilenlerdir, simülasyondur. Kitleler de bunun taşıyıcısıdır⁴⁵. Kitle iletişim araçlarının yarattığı hakikat, niteliksel ilişkiler evrenini etkisiz kılarak bir araçlar evreni oluşturmaktır⁴⁶. Kültürün küresel dolaşım ve üretimiyle, Baudrillard gibi postmodern kuramcılarının savunduğu, bireylerin kitle iletişim araçlarıyla gerçekliği sürekli yaratması, her bir tikelde, öznde yeniden anlamlandırma çabası ne kadar gerçekçidir? Kültür endüstrisi gerçek bir kültürel üretimde bulunmaz. Küresel kitle kültürü, davranış ve tüketim kodları üreterek, belli kültürleri küreselleştirir. Farklılıkları onaylamaktan öte,

⁴³ Althusser’in “Dinsel, Öğrenimsel, Aile, Hukuki, Siyasal, Sendikal, Haberleşme ve Kültürel” olarak tanımladığı devletin ideolojik aygıtlarının geniş tanımı için bkz. Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, (Çev: Yusuf Alp - Mahmut Özışık), İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s: 33-34

⁴⁴ Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, s: 60-66

⁴⁵ Jean Baudrillard, **Tüketim Toplumu**, (Çev: Hazal Deliçaylı, Ferda Keskin), Ayrıntı Yayınları, 2.basım, İstanbul, 2004, s: 17-20

⁴⁶ A.g.e., s: 154-155

giderek tek tipleşme, benzeşme ve yok olmaya doğru evrilmektedir. Siyasi şiddet, etnik ve kültürel gerilimlerde yeniden üretilir. Küresel bir kitle kültürünün, sınırların ötesini devamlı içeriye taşıması, ulusal kültürel değerler yerine evrensel kültürel kodlar oluşturmasıyla, bütün tikellikler meta değişimine tabi kılınmaktadır. Bu da özgürlük alanının yok olmasını getirir. Kültür endüstrisi özdeşlikler kurarak işler: tikellikler tümelin, birey devletin yaşam alanında, sınırları içinde yok edilir.

2.4. Küresel Hegemonyanın Totaliter Yapılanması

Emperyal güce sahip Batı'nın, kültürel alanda hiyerarşik ve bağımlı bir ilişkiyi zorunlu kılması sonucunda oluşan kültürel emperyalizmle, merkezdeki ülkeler, kültürel üretim, değişim ve yayılım alanlarında da hegemonik güç elde etmişlerdir. Kurulan egemenliğin rızaya dayalı bağımlı, çevre konumundaki Batı-dışı dünyaya aktardığı hiyerarşi içinde küreselleşmenin iki yüzü bulunur; standardize edilen bir evrenselliğin yanı sıra, tikelleşmenin çeşitliliği. Evrensel ile tikelin birbirine eklemlendiği hegemonik bir oluşuma ulaşmıştır.

Bu noktada insanları birey olmaktan alıkoyan ve özerk yaşama alanlarını yok eden, sınırlayan, bozan küresel egemenlik biçimi totaliter değil midir sorusu akla gelmektedir. Küresel kültürün üretim ve tüketimi, yeni semboller ve yaşam biçimleri arasında seçim yapma zorunluluğuyla birlikte, mitolojik karakterli öznellik biçimleri üreterek kodlaması, küresel bir totaliterliğin habercisi midir? Bu aşamada, soğuk savaş döneminde ortaya çıkan komünizm ve nazizmi ortaklaştırarak, bunların totaliter rejimler olduğuna dair bilinçli kurguya karşı çıkan, totaliter bir sistemle diktatörlük arasındaki kuramsal ve eylemsel farklılığı açıklamak çabası içindeki⁴⁷ Tormey'nin tezlerini kısaca irdelemek gerektiği kanısındayız.

⁴⁷ Simon Tormey, **Totalitarizm**, (Çev: Abdullah Yılmaz, Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınları, 1.basım, İstanbul, 1992, s: 20

Arendt için, modernlikle birlikte ortaya çıkan bir olgu olarak totalitarizmin⁴⁸ temel dinamiğinin, bireylerin “kitle insanı”na dönüştürülerek, öznellik alanlarının yok edilmesi anlamına geldiğini savunur Tormey. Totaliter hareketler Yahudi-karşıtlığı ve emperyalizm karşıtlığıyla ortaya çıkarken, aydınlanmanın mirasını da reddederek aydınlanmanın bireylere siyasal eylem olanağı sunduğu kamusal alan uzamını da yok etmişlerdir. Modern toplumun temel öznesi yurttaşın ortadan kaybolmasıyla, yasal olarak belirlenmiş hak ve ödevlerden uzak kılınması, siyasi eylemi gerçekleştireceği kamusal alanı ele geçirilmiş kitle insanının ortaya çıkmasıyla totaliter hareketler yükselmiştir Arendt’e göre. Bu aşamada ortaya çıkan güvenlik ve kimlik sorunsallarına çözüm arayan yeni hareketler iktidar arayışından uzaktırlar. Totalitarizmde diktatörlüklerden farklı olarak otoriter yapı, hiyerarşik yapılanma yadsınarak ilerler. Hiyerarşik ve statik örgütlenme yerine, akışkan, birbirleriyle iç içe geçmiş düzensiz otorite kaynaklarının belirsizlik üzerinden işleyen bir ağsal yapılanması vardır⁴⁹.

Schapiro’ya göre ise, totaliter sistemin meşruiyeti baskı ve güç üzerine kurulu değildir, total iktidarın en karakteristik görünümü kamusal ve özel alan ayrımını kesinlikle ortadan kaldırması ve sınırları yok etmesidir. Böylece birey olabilme bilincini ve olanağını kaybeden bireyler herhangi bir baskıya ve şiddete gerek kalmaksızın kendiliğinden sistemin işleyişine boyun eğer⁵⁰. Kamusal ve özel alanın özdeş kılınması, çoğulculuğun iktidar tarafından yok edilmesiyle totalitarizmin eşanlamlı anılması noktası önemlidir ve tezin ilerleyen bölümlerinde de küreselleşme sürecinin özne üzerindeki totalleştirici ve görünmez kılan ağsal yapılanması açıklanmaya çalışılacaktır.

Totalitarizm, modern topluma ait bir deneyim olarak kabul edildiğine göre, modernizmin totaliter karakterinin temel belirleyenleri nelerdi? Marcuse, buna

⁴⁸ Marcuse totalitarizm tanımının, 1950 ve 1960’larda ortaya çıktığını ancak ilk olarak 1936’da Troçki’nin kitabında rastlandığına işaret eder. Bknz. Simon Tormey, **Totalitarizm**, s: 153

⁴⁹ A.g.e., s: 70-71-72-76

⁵⁰ A.g.e., s: 126

ilişkin en tutarlı tezi ortaya atar. Marcuse'a göre akıl, bilim ve bilme istemi "logos"un temel belirleyen olduğu, meşruiyeti sağlayan yeni bir egemenlik biçimi oluşturması, bireyin yabancılaşmasının da kaynağıdır⁵¹. Marcuse için totalitarizm, kapitalizmin 20. yy. ortalarındaki gelişim sürecinde görülür. Tüm bürokratik ve kurumsal örgütlenme biçimleri ve toplumsal pratikler bireylere denetim ve belirlenmişlik sunarak, bireyleri yeniden üretir. Yeni arzu biçimleri yaratılmaktadır. İnsanı evrensel olarak gerçekleştirmenin koşullarını ve eylem biçimini belirlemek zorunludur⁵². Totaliter sistemlerde görülen yönetilenler üzerindeki mutlak iktidar, bireylere egemen ideolojinin değerler sistemi ve ideolojisi dışında var olabilecek başka bir alan bırakmamaktadır.

2.5. Geç Kapitalizm mi, İmparatorluk mu?

Modernizmin, metalaşmaya sınırlı da olsa eleştirel kalabilen yapısına karşılık postmodernizm, kültürü ürün haline getirerek, metalaşmayı doğal bir süreç olarak olumlar⁵³. Jameson, kapitalizmin gelinen aşamada yaşam alanlarını sömürgeleştirerek belirlediğini ve eşi görülmedik bir derinleşme ve yayılma gösterdiğini vurgular. Postmodernizm, bu yeni kapitalizmin kültürel mantığıdır. Bu alanın anlaşılabilmesi için kültürel haritalar oluşturulmalıdır. Burada kastedilen "bilişsel harita yapma" edimi, yeni bir kuramsal ve estetik siyaset yapma çağrısıdır⁵⁴.

⁵¹ Herbert Marcuse, **One-Dimensional Man**, "From Negative to Positive Thinking: Technological Rationality and the Logic of Domination" <http://www.marcuse.org/herbert/pubs/64onedim/odm6.html> [e.t. 25.12.2011]

⁵² Simon, Tormey, **Totalitarizm**, s: 155-186

⁵³ Fredric, Jameson, **Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı**, (Çev: Nuri Plümer), YKY, 1.basım, İstanbul, 1994, s: 10

⁵⁴ Douglas Kellner, **"Toplumsal Teori Olarak Postmodernizm: Bazı Meydan Okumalar ve Sorunlar"**, "Modernite Versus Postmodernite" içinde Çev: Mehmet Küçük, Vadi Yayınları, 3.baskı, Ankara, 2000, s: 391 Bourdieu ise, ekonomik ve kültürel eşitsizlik bağlantısını açıklarken kullandığı "habitus" kavramı ekseninde, her toplumsal sınıfın bir üst sınıfın kültürünü benimsediğini, üst kültürlerin de yeni yaşam biçimleri geliştirmek zorunda olduğunu belirterek, eşitliğin ve farklılıkların bu sınıflar arası ilişkide yeniden üretildiğini savunur. Ancak burada gerçek bir direniş yok sayılmakta, silikleşmekte ve egemen ideolojiye bağlılık olumlanmaktadır. Konuyla ilgili bkz. Georg Stauth - Bryan S. Turner, **"Nostalji**,

Modernizmin kamusal alanda toplumsal hareketler, özellikle işçi sınıfı hareketi, özel alanda ise, kadın bedeninin akışkanlığına karşı uyguladığı disiplin ve düzenleme ihtiyacı, postmodernizmde biçim değiştirerek, akışkanlık sağlamış, göç olgusu, sermaye, emek gücü ve kültürün dolaşımıyla özneler arasındaki sınırları aşmaya çalışmıştır.

Modernizmin kamusal ve özel olarak ayrılan ahlaki kodlar sistemine karşın, postmodernizmin toplumsal cinsiyet, etnisite ve kültürel farklılıklar üzerinde yükselen minör politika ve etiği⁵⁵, öznelere görsel tüketim malzemeleri üretir. Göstergeler dünyası içinde, yardım kampanyalarıyla özneleri eğlendirerek, yaşanan acının, açlığın, ölümlerin, ayrımcılığın nedenlerini sorgulamadan, vicdanını rahatlatacağı, dönemsel etik kodlar sunulur⁵⁶. Burada şunu sorgulamak gerekir çokluğu, minör politikayı kapsayan kolektif bir etik yaratılamaz mı? Tahakküme karşı direniş çizgilerinin birleşmesiyle, bir direnişler ağı oluşturulabilir mi?

Kültür sorununun temel meselesi hegemonyadır. Dirlik'e göre, kültürel alanın özerk olduğu kabulü üzerinden yapılan tüm akıl yürütmeler sorunlu hale gelir⁵⁷. Hegemonya uzamsal ve zamansal bir merkeze içkindir. Dirlik'in tanımladığı kültürel dinamikler üzerinden yapılandırılan "kültürelci hegemonya", küreselleşmenin çift başlı hegemonyasının ayağıdır. Meta-anlatılar reddedilirken, "yerel anlatılar" değer kazanır. Küresel kapitalizmde sermayeye karşı direniş alanı olarak yerellikler kodlanmalı ve düzenlenmelidir. Kültür emperyalizmi, postmodernizm yoluyla kültürel alanın, maddi alandan ayrılması

Postmodernizm ve Kitle kültürü Eleştirisi", Modernite Versus Postmodernite içinde, Çev: Mehmet Küçük, Vadi Yayınları, 3.baskı, Ankara, 2000, s: 420-421

⁵⁵ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkznz. Ali Akay, **Minör Politika**, Bağlam Yayınları, 1.basım, İstanbul, 2000

⁵⁶ Yaşar Çubuklu, **Toplumsalın Sınırında Beden**, Kanat Yayınları, 1.baskı, 2004, İstanbul, s: 37-38

⁵⁷ Arif, Dirlik, **Postkolonyal Aura**, ,s: 46

dayatmasıyla meşrulaştırılır⁵⁸. Hegemonyadan çıkışa yol gösterecek bir kültürel üretimin oluşturulabilmesi sorunu önceldir.

“Kültür emperyalizmi, işçi sınıfını, yukarıdakilerle kendisini ayıran muazzam eşitsizlikler yerine, aşağıdakilerle arasındaki önemsiz hayat tarzı, ırk ve cinsiyet farklılıklarını öne çıkaran bir hiyerarşinin parçasıymış gibi düşünmeye teşvik eder... kültür emperyalizmi dikkatleri iktidar ilişkisinden uzaklaştırır ve toplumsal eylemin kolektif biçimlerini aşındırır.”⁵⁹

Çevre ülkelerde kültür emperyalizminin etkisi, değerler ve kimliklerin emperyal sınıf çıkarlarına uygun şekilde yeniden düzenlenmesi amacıyla yürütülen bir hakimiyet ve sömürü ilişkisi şeklinde ortaya çıkar. Sanayi devrimiyle ortaya çıkan kitleler, kitle iletişim araçlarıyla düşünme ediminde bulunan, yönlendirilebilen yığınlar, kendilik bilinci gelişemediği için genel kanının, ve ortak iyinin taşıyıcısı ve savunucusu olurlar. Kitle toplumunun kamusalılığı ve yalnızca tüketim eylemini güvence altına alan, özel alan vurgusu yanılısamadır. Postmodernizm, bilgilerimizin hakikati karşılamadığını, gerçeğin sürekli yeniden üretilmesi gerektiğini iddia eder. Özne artık ontolojik bir varlık değil, herhangi bir sınıf içinde tanımlanmayan belirsiz eşit ya da hiyerarşik tüm ilişkisellik biçimlerinin dışında, akışkan kimlikler içinde biçimsiz, isimsiz ve dağınık haldedir. Bu durum direniş imkanını ötelere ya da dışarıda bırakır mı sorusu yanıtlanmalıdır. İnsanın ontolojik varoluşu salt kültürel ve dilsel sürece indirgenmiştir. Badiou bu duruma karşıdır. Dil analizinin düşüncenin temeli olamayacağını temel hareket noktasının dil üzerinden değil, şeyler, nesneler üzerinden başlatılması gerektiğini savunur⁶⁰.

Modernitenin küresel boyuta ulaşmasıyla, evrensel değerlerle farklılıkları bütünleştirme çabasının, toplumsal ve kültürel bağımlılığa evrilmesiyle, özne

⁵⁸ A.g.e. s: 59-64-137-149-316

⁵⁹ James Petras, **Küreselleşme ve Direniş**, s: 84 -91

⁶⁰ Alain Badiou, **Sonsuz Düşünce**, Metis Yayınları, (Çev: Işık Ergüden, Tuncay Birkan), Metis Yayınları, 1.basım, İstanbul, 2006, s: 20-21

üzerindeki tahakkümün sınırsız ve küresel boyutlara ulaştığını görürüz. Ekonomik akılla bireyin kamusal, kolektif alandaki özerk varoluş olanağı kaybolmaya başlar. Zaman ve uzamın kopuşu, rasyonel örgütlenme modelinde temel dayanaktır, aynı zamanda yerellikleri küresele bağlama görevindedir. Küreselleşmenin kültürel ideolojisi, kitlelerin sınıfsal farklılıklar ve eşitsizlikler yerine metalara, üretilen nesnelere, tüketime odaklanmasını sağlayarak yanlış bilinçler üretmektedir⁶¹. Kültür endüstrisinin amacı eğlencedir, böylece kolayca kabullenilir. Bir yandan bireyin, reel ve toplumsal üretimin değişen gereksinimleriyle ölçülen değeri sınırsızca yükselmiş, öte yandan bu değer tam anlamıyla yaratıcı ve etkin biçimde gerçekleşmesi için toplumsal koşullar yaratılamamıştır.

Günümüzde bilginin keşfi ve üretimi giderek daha çok önem kazanmaktadır. Üretim ilişkilerini belirleyen azınlık, kültürel üretim sürecini de belirleme gücüne sahiptir. Kültürel endüstri haz ilkesi üzerine kuruludur. Araçsal akılla birlikte özne öznelliğini yitirmiş, farklılıklar yok edilmiştir.

Gerçek özgürlük, her birey için, kendi eylemliliği içinde, toplumsal doğasını ve diğer bireylerce üretilmiş her şeyi geliştirme zorunluluğudur. İnsanın özgürlüğü, diğer bireylerle ilişkisi içinde belirginleşecektir. Bu nedenle, insana yaraşır bir dünya oluşturabilmek için, insanlık kendini ve doğayı tehdit eden bütün denetimsiz üretim ilişkilerine, teknolojilere, kültürel yapılanmaya ve bu alanların belirleyicilerine karşı ortak bir bilinç geliştirmek zorundadır. Modernite, insanın doğaya egemen olarak doğaya karşı özgürleşmesini amaçlamıştı, ama modernite, doğaya egemen olma sürecinde yönetim erkine

⁶¹ Küreselleşmeyi, kapitalizmin derinleşmesi ve gelişmesi olarak tanımlayan Zizek'e göre, küresel ve yerel arasında söylendiği gibi bir karşıtlık yoktur. Küreselleşme, yerel kimlikler ve kültürel oluşlar üzerinden şekillenir. Böylece, küreselleşme ile evrenselleşme arasındaki asıl karşıtlık gizlenmeye çalışılır. Tikel taleplerle oluşturulan hareketler ancak evrensel hedeflere doğru genişlediğinde siyasal nitelik kazanır. Postmodernizmin kimlik siyaseti, kimliklerin konumunu olumlamayı ve normalleştirmeyi amaçlar. Konuyla ilgili bkz. Slavoj Zizek, **Gıdıklanan Özne Politik Ontolojinin Yok Merkezi**, (Çev: Şamil Can), Epos Yayınları, Ankara, 2003, s: 248-252

sahip sınıfın insan üzerindeki egemenliğini de meşrulaştırarak bireyselleşme ve akıl sorununa da yol açmıştır.

Küresel kültürün yapılanma sürecinde, modernitenin araçsal aklının yerini alan küresel akıl, yeni hegemonyanın meşruiyet kaynağı olmuştur. Sabit kültürel kodlamaların yerini akışkanlığın ve belirsizliğin alması zaman ve mekanı da dönüştürerek, uluslar üstü yeni örgütlenme ve direniş dinamiklerini ortaya çıkarmıştır. Öznelerin bilinçlerinde yaratılan dönüşümle birlikte küreselleşme, zaman üzerinde yükselen bir algı ağı yaratır. Yerellikler içindeki kimlikler, özgürlük ve eşitlik kavramları, altyapıdan bağımsız kılınarak, sadece kültürel alan içinde sınırlandırılmıştır.

2.6. Sanayi Çağından Bilgi Çağına İdeolojilerin Sonu

Postmodernizmin yeni meta anlatısı ve ideolojisi olarak “enformasyon toplumu”, sanayi sonrası toplum, tarihin ve ideolojilerin sonunun ilan edilmesi, yaşanan ekonomik, kültürel ve toplumsal dönüşümün simgesi, doğal sonucu olarak kabul edilmiştir⁶².

Modernitenin sona erdiği kabulü, kamusal alanda var olamamış gruplar olan, etnik azınlıklar, kadınlar ve göçmenlerin, kendilerini ifade etme çaba ve eylemlerinin görünür olmasıyla sonuçlanır. Böylece postmodernizmin yeni politik eylem alanı moderniteye eleştiri üzerinden gelişen bir sürece dönüşür. Postmodernist söylemin karşı yapılanmasıyla, Aydınlanmanın yücelttiği akıl, ilerlemeci tarih anlayışı ve ideolojilerle birlikte, sınıf mücadelesinin de sonuna gelindiğine dair kavramsallaştırma çabası belirginleşmiştir.

⁶² Krishan Kumar, **Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları**, (Çev: Mehmet Küçük), Dost Yayınevi, Ankara, 1999, s: 183

Eşitsizliklerin yok edildiği bir homojenlik varsayan sistemin, analizini yapabilme zorunluluğu söz konusudur. Mekansızlaşan sermaye ve fordist üretim biçiminden post-fordizme geçilmesi, kapitalist üretim biçiminin kültürel alanlara da yayılarak hegemonyasını derinleştirdiğinin göstergeleridir. Tarihin amaçsallığı ilkesiyle ilerlemenin, bu amaca ulaşıldığında son bulacağı düşüncesi, Hegel⁶³ - Bell- Fukuyama düşünce dizgesinde şekillenmektedir.

Postmodern ve post-endüstriyel toplumun gelişimini paralel bir okumayla açıklayan Lyotard, postmodern toplumu, enformasyon ve teknolojiyle hızla gelişen bir toplum olarak tanımlar. Post-endüstriyel toplum yapılanması, kültürel alanda postmodernizmi oluşturmuştur⁶⁴.

Fukuyama'ya göre yirminci yüzyılla birlikte, liberal demokrasinin evrensellik niteliğine ulaşmasıyla tarihin sonuna gelinmiştir⁶⁵. Kapitalizmin gelişimini engelleyebilecek bir sınıf ya da ideolojik güç kalmadığı tezinden yola çıkarak, Hegel'in argümanlarına paralel bir okumayla tarihsel sonun gerçekleştiğini ilan eder.

Post-endüstriyel toplum kurgusunun önemli temsilcilerinden Daniel Bell ise, yeni toplumu oluşturan temel özellikleri; hizmet sektörünün gelişmesi, işçi sınıfı yerine yeni orta sınıfın çoğunlukta olduğu bir toplumsal dönüşümün gerçekleşmesi, bilimsel bilginin üretim ve dağılımının politikanın seyrini belirleyecek konumda olması ve teknolojinin yeni ideoloji olarak yapılanması şeklinde tanımlar⁶⁶.

⁶³ Hegel'in "tarihsel töz" olarak açıklanan ve devlette ereğine ulaşan, somutlaşan "dünya tını" kavramsallaştırması için, bkz: Hegel, G.W.F., **Tarihte Akıl**, (Çev: Önay Sözer), Kabalcı yayınevi, 2.basım, İstanbul, 2003 ve G.W.F. Hegel, "Georg Wilhelm Friedrich Hegel", **Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004

⁶⁴ Jean François Lyotard, **Postmodern Durum**, (Çev: Ahmet Çiğdem), Ara Yayıncılık, İstanbul, 1990, s: 10-16

⁶⁵ Francis Fukuyama, **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, (Çev: Zülfü Dicleli), Gün Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 1999, s: 204-212 Ayrıca bkz. Francis Fukuyama, **"Tarihin Sonu mu?"**, (Çev: Yusuf Kaplan), Vadi Yayınları, 2003, s: 22-23

⁶⁶ Martin Slattery, **'Sanayi-Ötesi Toplum', Sosyolojide Temel Fikirler**, (Çev: Ümit Tatlıcan), Sentez Yayınları, İstanbul, 2007, s: 462-463

Harvey ise, Lyotard, Bell ve Touraine'in "post-endüstriyel toplum"a ilişkin çözümlemelerinden yola çıkarak, enformasyon aktarımı ve yayılımının, postmodernizmin merkez kapitalist ülkelerde kullanıma sunduğu dil üzerinden gerçekleştiğini savunur⁶⁷. Küreselleşme teorisyenlerinin, ulus devletlerin yok olduğuna dair mitiyle birlikte ikinci varsayımının da, ulus devlet sınırlarını kaldıran enformasyon devrimiyle yaşandığını ve bunun kapitalizmi dönüştürerek, yeni dünya düzenini şekillendirdiği de savunulan tezler arasındadır⁶⁸.

Modernitenin ulus devlet yapılanmasıyla ortaya çıkan yurttaş öznenin yerini alacak yeni bir kamusal özne-aktör arayışı, üretimin ve ürünlerinin enformelleşmesi, kamusal alanda yurttaşlara tanınan siyasal, sosyal ve ekonomik hakların yasal zeminini de belirler. Enformasyon akışı yerellikleri çözerek kapitalizmin yeni yapılanma sürecini tekno-ekonomik bir döneme dönüştürmüştür⁶⁹. Teknolojinin gelişmesiyle bilginin paylaşımı artmış, bilgi yaygınlaştırılmış ancak yeniden üretimi yavaşlamıştır. Var olan bilgiyi üreten ve kullanıma sunan toplumlar ile buna bağımlı kılınan toplumlar arasındaki yeni ağsal yapılanma bireysel ve kurumsal sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur⁷⁰.

Bilginin kiteselleşmesi, kitlesel kılınan bilginin aynı zamanda kitleleri dirençsiz, çözümsüz bırakması, yeni bir toplumsal sisteme, enformasyon toplumuna geçildiğinin kanıtı mıdır? Emegın yok sayılarak bilgi üretimi

⁶⁷ David Harvey, **Postmodernliğin Durumu-Kültürel Değişimin Kökenleri**, (Çev: Sungur Savran), Metis yayınları, 2.basım, 1999, İstanbul, s: 65

⁶⁸ James Petras, **Küreselleşme ve Direniş**, s:25

⁶⁹ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Manuel Castells, **"European Cities, the Informational Society and the Global Economy"**, New Left Review I/204, March April 1994 p: 18-32 [http://www.newleftreview.org/search/hybrid?query=manuel+castells] [e.t. 12/09/2011]

⁷⁰ Castells'e göre enformasyon toplumu ya da ağ toplumu, öncelikle küresel kapitalizmin devleti ve toplumsal hareketleri dönüştürmesiyle doğmuştur. Castells, enformasyon toplumu kavramı yerine günümüz koşullarını tam olarak karşılayan "Ağ Toplumu" kavramını geliştirir. Artık tüm toplumsal alanlarda hiyerarşik bir yapılanmadan çok, bir küresel ilişkiler ağından söz edilebilir. Konuyla ilgili bkz. Manuel Castells, **Enformasyon Çağı, Ekonomi, Toplum ve Kültür: Ağ Toplunun Yükselişi**, (Çev: Ebru Kılıç), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, s: 25-29

üzerinden yapılandırılan tüm üretim süreci ve enformasyon toplum kuramı analizleri, emeği değil, tek bir üretim aracını yüceltmekte, böylece temel sermaye-emek çelişkisi görünmez kılınmaktadır. Küreselleşmenin, yukarıdan aşağıya güç merkezleri arasında kurulan bağ ve ilişkiler üzerinden işleyen hegemonyasına karşı, öznelere bu ilişkiler ağını tersine çevirerek, aşağıdan yukarıya doğru gelişme olanakları sunan karşı hegemonik toplumsal hareketler ağ sistemi oluşturabilme güçleri vardır⁷¹.

Jameson, sermaye yoğunluğu ve mekansal genişlemenin kapitalizme içkin olduğu savıyla birlikte düşünüldüğünde, post-endüstriyel döneme geçildiği ve kapitalizmden kesin bir kopuş yaşandığına dair saptamalar yerine yaşanan dönüşümün sisteme içkin oluşunu vurgulayarak ve süreklilik ilişkisini gözeterek, sürece “geç kapitalizm” denmesinin daha tutarlı olduğunu vurgular⁷².

Hardt ve Negri ise, postmodernizmi, “enformatikleşme süreci” olarak tanımlar⁷³. Sermayenin sınırsız dağılımı ve yoğunlaşmasıyla paralel ilerleyen enformasyon birikimi merkezileşerek, toplumsal ilişkiler ağını ele geçirir ve belirler. Sistemin dışında kalmaya dair yapılan her hareketlilik, küresel tahakküm ve yoksullukla karşılaşır. Bilgi artık verili değil, sürekli yeniden üretilen bir niteliğe bürünür. Sağlık ve eğlence hizmetleriyle sunulan bedensel ve duygulanımsal emeğin sonucu, gerçekleşen rahatlama ve tatmin duygusu bir yanılsamadır. Hardt ve Negri’nin bu argümanlarının sonucunda karşımıza çıkan, kapitalist sistemin temel işleyiş mantığının değişmemesi, sadece hizmet sektörünün genişlemesi gibi değişim dinamiklerinin, sınıf ve emeğin ortadan kalktığına kanıtı olabilir mi sorusu akla gelmektedir.

⁷¹ Charles Tilly, **Toplumsal Hareketler**, (Çev: Orhan Düz), Babil Yayınları, 2008, s: 154 Bu konuya tezin ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak değinilecektir.

⁷² Jameson Fredric, **Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı**, (Çev: Nuri Plümer), YKY, 1.basım, 1994, İstanbul, s: 20

⁷³ Michael Hardt, & Antonio Negri, **İmparatorluk**, (Çev: Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, 6.basım, 2008, İstanbul, s: 296

2.7. İmparatorluğun Kuruluşu

Hardt ve Negri'nin, iktidarın küreselleşen hegemonyası ve sermaye yoğunluğu sürecini tanımlamak için oluşturdukları 'İmparatorluk' kavramı, yeni egemenlik biçiminin meşruiyet kaynağını vurgular niteliktedir. Karşılıklılık ilişkisiyle bağlanan 'İmparatorluk' ve 'Çokluk' kavramları, yaşanan küresel sistemi adlandırmak için emperyalizm terimi yerine kullanılır. İktidardaki bu dönüşüm, imparatorluk önceli tüm karşı oluşları ve çelişkileri, sistemli şekilde parçalayarak, mutlak tahakkümünü kurar. Sermaye aşkın bir iktidara gereksinim duymaz, kendi aşkınlığını yeni hak anlayışı ve değerler üzerinden kurmuştur. Bu aşkınsallığın mekansal kullanım sürecinin, tarihsel seyir içindeki temel unsuru ulus-devletlerin, siyasal ve kültürel egemenliklerini ve şiddet uygulama gücünü imparatorluk alanında kaybetmeye başladığı, ulus devletlerin yerini merkezsiz yeni bir egemenlik biçiminin aldığı iddia edilir. İçerisiyle dışarısı ikiliği üzerinden kurulacak mekansal ve ilişkisel ağlar alanı, emek ve biyo-siyasal üretim tarzıyla işlemektedir⁷⁴.

Tarih boyunca hegemonik yapılanmalar, sermaye birikiminin en yoğun olduğu dönemlerle eşzamanlı ortaya çıkmıştır⁷⁵. Bir karşı-iktidar teorisi yapılandırmaya çalışan Hardt ve Negri, ortak sömürünün tanımını yaparak, yerel ve tikel olanın değil, ortak ve genel olanın haritasını oluşturmayı amaçlarlar. Sömürünün ve yeni totalitarizmin, artık tek bir coğrafyada ve belli halklar üzerinde etkili olmadığını, sömürünün genelleştiğini, tüm halklar üzerinde uluslar üstü ve sınırlar ötesi olduğunu göstermeye çalışır. İmparatorluğun küresel sisteme karşılık geldiğini ve emperyalizm tanımının artık küresel iktidarı karşılamadığını savunan Hardt ve Negri, imparatorluğu kavrayabilmek için, onun toplumsal süreçleri "tümleyici(totalizing)" tavrını kavramak gerektiğini vurgular. İmparatorluk bütün insanları kapsayan barış ve

⁷⁴ Michael Hardt & Antonio Negri, **İmparatorluk**, s: 14

⁷⁵ Immanuel Wallerstein, **Bildiğimiz Dünyanın Sonu -Yirmi Birinci Yüzyılın Sosyal Bilimi**, s: 45

adalet amacına ulaşabilmek için, zorunluluk durumlarında barbarlar ve asilere karşı “haklı savaşlar” örgütleyebilirler. Disiplinci toplumdan, kontrol toplumuna geçiş süreci, imparatorluğun kuruluşunun belirgin özelliğidir. Postmodernizmle birlikte kontrol mekanizmasının, yurttaşların bedenleri üzerinden üretime sunulması ve yurttaş öznelerin bu durumu içselleştirerek kendi bedenlerinde imparatorluk sistemini yeniden üretmesi söz konusudur⁷⁶. Kontrol toplumu sadece ekonomik terimlerle değil, kültürel, bedensel ve öznel terimlerle tanımlandığında nasıl gelişip mükemmelleştiği, yaşamın her alanına sızdığı görülebilir. İmparatorluk düzeni, sermaye, emek ve bilginin dolaşımı ve yayılımının sınırsızca yaşandığı, akışlardan kurulu bir coğrafyadan oluşur. Sermayenin hegemonyası küresel niteliktedir⁷⁷.

Eski toplumsal hareket paradigmasından, yeni paradigmaya geçiş, yeni bir iktidarın ortaya çıkışıdır aynı zamanda. Eski paradigmada, iktidarın disiplinci işgali bireyin direnişini de içeriyordu, ona içkindi, ancak yeni kontrol iktidarıyla birlikte insanların bilinçleri, bedenleri ve tüm toplumsal ilişkilerin derinliklerine işleyen bir kontrol mekanizması ortaya çıkar⁷⁸. Toplumsal güçleri birbirinden ayrı ve bağdaşmaz kılarken, tekilleştirirken diğer yandan da maksimum bir çoğulluk içeren bir olay ortamında direnmek nasıl mümkün olacaktır sorusu akla gelmektedir.

İmparatorluk, küresel sistemin devamlılığını sağlayabilecek şekilde donatılmış tek iktidar biçimidir. Küreselleşme, imparatorluk şeklinde çatışmaları süreklileştirerek, kültürel ve hiyerarşik bölünmeleri ağsal denetimle birleştirerek yayılırken, diğer yandan uzamsal olarak sınırsız işbirliği olanağını da üretmektedir. Günümüzde ulus devletlerin şiddet uygulamalarına karşı yasal alandaki düzenlemelere dayanmak, meşruluk sağlanabilmesi için yetersiz

⁷⁶ Michael Hardt & Antonio Negri, **İmparatorluk**, s: 34-35-47

⁷⁷ Antonio Negri, “**Kavram ve Pratik Üzerine Bazı Düşünceler**”, Bir İdea Olarak Komünizm içinde, Alain Badiou & Slavoj Žižek vd, (Çev: Ahmet Ergenç, Ebru Kılıç), Ayrıntı yayınları, 1.basım, 2011, İstanbul, s: 181

⁷⁸ A.g.e.,s: 48-49

bulunmakta, ahlaki ve haklı bulunmayan uygulamalar meşru kabul edilmemektedir⁷⁹.

Küreselleşme yeni bir süreç değildir ve doğal tarihsel yönelim sonucunda oluşmamıştır. Bu hegemonyanın inşasıyla, iktidarın gözü tüm bedenler ve bilinçler üzerinde kesintisiz denetim gücüne bürünür. Tüm coğrafyayı tek bir pazar haline dönüştüren, ekonomi, siyaset ve kültür üzerinden yapılandırılan soyut, evrensel değerler gerekçe gösterilerek merkezdeki emperyal devletlerin çevre ülkelere müdahale hakkının meşrulaştırılması söz konusudur. Devlet ve siyasi iktidarı özdeş kabul eden yöneten-yönetilen, devlet-sivil toplum ikilikleri üzerinden hareket eden anlayışların, toplumdaki direnme potansiyel ve eylemini salt devletin kurumsallaşmış yapısı karşısında konumlandırmaları bu yeni iktidar oluşumunda direniş olanağını anlamlandırmayı güçleştirir.

Marcuse, Hardt ve Negri'den önce “İleri işleyim toplumu” olarak tanımladığı bu yeni hegemonik güç yapılanmasında, ilk etkinleştiği dönemde önemli dinamiklerden olan hak ve özgürlükler alanının, ileri işleyim toplumuna geçildiğinde, meşruiyetini ve anlamını yitirmeye başladığını vurgular. Kitleselleşen üretim ve dağıtım bireylerde “mimesis” etkisi yaratarak toplumla kendini özdeş kılma, dolaysız bütünleşme yoluyla hegemonyanın (Foucault'nun tanımıyla biyo-politikanın) taşıyıcısı konumuna yükselirler⁸⁰. Kamusal alanda üretilen söylemler, bireyler için mistik, aşkınsal ritüel kodlar üreterek, bu kodların yönlendirmesiyle bireyleri sınırlar ve edilgenleştirir⁸¹.

Her meşrulaştırma süreci bir gerilimi ifade eder. Soğuk savaş döneminde ortaya atılan totalitarizm kavramının, kamusal alanın görünmez kılınışı olarak tanımlanmasının yetersiz olduğunu savunan Hardt ve Negri, sadece toplumsal

⁷⁹ Michael Hardt & Antonio Negri, **Çokluk - İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi**, (Çev: Barış Yıldırım), Ayrıntı Yayınları, 2. basım, İstanbul, 2011, s: 11-12-45

⁸⁰ Herbert Marcuse, **Tek Boyutlu İnsan - İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler**, (Çev: Aziz Yardımlı), İdea Yayınları, 2.baskı, İstanbul, 1990, s: 1-9

⁸¹ A.g.e., s: 78

yaşamın küresel belirlenişi olarak değil, toplumsal yaşam dinamiklerine yönelik her tür saldırı ve çokluğun kuramsal ve eylemsel olarak varoluş olanağının yok edilmesi olarak da anlaşılması gerektiğini belirtirler⁸².

Hardt ve Negri, küresel iktidarın örgütlenmesinin üç ayaklı şekillendiğini belirtir: Kolonilerin ortadan kalkması, üretimin merkezleşmeye doğru evrilmesi ve uluslar arası ilişkiler ağının kurumsallaşmasıyla, toplumsal ve öznellik üretiminin yayılma süreci⁸³. İmparatorluk, mitsel bir piramit şeklinde örgütlenmiştir. Piramidin tepe noktasında bulunan, küresel şiddet tekelinin taşıyıcısı ABD, BM bünyesinde yer alan, sermayenin yoğunlaştığı diğer ülkelerle birlikte hareket eder. 2. aşamada sermaye, emek, teknoloji, kültürel ilişkiler ve hareketlerin ağsal yapılanması belirgindir. Ulus devletler, uluslar arası şirketler sermaye ve emeğin dağılımını yeni iletişim ağlarıyla örgütlerler. Piramidin en alt ve en geniş katmanında çokluk bulunur. Çokluk ontolojik olarak var kabul edilir ama, politik eylem ve üretim ağlarına katılma aşamasında imparatorlukça düzenlemeye tabi tutulur, ‘halk’a dönüşür ve ulus-devletlerin sınırlarında temsiliyet hakkı tanınır. Ayrıca sivil toplum kuruluşları, medya ve dinsel oluşumlar da bu görece sivil alanı biçimlendirir. İmparatorluk, bedenlerimiz ve bilinçlerimiz olumsuzlanarak kurulur. İnsan hakları ve uluslar arası hukuk normları araçsallaştırılır. İmparatorluk, kendi postmodern hukuk modelini dayatır⁸⁴.

Kamusal anayasal beden, iktidarın organik bedeninin bir parçasıdır. Yaşadığımız süreç bir geçiş, yeni sömürünün kurumsallaştığı “küresel bir apartheid” dönemidir⁸⁵.

⁸² Michael Hardt & Antonio Negri, **İmparatorluk**, s: 111-134

⁸³ A.g.e., s: 262

⁸⁴ Michael Hardt & Antonio Negri, **İmparatorluk**, s: 322-326-363

⁸⁵ A.g.e.s: 183

“Günümüzün küresel imparatorluğunda apartheid hiyerarşik içermeye dayanan bir üretim sistemidir ve azınlığın zenginliğini çoğunluğun emeği ve yoksulluğu sayesinde sürdürür.”⁸⁶

Hardt Ve Negri’nin bu savlarına karşın Amin, günümüzde yaşanan sermaye yoğunluğunun yeni bir döneme ya da bir imparatorluğa geçildiğini göstermek için yeterli olmadığını, bunun nitel bir sıçrama yarattığını, ancak kapitalist üretim tarzının aşıldığını göstermediğini savunur⁸⁷. Sermaye yoğunluğunun, bilgi, sermaye, işgücü ve kültürel akışların yeni meşruiyet kaynağı olarak sunulduğu, yeni küresel bir uygarlığa ulaşıldığı savının yalnızca bir kurgu olduğu da dile getirilmektedir⁸⁸. Negri’yi küreselleşmeci olarak tanımlayan Petras ise, emperyal devletlere karşıt bir emperyal sistemden söz etmenin anlamsız olduğunu çekirdek-merkez, çevre-yarı-çevre kavramsallaştırmalarının soyut olduklarını ve temel sınıf çıkarlarını göz ardı ettiğini savlar⁸⁹.

Hegemonyanın bu yeni görünümünü “Postkolonyal” olarak tanımlayan Dirlik, bu sürecin, melez olma hali, heterojenlik ve farklılıklar üzerinden anlaşılabilceğini savunur. Kimlikler üzerinden gelişen siyaset anlayışı ve kültürel karşı koyuşların öznesinin reddedilişi de hegemonyanın varlığının kanıtı olarak anlaşılmalıdır. Postkolonyalizm, mekansal belirsizlikler ve sınırların belirsizleşmesi anlamındadır⁹⁰. Postkolonyal dönem, 3.dünyanın kültürel oluşumlarının ve söylemlerinin küreselleşmeye dahil olmasını amaçlar. Merkez-çevre ayrımı kolonyal döneme ait kabul edilerek reddedilir. Çelişik

⁸⁶ Hardt ve Negri, ‘apartheid’ tanımını, Güney Afrika’da bilinen şekliyle,yani bir ülkenin yönetimi altındaki grupları ırk, etnisite gibi nedenlerle yok sayması, ayrımcılık uygulaması ve dışlaması anlamı dışında yeniden tanımlar. A.g.e., s: 183

⁸⁷ Samir Amin, **Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme**, (Çev: Semih Lim), Kaynak Yayınları, 2. basım, İstanbul, 1997, s: 155-156

⁸⁸ Richard Falk, , **Yırtıcı Küreselleşme**, (Çev: Ali Çaksu), Küre Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2002, s: 68 Ayrıca ücretli kölelik anlamına gelen kapitalist üretim tarzının var olabileceği koşulların, üretim araçlarının sürekli yenilenmesi, yayılma ve genişlemeye dayandığı, emperyalizmin kapitalizmin yeni bir aşaması değil, ona içkin olduğuna dair görüş için bkz. Fikret Başkaya, **Sömürgecilik, Emperyalizm, Küreselleşme**, Maki Basım Yayıncılık, Ankara, 2004, s: 13

⁸⁹ James Petras, **Küreselleşme ve Direniş**, s: 23-39

⁹⁰ Arif Dirlik, **Postkolonyal Aura**, s: 20-22

biçimde bir yandan, tüm ikilikler yok edilmeye çalışılırken, diğer yandan heterojen yapılar olumlanır. Harvey ve Jameson'a paralel olarak Dirlik'de postmodernizm ve küresel kapitalizm arasındaki ilişkiler ağına dikkat çekerek, post kolonyalliğin, postmodernizmin 3. dünya ülkeleri üzerindeki görünümü olduğunu vurgular⁹¹. Dirlik, kapitalizmin küreselleşme eğiliminin doğal bir süreç sonunda gerçekleşmediğini, kökeninde baskı unsuru olduğunu vurgular. Postmodernizm kapitalist üretim koşullarına içkin, kapitalizmin tüm olumsuzluklarının taşıyıcısı ve "suç ortağıdır"⁹².

Neoliberal hegemonyanın, 1970-2000 yılları arasında şekillendiğini söyleyen Harvey, bu süreçte ABD hegemonik güç ve baskısının yeni bir tür ekonomik ortodokslik olarak ortaya çıktığını, IMF ve uluslararası kurumların uzantılarının uygulamaları ile desteklendiğini savunur⁹³. Laclau ve Mouffe ise, yeni hegemonya kavramının soyağacını oluştururken, Gramsci'den yola çıkarak, toplumsal ilişkileri kavrayabilmek için hegemonyayı başlangıç noktası olarak kabul ederler⁹⁴. Hegemonik güç ve diğer güç ilişkilerinin anayasal düzlemdeki konumları ontolojik farklar taşır, herhangi bir politik öznenin diğerlerinden farklı olarak hegemonik özne konumuna ulaşması mümkün değildir⁹⁵. Çok uluslu şirketlerin imparatorluğun işleyişi içinde aldığı önemli kararlar, iktidarın ilişkiler ağı boyunca ilerler. Merkez ve yarı çevre-çevre kategorileri soyut ve sınıfsal farklar dinamiğini gizler niteliktedir.

Eşitsizlik üzerine kurulu uluslararası sistemin hegemonyası, güvenlik sorununu gerekçe göstererek insan hakları düşüncesini öteler. Öznelerin siyaset alanından uzaklaştırıldığı bir toplumsal yapılanmada var olan sistem dışında bir direnme ve kurtuluş alanı olduğunu düşünebilmek zorlaşmaktadır. İktidarın şiddetle kurulduğu kabulüne yönelik eleştiri çoğunluğun itaatinin ve razı oluşunun

⁹¹ A.g.e., s: 86-111

⁹² Arif Dirlik, **Postkolonyal Aura**, s: 285-305

⁹³ David Harvey, **The New Imperialism**, Oxford University Press, 2005, New York, p: 62-63

⁹⁴ Ernesto Laclau & Chantal Mouffe, **Hegemony & Socialist Strategy-Towards a Radical Democratic Politics**, Verso, seventh version, London, New York, 1996, p: 7

⁹⁵ A.g.e., s: 135

şiddetin araçsallığını yücelttiğini söyler. İmparatorluk sınırlanmış bir coğrafya üzerinde bir iktidar merkezi yaratmaz.

3. YENİ ÖZNENİN ORTAYA ÇIKIŞI

İktidarın ekonomik, kültürel ve ideolojik dönüşümüyle birlikte, siyasi öznenin dönüşümü üzerine yapılandırılan bu bölümde, bedenin ideolojik ve söylemsel çatışma alanı olarak nasıl yapılandırıldığını ve toplumsal hareketler içinde ortaya çıkan yeni özneyi anlamak zorunludur kanısındayız.

Bilinçli, iradeli toplumsal varlık olarak tanımlanan özne, toplumsal-tarihsel süreç içinde biçimlenir ve nesneyle ilişkisinde temel belirleyendir⁹⁶. 17.yy. itibariyle günümüzdeki anlamını kazanan kavram, ‘ben’(subject) anlamına gelir. Kendini ben-olmayan(object) karşısında konumlandıran ve onun üzerinden tanımlayan, nesneyi bilme amacıyla eyleme yönelen bireydir⁹⁷.

3.1. Biyo - İktidarın Öznesi

Hardt ve Negri, disiplinci toplumdan, kontrol toplumuna geçiş sürecini, biyo-iktidarın, yani imparatorluğun kuruluşunun belirgin özelliği olarak tanımlar⁹⁸. Disiplin toplumu, tüm toplumsal üretimi ve yaşam pratiklerini disiplin kurumlarıyla düzenleyen toplumdur. Disiplinci iktidar, düşünsel ve eylemsel sınırları belirleyerek, bu sınırların içindeki tüm düşünce ve eylemleri olumlar, farklılıkları da tehlike unsuru olarak dışarıda bırakır. Kontrol toplumu ise, iktidar mekanizmasının toplumsal alana daha çok yayıldığı, yurttaşların

⁹⁶ Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Sözlüğü**, Remzi kitabevi, 8. basım, İstanbul, 1993, s: 324

⁹⁷ Bedia Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, İnkılap Kitabevi, 5.baskı, İstanbul, 1994, s:148

⁹⁸ Negri’nin, İmparatorluğu bir figür olarak en iyi tanımlayan düşünürlerden biri olarak tanımladığı Foucault’nun, disiplinci toplumdan, kontrol toplumuna geçiş sürecine ilişkin değerlendirmeleri üzerine görüşleri için bkz. Antonio Negri, **Siyasal Alanın Krizi**, [http://www.korotonomedy.net/kor/index.php?id=0,31,0,0,1,0] [e.t. 20/02/2012]

bedenleri üzerinden örgütlenen, modern dönemin sonunda başlayan ve postmodern döneme geçişle derinleşen toplumdur⁹⁹.

Hardt ve Negri, imparatorluğu belirleyen biyo-iktidar paradigmasını, bedenler üzerinden tüm nüfus ve yaşam alanlarını düzenleyerek işleyen iktidar biçimi olarak tanımlar. Böylece toplumsal alanın tamamı biyo-iktidarca belirlenir¹⁰⁰.

Biyo-iktidar kapitalizme içkindir. Foucault'nun düşünce dizgesinde biyo-iktidar, sadece kamusal alanla sınırlı kalmaz, yaşamın tüm alanlarını kapsar, düzenler ve yeniden üretir. Tahakküm alanı genişledikçe sömürülen özneler alanı da nitel ve nicel olarak artar, yaşama dair tüm eylem ve arzuları kapsar. Bilinç ve bedenler üzerinde derinlemesine işleyen merkezsiz bir iktidar yapılanması ortaya çıkar¹⁰¹.

İktidar ilişkilerinin yeniden kodlanabilmesi ve nüfusun biyo-politiği, bedenin üretim sürecine girmesiyle ilerler. Modern biyo-iktidar, nüfusun kodlanması ve sınırlandırılması üzerinden işler. Sağlık-hastalık, normal-patolojik gibi, yaratılan yeni ikilikler üzerinden gerçekleştirilen politik ve toplumsal düzenlemeler, iktidarın yeni hiyerarşik yapılanmasını oluşturur. Özneler yok edilmiş, iktidarın nesnesi kılınan bedenler, iktidarın kurumsal yapılanması içinde disipline edilmiştir. Biyo-siyaset, nüfusun artışı, doğum ve ölüm oranları, sağlıklı ve uzun yaşam düzenlemeleri ve nüfus kontrolüyle, bedenler üzerinden yapılandırılır¹⁰².

İktidar ve bilgidен sonra öznelleşmeyi, üçüncü kuramsal ve eylemsel alan olarak belirleyen Foucault, her tarihsel dönemin koşullarına göre farklılaşan

⁹⁹ Michael Hardt & Antonio Negri, **İmparatorluk**, s: 47

¹⁰⁰ A.g.e., s: 48

¹⁰¹ Michel Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, (Çev: Hülya Uğur Tanrıöver), Ayrıntı Yayınları, 3.basım, İstanbul, 2010, s. 103-106 Disiplin edici iktidar, 18.yy. birlikte, doğrudan bedenler ve yaşam alanları üzerinden işleyen biyo-iktidara dönüşmüştür. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Michel Foucault, **Toplumu Savunmak Gerekir**, (Çev: Şehsuvar Aktaş), YKY, 2. baskı, İstanbul, 2001

¹⁰² İ.Emre Işık, **Gen-Politik**, Bağlam yayınları, 1.basım, 2004, İstanbul, s: 65-82

öznellik biçimlerinin, öznellik alanı olarak kurgulandığını vurgular¹⁰³. Foucault'da özne, her koşulda iktidarı olumlayan, denetleme yoluyla bir başka güce bağlanan ya da öz denetim yoluyla kimliksel aidiyetiyle sınırlı özneler olarak tanımlanır. İnsanların özneye dönüştürülme kodları; bilgi, iktidar ve etik nesneleştirme biçimleridir¹⁰⁴. Böylece, iktidarın baskı uygulamasına gerek kalmaz. Özneleşme süreçleriyle birey üzerinde denetim sağlanır. Foucault'ya göre ahlâk, hakikat ve bilgi, iktidarın sonuçlarıdır. Direnişi bu idealler üzerinden şekillendiren ve bunları yücelten modernliğin siyasal aklına karşı çıkar. Modernitenin öznesi, iktidarla ontolojik bağı olan özneydi. Özel-kamusal alan ayrımının yok olmasıyla iktidarın özneleri, bedenler üzerinden biçimlendirme ve kontrolü de yeni bir boyut kazanmıştır. Foucault'da özne modern dönemin yanılsamasıdır. Öznenin, iktidar tarafından üretildiğini ve yeni iktidar yapılanmasının negatif özelliklerle birlikte olumsuzlukta içerdiğini savunur¹⁰⁵.

Üretime sunulan, üretilen meta ya da bilgi belirlenmiş toplumsal öznenin de üretimidir. İktidarın farklı tahakküm biçimleri ve yaşamın her alanına dair sömürü yöntemleri söz konusudur. Bireyin, iktidar tarafından belirlenen kimlikler üzerinden özneleştirilmesi, temel sorun ve direniş alanı olarak yapılandırılmalıdır¹⁰⁶.

¹⁰³ Ali Akay, **Michel Foucault'da İktidar ve Direnme Odakları**, Bağlam Yayınları, 2.basım, 2000, İstanbul, s: 151

¹⁰⁴ Michel Foucault, **Özne ve İktidar**, (Çev: Işık Ergüden - Osman Akınhay), Ayrıntı yayınları, İstanbul, 2005, s: 14-16

¹⁰⁵ A.g.e., s: 16-24 İktidarın küresel nitelikli olduğu ve bireyler üzerinde total bir örgütlenmeyle işlediği savına karşın Foucault, iktidarın bütünlükler ve aynılıklar oluşturmak yerine, farklılıklar ve dağılmalarla işleyen tekilleşme süreçleri yapılandırarak, bedenlerin ve eylemlerin çoğulluğunu olumladığını vurgular. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Michel Foucault, **Kliniğin Doğuşu**, (Çev: İnci Malak Uysal), Epos yayınları, 1. basım, Ankara, 2002

¹⁰⁶ Sosyal ve siyasal alanda yaşanan hiyerarşi ve tahakküm biçimlerine karşı yapılandırılacak direniş pratiklerine ilişkin Foucault üzerinden farklı bir araştırma için bkz. Lois McNay, **Self as Enterprise: Dilemmas of Control and Resistance in Foucault's The Birth of Biopolitics**, [<http://tcs.sagepub.com/content/26/6/55.abstract>] [e.t. 12/04/2012]

3.1.1. Biyo-siyasetin Alanı

Küreselleşmenin hegemonyası kamusal-özel, tüm yaşam alanlarına yayılmıştır. Bu noktada, biyo-iktidara karşı yapılandırılacak direniş alanına ilişkin, Foucault ve Agamben'in kavramsallaştırmalarına kısaca değinmek yerinde olacaktır. Kamusal alan kavramı, hem toplumsal yaşamın üretildiği ve paylaşıldığı mekansal boyutu tanımlar, hem de ortak ve aleni olanı işaret ederek bir ideal anlam da taşır. Modernite içerisinde taşıdığı anlam bakımından kamusal, 17.yy. sonlarından itibaren kullanıma sunulan bir terim¹⁰⁷. Agamben, kamusal-özel alan ikiliğinin Antik çağdaki adlandırması olan, Aristoteles'den aldığı "bios" ve "zoe" kavramlarını, bio-iktidarın işleyişine göre yeniden tanımlayarak, tüm canlıların ortak yaşam özelliği olan zoe ve siyasi varoluşunu belirleyen bios alanını, yani özel ve kamusal alan içinde mahremiyet ve aleniyet arasında var olma savaşı veren yurttaş özneleri tanımlar¹⁰⁸. Foucault ise, modern dönemde bios'un yerine zoe'nin siyasallaştığını vurgular. İktidar, farklı güç ilişkilerinin belirlediği bir çoğulluk, kesişme noktasıdır. Her bir birey, beden, ilişkiler ağından doğar ve böylece süreklilik kazanır. Foucault da iktidarın kurumsal yapılanması bireyleri normalleştirerek, onların hareketliliğini engeller ve durağan olarak kalmalarını sağlar. Böylece bedenlerin de iktidarın sürekliliği için örgütlenmesi söz konusudur¹⁰⁹.

Biyo-siyasetin bedenler üzerinden dağılması, yalın, doğal yaşamın ve özgürlük arzusunun taşıyıcısı bedenleri, politik çatışmanın tam merkezinde konumlandırır. Agamben'e göre, nazi toplama kamplarından sonra yaşanan

¹⁰⁷ Meral Özbek, **Kamusal Alanın Sınırları**, "Kamusal Alan" içinde, Hil yayın, İstanbul, 2004, s: 40-43. Habermas'ın, özel alanın özel mülkiyet ve özel yaşamla bağıntısına karşın, kamusal alanın devletle bağıntılı, herkesin erişimine açık, ortak çıkara vurgu yapan, tükel bireylerin bütünleşerek kamusal alanın bir parçası olma sürecinin yaşandığı mekan kavramsallaştırması için bkz. Jürgen Habermas, **Kamusal Alan**, Kamusal Alan içinde, Hil yayın, İstanbul, 2004, s: 95-103

¹⁰⁸ Giorgio Agamben, **Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, (Çev: İsmail Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, s: 9-25

¹⁰⁹ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Michel Foucault, **Seçme Yazılar 3 / Büyük Kapatılma**, (Çev: Işık Ergüden - Ferda Keskin), Ayrıntı yayınları, İstanbul, 2011

travma, sıradan faşizmin istisnasıymış gibi gösterilmiş ve evrensel hale getirilmeye çalışılan Avrupa merkezli batı modernizmi, yeni bir yapılanmaya giderek, yeni ussallık mabetleri olarak evrensel akıl, barış ve hukukun momenti uluslar arası oluşumlara yönelmiştir. Böylece ‘nomos’un, beden ve çıplak hayat üzerindeki tahakkümü ortaya çıkar¹¹⁰.

Kamusal-özel ayrımı çerçevesinde, olumlu ya da pozitif bir pratik olarak görülebilecek kimliklendirme ile çağdaş siyasal alanın şekillenmesi söz konusudur. Foucault, biyo-iktidarın beden ve kimlikler ürettiğini, bireyin kimliklerle sınırlandırılarak, özneleştirildiğini vurgular. Bireylerin iktidar dışında özne olarak tanımlanacakları ve direnişi yapılandıracakları bir alan yoktur. Bedenler, söylemler ve arzular yeniden kurulur. Birey iktidara dışsal değil, içkindir, güç göstergesi ve işleyen iktidardır¹¹¹. İktidar, kurum ve normları aşan bir ilişkiler ağı içinde yayılmaktadır ve bu ağda bireyler bir geçiş noktasıdır.

Modernizm, akıl ve beden karşıtlığı üzerinden yapılandırılırken akıl yüceltilmiş, beden ise dışarıda bırakılmış ve iktidarın disiplin pratiklerinin olumsuzlamasıyla görünmez kılınarak, bedensiz modern özne beden üzerinde, bedene karşı yapılandırılmıştır. Modern iktidar yapılanmasının, hukuk üzerinden yasaklamalar ve sınırlarla bedeni denetlemesi, var olan üretim ilişkilerinin egemenliğinin sürekliliği için bedenleri yeniden üretmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bedenin araçsallaşması hukuk normlarıyla belirginleşir. Modern iktidarın hukuk sistemi yeni ikilikler oluşturarak, karşıtlıklar üzerinden bölünmüş ve sınırlandırılmış yeni özneleşme kodları üretir¹¹².

¹¹⁰ Giorgio Agamben, **Kutsal İnsan : Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, s: 216-235

¹¹¹ Michel Foucault, **Entellektüelin Siyasi İşlevi**, (Çev: Işık Ergüden - Osman Akınhay -Ferda Keskin), Ayrıntı yayınları, İstanbul, 2005, s: 107-114 Ayrıca, Foucault’nun demokrasiden uzak, anayasal ve kurumsal şiddet yoluyla işleyen sınıf diktatörlüğü rejiminde yaşadığımızı dair görüşleri için bkz., **İnsan Doğası: İktidara Karşı Adalet - Noam Chomsky ile Michel Foucault Tartışıyor**, (Çev: Tuncay Birkın), Bgst Yayınları, 1.basım, İstanbul, 2005, s: 43-45

¹¹² Agamben’in, salt yasaklama durumu ve öznenin eylemsizleştirilmesini Kafka ve Kant’tan yola çıkarak, anlamlı olma zorunluluğu olmayan ancak, öznelere belirleyen “hukuk biçimleri”nin yaşam pratikleriyle çatışması ve yaratılan anlamsızlığın akıl almaz boyutlara ulaşması konusuyla ilgili açıklamaları çarpıcıdır. Bknz. Giorgio Agamben, **Kutsal İnsan -**

Foucault'nun özne kavramını¹¹³ anlayabilmek için Agamben'in "homo sacer" kavramsallaştırmasıyla paralel bir okuma yapmak yol açıcı olacaktır. Homo sacer, insani hukuk ile tanrısal hukuk arasındaki sınırları aydınlatmak için anahtar kavramdır. Hem kamusal alandan hem de kutsal alandan dışlanmış, yasaklı ve tehlikeli kılınmıştır. Onun bu dışlanmışlığının açık kanıtı, nomos ve physis alanlarından dışlama yoluyla gördüğü şiddettir. Herkes tarafından yok edilebilir, iki hukuk alanının ceza sistemlerinin, tanımlarının dışında, bir yok alanda bırakılmıştır¹¹⁴. Bu yok alan siyasi egemenliğin yükseldiği, cinayet işleme ya da kurban etme edimleriyle tanımlanmadan öldürmenin meşrulaştırıldığı, tüm yaşam alanlarının ele geçirildiği alandır aynı zamanda. Günümüzün tüm siyasal işleyişlerinde ve kamusal alanlarında, iktidarın her şeyin belirleyicisi nomos olarak ortaya çıkması, üretim-toprak-mal paylaşımını düzenleyen, Foucault'daki biyo-siyaset benzeri bir merkez olması ve yasaklama ilişkileri üzerindeki gücüyle elde eder¹¹⁵.

Kamusal-özel alanlar arasındaki sınırların ve sorun alanlarının nasıl belirleneceği konusunda argümanlar sunan ve Negri'yle paralel okuyabileceğimiz, Negt ve Kluge, burjuva nitelikli kamusal alanın karşısında yapılandırılacak ve gelişmiş kapitalist toplumlarda ortaya çıkan çelişkileri görünür kılacak bir, "karşıt kamusal alan"(counter public sphere) üzerinde

Egemen İktidar ve Çıplak Hayat içinde, "Hukuk Biçimi", (Çev: İsmail Türkmen), Ayrıntı yayınları, İstanbul, 2001, s: 70-87

¹¹³ Badiou'ya göre, Foucault, insan hakları ve evrensel etiği temellendirebilecek ilke olarak kurucu özne anlamında insanı yadsıyarak, Althusser'de tarihin "öznesiz bir süreç" olduğunu savlayarak, insan hakları ve etiğin yaydığı ideolojik hümanizme karşı bir anti-hümanizm geliştirmemiz gerektiğini savladılar. Evrensel olarak tanımlanması gereken ve doğasından kaynaklı haklara sahip olan öznenin var olduğuna dair kabul, Marksizm ve ilerici mücadele biçimlerinin gerilemesiyle ortaya çıkmıştır. Toplumsal devrim olasılığının kalmadığını düşünen entelektüeller, kolektif nitelikli yeni bir kurtuluş siyaseti oluşturmak yerine kapitalist ekonomi ve parlamenter demokrasiyi son aşama olarak kabullenmişler demektir. Özne ikiye bölünmüştür: Kurbanlar ve velinimetler olarak. Kurbanlar edilebilirler, velinimetler ise vicdan ve müdahale etme buyruğuyla donanmışlardır. Velinimet olan batı uygarlık ve etik adına yaptığı her türlü müdahalede üçüncü dünyayı aşağılama ve çektikleri sefaletin kendi yetersizlikleri ve "alt-insan" olmalarından kaynaklandığı savından hareket eder. Konuyla ilgili bknz. Alain Badiou, **Etik - Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme**, (Çev: Tuncay Birkan), Metis Yayınları, 2. basım, İstanbul, 2006, s: 21-29

¹¹⁴ Giorgio Agamben, **Kutsal İnsan - Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, s: 106-112

¹¹⁵ Giorgio Agamben, **Kutsal İnsan - Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, s: 149

yoğunlaşır. İktidar gücüyle mücadele eden kitleler, kamusal alanı dayanak noktası olarak alırlarsa yanılırlar, çünkü kamusal alanı belirleyen egemen sınıftır¹¹⁶. Küresel sermayeye karşı bir küresel kamusal alanın yaratılamaması sorunu kapsamında, çokluğa işaret eden Negri ise, küreselleşme karşıtı hareketlerle bir karşı-iktidar mücadelesi yürütülebileceğini ve devlete karşı bir kamu alanı kurulabileceğini savunur. Kamusal alanın yeniden tanımlanacağı, toplumsal ilişkilerin karşılıklı etkileşimiyle sınırların geliştirildiği, üretici öznelerle yönetimin ele geçirildiği, bir mücadele ve örgütlenme biçimi geliştirmek zorunludur¹¹⁷.

3.2. Bedenin Direniş Alanı Olarak Yapılandırılması

Günümüzde temel çatışma alanı özne üzerinden şekillenmektedir. Sosyal hareketlerin mücadele alanlarında yarattığı dönüşümlerle yeni özneleşme olanak ve ağları ortaya çıkmaktadır. Küresel kapitalizmin, siyasi eylemin öznesi olarak sivil toplum örgütlerini olumlaması, iktidarın özneye önceliğini, iktidar-özne arasındaki dışsal ilişki iktidarın özneyi mekansal belirleyişini de getirir. İktidar gerçeklik algısını sürekli yeniden üretir. Modern egemenlik nesnelleştirilmiş ve araçsal akılla düzenlenen bir egemenlikti. Öznelerin mutlak bir gözetleme ve denetlemeye tabi kılınması da meşruiyetin temeli olarak kabul edilmekteydi. Post-endüstriyel toplumlarla birlikte hizmet sektörünün gelişmesi, tüketim kültürünün derinleşmesi, bedenin temel tüketim merkezi olması, 1968'den sonra feminizm ve toplumsal cinsiyet temelli hareketlerin yükselişiyle, bedenin tekrar görünür olması gerçekleşti. Böylece beden üzerinden yeni kimlik ve tüketim biçimleri ve yeni iktidar ağlarına karşı bir yaşam alanı elde edilmiş oldu.

¹¹⁶ Oskar Negt ve Alexander Kluge, “**Kamusal Alan ve Tecrübe**”ye Giriş, “Kamusal Alan” içinde, (Ed. Meral Özbek), Hil yayınları, İstanbul, 2004, s: 133-139

¹¹⁷ Antonio Negri, **Kamusal Alanın Yeniden Ele Geçirilmesi**, “Kamusal Alan” içinde, (Ed. Meral Özbek), Hil yayınları, İstanbul, 2004, s: 395-407

Modernizmin, araçsal akla uygun düzenlemelerinden önceki beden algısı, doğadaki varoluşa uygun olarak yaşamın içinde çalışmayı, acıyı, hazzı taşıyan engebeli, pürtüklü, bireysellikten uzak, kolektif yaşamın izlerini taşıyan, siyasal iktidarın, güç ilişkilerinin şiddetini yansıtan, görünür varoluş bölgeleriydi. Buna karşın modernizm, bedenin bütünlüğünü bozarak, bedenin en bireysel olan kısmını yüz olarak belirledi ve yüz kültürel üretimle yüceltilirken, beden ritüellerle sınırlandı, uysallaştırıldı ve gizlendi. Beden ulus-devlet sınırlarında katılaştı, diğer bedenlerle arasında mesafeler, boş alanlar oluştu. Kendi bedenini korumak adına ötekini yok sayan, anomali kılan, eril, denetleyen bedenler ortaya çıktı. Bedenler ve kimlikler uzamsal olarak sınırlandı, sabitlendi. Akıl, bedeni tehlikeli bir akışkanlık olarak kabul ederek, eril egemen söylemin şiddetinin hedefi kıldı. Postmodernizmde ise, beden yaşamın dışında, teknolojik üretim, medya ve kültür endüstrisinin hegemonik etkisiyle sanal bir alanda pürüzsüz, yaşamın, kolektivitinin izlerini taşımayan, anlamdan yoksun, bedenler yaratıldı. Adeta beden ideaları, gerçek bedenlere dayatılan tözsel bedenler kurgulandı¹¹⁸.

Bu beden kişiye özgü, daha önce tanımlanmamış, nedeni bilinmeyen hastalıklarla, kozmetik ve tekstil ürünleriyle, çokluktan soyutlanmış, güvenli kentsel mekanlara konularak özel, bireysel kılınmaya çalışıldı. Toplumsal veya kolektif insanın özne olarak bireysel insanı yerinden ettiği savlandı. Kamusal alandan ve korunmuş özel alandan yoksun bırakılan “animal laborans” bedenini özgürce kullanamaz hale geldi¹¹⁹. Arendt için kamu alanı, yurttaşların bir

¹¹⁸ Konuyla ilgili bkznz. Emre Işık, **Beden ve Toplum Kuramı**, Bağlam yayınları, 1.basım, 1998, İstanbul, s :89-107 ve Yaşar Çubuklu, **Toplumsalın Sınırlarında Beden**, Kanat Yayınları, 1.baskı, 2004, İstanbul , s: 97-103

¹¹⁹ Arendt, Aristoteles’in “doğadan köle” ve “köle-işçi” tanımlarından yola çıkarak oluşturulan “animal laborans” ve “homo faber” yani, kafa ve kol emeği ayrışmasını, modernizme yönelttiği eleştiriler doğrultusunda yeniden yorumlayarak, geline aşamada, düşünsel emeğin yüceltildiğini, bedensel emeğin ise yeni bir tür kölelik olarak algılanabildiğini vurgular. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkznz. Aristoteles, **Politika**, (Çev: Mete Tunçay), Remzi Kitabevi, 4.basım, 1993, İstanbul, s: 10-29 ve Hannah Arendt, **İnsanlık Durumu**, (Çev: Bahadır Sina Şener), İletişim Yayınları, 2009, İstanbul, s: 132-148

aradılığını sağlayan, tikel kimliklerin görünür kılınma ve diğerlerince onaylanma olanağı veren, ortak bir dünya kurabilme mekanıydı¹²⁰.

İnsanın özel alandan yalıtılmış bir kamusal alanda, kendini gerçekleştirebileceği düşüncesi, onun eyleme kapasitesini de sınırlamaktaydı. Yurttaş öznenin kimliği, farklı söylem ve toplumsal pratikler yoluyla tutarsız, değişken kılındı. Modernliğin homojen, erkek egemen, ulus ve sınıflara dayalı yurttaşlık algısı baskı gücünü yitirmeye başlamasıyla postmodern düşünce, modernitenin tarih dışına attığı kültürlerin tarihlerinin görünür olmasına imkan verirken, tarihin radikal bir çoklukla ortaya çıktığını ve günümüz toplumsal hareketlerinin de bundan beslenmesi gerektiğini dile getirdi. Ancak, insanın kendini tek bir perspektiften sunmasına izin verilen küresel totalitarizm koşullarında, ortak dünya ve ortak dil yok oldu. Yeniden tanımlanan ve kendisine sınırlar çizilen, verilmiş haklarla hareketsiz bırakılan öznelere, böylece hakların özünü oluşturan özgürlük arzusu ve eylemden de uzaklaşmış oldular.

Modernitenin taşıyıcı aktörü yurttaşın dışında, biyo-iktidarın taşıyıcısı yeni bir kamusal aktörün yaratılma çabası söz konusudur. Mekan ve zamanın ötesinde, kültürel açıdan sınırsız olanağa sahip ve evrenselleşmeye yaklaşan yeni bir özne ortaya çıkmıştır. Bu özne, insan hakları ve demokrasi bağlamında etkinliğini yayma çabası içindedir. Modernitenin tarihsel ve toplumsal dayanaklardan yoksun özne tasarımı yerine farklılık, yerelleşme, çoğulculuk ve kimlik temel argümanları üzerinde yükselen postmodern söylem, tüm kuram ve eylemliliklerde görülür. Etnik, kültürel, ideolojik her türlü farklılık evrenselleştirilerek, küresel bir üst özne tözü yaratılmıştır.

Öznenin yapı bozumu, modernitenin ve ideolojilerin zorunlu ikili yapısının da reddiyle başlar. Özne temelli süreksizlik, parçalılık, bilinemezlik ve simülasyonlar üzerinden işleyen postmodernizm, kolektif kurgulanan ve

¹²⁰ Modernizmin mahremiyeti keşfetmesi, özel mülkiyetin yerini mahrem alana bırakması, kamudan saklanmak istenen her türlü toplumsal ilişkinin özel alanda birikmesiyle kamu ve özel hukuk ayrımının ortaya çıkışı ve bu döneme yansması konusunda bkz. Hannah Arendt, **İnsanlık Durumu**, s: 104-115

proletaryayı işaret eden özne anlayışından uzaklaşarak bireysel ve etken, eyleyebilen özne anlayışına ulaşır¹²¹. Merkezi, mutlak özne üzerinden işleyen modern döneme karşın, evrenselliğin, sınıf siyasetinin ve öznenin reddiyle meşrulaştırılan küresel tahakküm sürecinde, varoluş salt bir kültürel ve dilsel sürece indirgenerek siyasi eylem yetisini kaybetmiş, öznenin yokluğu haline gelmiştir. İktidar ve söylemin özneyi kuşatmasıyla, direniş olanağı da sorunlu hale gelmiştir. Buharlaşan iktidar her yerde olan ve hiçbir sınıfa ait olmayandır ve bu güçle tahakkümün alanı bedenler, öznelere üzerinde sınırsızca yayılmıştır. Elde edilemez iktidara karşı direnişin nasıl olanaklı olduğuysa bilinemez kalmıştır. İktidarın merkezlessiz yayılımı direnişi de merkezlessizleştirmiştir. Böylece bütünsellikten uzak mikro alanlarda, yerel direnişler üzerinden bir mücadele ağı oluşturulmaya çalışılır. İktidarın zorunlu ve ebedi varoluşunu yücelten bu mitsel düşünce, mikro direnişler üzerinden sınırlı özgürlük alanları kurulabileceğini savlar.

Post endüstriyel toplumun yeni öznesi olarak ‘Yeni Toplumsal Hareketleri’ konumlandıran Touraine, modernizmin karşıtlıklar üzerinden yapılanması karşısında, öznenin karşıtlık alanlarını aşmaya çalışan bir mücadele içinde olması gerektiğini savunur. Toplumsal hareketler özneyi bir siyasi amaca, yeni

¹²¹ Althusser, insanın yaratıcı eylemini yücelten hümanizmi ve aydınlanmanın aşkın, yarı-tanrı özne formunu yadsır. Altyapıdan taşarak, kültürel ve kimliksel eylemlerle üstyapıda kurulan, yeni bir mücadele zemininden söz eder. Hukuki ve ideolojik üstyapı üretim ilişkilerinin büyük bölümünü düzenler. Devletin baskı aygıtının unsurları ordu, polis, mahkemeler ve hapishaneler kamu alanının belirleyicileridir. Özel alanda bulunan devletin ideolojik aygıtları ise siyasi partiler, eğitim ve din kurumları, medya, sanat ve spor oluşumlarıdır. Althusser’de ideoloji, bireyi üretim ilişkileri içindeki yeriyle ilişkilendirerek özne olarak konumlandırmaktadır. Devletin zor aygıtları güce dayalıyken, ideolojik aygıtlar, üreten öznelere rızasını sürekli yeniden üreterek var olurlar. Öznenin, ontolojik olarak var olmadan önce belirlenmesi söz konusudur ve ancak ideoloji içerisindeki bireyler özne olarak tanımlanır. İdeolojinin ve öznenin dışında bir pratik alan yoktur. Konuyla ilgili bkznz. Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, (Çev: Yusuf Alp- Mahmut Özışık), 4. baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994, s: 38-46 Badiou’ya göre ise, temel hedef yeni bir özne öğretisi önermek olmalıdır. Evrensel değil tekil olan, her zaman özneyi bir hakikat olarak kurabilecek bir tekilliğin taşıyıcısı, bir olay özne hedeflenmelidir. Tek bir özne olmadığı için, hakikat çoğulluğu kadar özne ve öznellik biçimleri vardır. Bunlar dört öznellik tipi olarak belirirler: siyasi, bilimsel, sanatsal ve aşkı. Devrimci siyasetin öznesi sınıf, parti ya da militan değildir, tüm bunları aşan, bunlardan fazla bir şeydir. “Hakikat noktaları olarak tanımlanabilecek bu özneler, tüme varma niteliği taşıyan tikellikler ve “hakikatlar etiğinin” de meşruiyet kaynağıdır. Konuyla ilgili bkznz. Alain Badiou, **Etik - Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme**, s: 41-53

bir toplumsal sisteme ulaşmak için aracı kılmak yerine, doğrudan öznenin kendisine ulaşmayı hedefleyen bir çizgide ilerlemelidir¹²².

Özgürleşmeyle paralel ilerleyeceği söylenen özneleşme süreci, bir yanılsamadır. Bireylerin, varoluşlarını salt kendileriyle açıklayabilecekleri aşkınsallıklara başvurmak zorunluluğu olmadan özne olabilmesi, kendi ilksel kimliğini inşa edebilmesi, özdeşlik ilişkisiyle bağlanabileceği tümel alanlara bağlıdır¹²³.

Harvey, küreselleşme tartışmalarının merkezinde yer alan bedenin, yeniden sorunsallaştırılması ve çözüm dinamiği olarak yapılandırılabilmesi için diyalektik bir beden önerisi sunar. Beden içinde bulunduğu toplumsal pratikler, ekonomik, teknolojik ilişkiler, mekan ve zamanın taşıyıcısıdır, onlar tarafından yapılandırılır. Sınıfsal, ırksal ve cinsiyetçi ayrımlar bedende izlerini bırakır. Beden burada salt edilgen konumda değil, kendilerini üreten ve dağıtan süreçlerle karşılıklı dönüştürme ilişkisine girer ve bedenler kendini, “body politic” olarak yeniden kurma gücündedir¹²⁴.

Modernizmin insan hakları kuramı ekseninde, politik özne olarak belirlediği yurttaş öznelerin, hak kazanım mücadelelerini evrensel ve eşit bir dil üzerinden temellendirmeye çalışması, sınıfsal, mekansal, eylemsel olarak farklı hak tanım ve arzusu ekseninde var olan özneler arasındaki çatışmayı nasıl karşılayacağı sorunu ortaya çıktı. Bireyi bir bütün olarak kavrayan merkezi özne modeli yerine, parçalı, tamamlanma amacı olmayan, çoğul benlikler ve kimliklerden

¹²² Alain Touraine, **Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?**, (Çev: Olcay Kunal), YKY, 2000, İstanbul, s: 129

¹²³ Öznenin toplumsal olarak yaratılmasının sorunlu olduğunu ve öznenin tümüyle özdeşlik ilişkisi kuracağı bir kolektif kimlik olmayacağını öne süren Touraine, öznenin kendisiyle birlikte diğer yaşam alanlarını da yeniden yapılandırma potansiyeline sahip olduğunu vurgular. Böylece, temel çatışma alanını belirleyen emek-sermaye ilişkisi değil, özne konumları arasındaki savaşım olur. Yeni özne de yeni hegemonik güçlere karşı mücadele etmektedir. Konuyla ilgili bkznz. Alain Touraine, **Yeni Bir Paradigma**, (Çev: Olcay Kunal), İstanbul, YKY, 2007, İstanbul, s: 145-146

¹²⁴ David Harvey, **Umut Mekanları**, (Çev: Zeynep Gambetti), Metis Yayınları, 1.basım, 2008, İstanbul, s: 126-127

oluşan, söylemler ve toplumsal pratiklerle üretilen özne modeli geliştirilmiştir. Bu dönüşüm, 1960’larda gelişen “kültürel devrim”e içkindir¹²⁵.

Evrensel aklın reddedilişi, bu aklın eyleyicisi evrensel bir özne anlayışını da silikleştirir ve olanaksız kılar. Bu düşünsel dizge izlenerek evrensel tarihin reddi noktası kaçınılmazdır. Sınıf siyasetinin reddedilişi üzerinden direnişin reddi noktasına nasıl gelindiğini anlayabilmek için, minör politika tezlerinin, yeni toplumsal hareket kodlamasıyla sivil toplumu yeni direnme alanı olarak ele geçirme çabası sonucunda, yerel direnişleri çağırان özne olarak sınıfın yok edilme süreci iyi analiz edilmelidir. Bu noktada tekrar Hardt ve Negri’nin terimleriyle düşündüğümüzde; imparatorluk ve iktidar kavramlarıyla olumlanan ve yeniden kurgulanan özneler, merkeze geri çağrılır ve orada sınırlandırılır. İktidarın bedenler üzerinden işleyen örgütlenmesi, iktidar tarafından uygun hale dönüştürülmüş öznelerde içselleştirilir¹²⁶. Modernizmin, postmodernizmin aksine hegemonik bir yapılanma oluşturamadığı görüşünün yanında¹²⁷, yeni mücadele alanını merkezsiz ve total olmayan bir öznenin fail olarak belirlediği savunulmaktadır. Kimliklerin sabit olmayan, değişken yapısı, farklı özne konumlarının çoklu birleşme olanakları liberalizm ve Marksizmden farklı, yeni bir özne konumlandırarak, yeni bir siyasal eylem olanağı da sunar. Yeni mücadeleler evrensellik iddiasında değillerdir. Yeni hak kavramsallaştırması ve istemi farklılıkları olumlarken, evrensel taleplerden uzaklaşır. Laclau ve Mouffe’un çözüm olarak sunduğu “Radikal demokrasi”, tüm tikel farklılıkları kapsama anlamında parçalı bir evrenselliği kabul etse de, evrensel ile tikel arasında yeni bir ilişki biçimi oluşturmak zorunluluğunu duyar¹²⁸. Çeşitli mücadele biçimlerini birleştirecek yeni temel zemin, anti-kapitalist, anti-militarist, cinsiyetçilik ve ırkçılık karşıtı tüm direniş biçimlerini temsil

¹²⁵ Stuart Hall, “Yeni Zamanların Anlamı” Yeni Zamanlar-1990’larda Politikanın Değişen Çehresi içinde, (Çev: Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, 1.basım, 1995, İstanbul s: 109-110

¹²⁶ Michael Hardt & Antonio Negri, *İmparatorluk*, s: 48-49

¹²⁷ Fredric Jameson, *Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı*, (Çev: Nuri Plümer), YKY, 1.basım, İstanbul, 1994, s: 408

¹²⁸ Chantal Mouffe, “Radikal Demokrasi: Modern mi, Postmodern mi?”, “Modernite Versus Postmodernite” içinde, (Çev: Mehmet Küçük), Vadi Yayınları, 3.baskı, 2000, Ankara, s: 302-303

edebilecek yeni özne konumlarıdır. Hak taleplerinin eşdeğer kılınabilmesi için yeni bir ortak duyu inşa etmek gerekir¹²⁹.

Kendini, sınıf, statü, toplumsal kimlikler ve her türden siyasal farklılıklar, çoklu ve heterojen bir alanda yeniden tanımlamaya çalışan özne, yeni söylem alanları oluşturmaktadır. Hukuk normları farklı özne ve söylem alanlarının birliğini, biraradallığını sağlamaya yeterli midir? Küreselleşen hukuk kurallarına dayanarak meşruiyeti sağlanan küresel toplumda, temel kurucu aktörler uluslar arası kuruluşlardır. Hümanizmin özne kavramı reddedilerek, ilerlemeci bütünlüklü tarih anlayışı da reddedilir. Özneleşme süreci yeni yaşam biçimlerinin üretilmesiyle ilerler. Yukarıda açıklamaya çalıştığımız iktidarın yeni hegemonik dönüşümünde, yeni bir politik özne üretilebilir mi? Evrensel anlatıların totaliterlik suçlamasıyla terk edildiği süreçte, “özne”leri direnişe geçirebilecek ilke nedir? Negri ve Hardt, yeni politik özne olarak, “çokluk”u yapılandırmaya çalışırlar.

Negri ve Hardt’ın politik öznesine karşıt olarak Harvey, son yirmi yıldır bedene yönelen ilginin, toplumsal cinsiyet, feminizm ve psikanalizin eleştirel tutumu ve kazanımlarıyla bedenin merkezileşmesiyle sonuçlandığını, oysa bedeni belirleyen temel dinamiğin, küreselleşmenin işleyişinde şekillenen emek süreçleri olduğunu savunur. Küreselleşme dışında bedeni doğru anlamak

¹²⁹ A.g.e. s: 310 Laclau ve Mouffe, modernitenin kurucu öznesinin, donandığı değiştirme ve dönüştürme yetisiyle, tahakkümün yeniden üretildiği araçlara dönüştüğünü savlar. Ekonomi ve siyaset arasındaki belirleyici ilişki ortadan kaldırıldığında, proletaryanın devrimci özne konumu da yok edilmiş olur. Hegemonyanın üretim ilişkilerine içkin olmayışı kabulü sonucunda, söylem yoluyla kurulduğu savlanan “hegemonik özneler” ortaya çıkar. “Radikal Demokrasi”, yerel-mikro mücadeleleri birbirine eklemleyen kurucu yapı rolündedir. Bu projeye, sınıfsal bölünmenin, sınıf ideolojisinin post-kapitalist yapılanmayı açıklayamayacağı savunusuyla, kimlik üzerinden siyasal eylem olanakları açıklanmaya çalışılır. Eşit kılınmış özne konumlarının, birbirine eklenerek vereceği direniş mücadelesi olumlanır. Laclau ve Mouffe, kapitalizmin yeni hegemonyasının her alanı ele geçirdiği günümüz koşullarında, proletaryanın taleplerinin önceliği olmadığını savunurlar. Sınıf mücadelesinin anti-kapitalist mücadele biçimlerini kavramakta yetersiz kaldığı savunulur. Konuyla ilgili bkz. Ernest Laclau, Chantal Mouffe, Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru, (Çev: Ahmet Kardam), İletişim yayınları, İstanbul, 2008, s: 234-237

imkansızdır. Küreselleşmeyi, toplumsal ve mekansal ilişkiler ağı olarak tanımlarsak, beden ve küreselleşmenin birleşme noktası da burası olmalıdır¹³⁰.

3.3. İmparatorluğa Karşı Direnen Yeni Politik Özne : Çokluk¹³¹

Negri'nin, Spinoza'nın *Tractatus Politicus*'da tarihsel devrimci gücün faili olarak tanımladığı “çokluk”¹³² tan yola çıkarak kavramsallaştırdığı tanım, iki aşamada incelenir: Spinoza'nın vurguladığı öncelikli, var olan çokluk, tarih boyunca insanların özgürlük arzusuyla ortaya çıkmış, ontolojik bir güçtür. Oluşturulması arzulanan ikincil çokluk ise ontolojik olmaktan çok politiktir ve küresel imparatorluk koşullarında gerçekleştirilme potansiyeli yüksektir. Çokluğun iki aşaması da birleşik ve bütünseldir. Bir siyasal proje olarak çokluk toplumsal ilişkiler ağı içinde var olan gücün ortaya çıkarılarak biçimlendirilmesiyle gerçekleşecektir. Spinoza'nın mutlak özgürlüğün kurucu öznesi olarak tanımladığı ontolojik çokluk, birinci aşama, şimdiki zamanda

¹³⁰ Kapitalizme karşı direnmenin tek yolunun küresel bir mücadele yapılandırmak olduğunu vurgulayan Harvey, küresel işçi sınıfını bu mücadelede temel fail özne olarak belirler. Küreselleşme anlayışının tikelleri evrenselleştirmeyi hedeflediğini ve bu süreçte öznenin birey kılındığını savunur. İnsan haklarının evrenselliği kabulünün sorunlu oluşu, kapitalizmin eşitsiz coğrafi yayılımıyla birlikte düşünüldüğünde daha net anlaşılır. Konuyla ilgili bkznz. David Harvey, **Umut Mekanları**, s: 29-58-120

¹³¹ ‘Multitudo’ ya da ‘multitude’ kavramının kökeni, sözleşme teorisi ve ulus-devletlerde egemenlik kavramının kuruluşuyla başlatılabilir. Hobbes’un değindiği kavram, insanın toplumsal sözleşmeyle yurttaş olma kimliğini kazanmadan önceki doğal durumunu tanımlamak için kullanılır. Böylece halk ve çokluk kavramları, birbirini dışlayan kavramlar haline geliyor. Çokluk, anarşi ve kaos durumunu işaret ettiği için, kaçınılması ve korkulması gereken bir oluşum olarak kabul ediliyor. Çokluğa ilişkin yakın zamana ait farklı bir kavramsallaştırma örneği de Pierre Clastres’ a ait. Kitabında çokluk olarak tanımlamasa da, devlete karşı bir toplum ve devlet kurmayı amaçlamayan bir topluluk üzerinde yoğunlaşarak, halkın kamusal alana ait, egemenlik kurma ve sürdürme yetisi olan, buna karşın, kamusal ya da özel alana ait olmayan ve devletle özdeşleşmeyen bir yapıdan söz eder. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkznz. Thomas Hobbes, **De Cive- Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, (Çev: Deniz Zarakolu), Belge yayınları, İstanbul, 2007 - Pierre Clastres, **Devlete Karşı Toplum**, (Çev: Mehmet Sert - Nedim Demirtaş), Ayrıntı yayınları, 2. basım, İstanbul, 2011 Çoklukla ilgili, Pierre Clastres ve Deleuze düşüncesi arasında bir bağ kuran Ali Akay’a göre, yapılan antropolojik çalışmalarda, devleti oluşturamayan bir yapı olarak değil, devleti reddeden ve devlet olmaktan kaçınan topluluklar olarak yerli kabileler var. Konuyla ilgili bkznz. Ali Akay, **Kapitalizm ve Pop Kültür**, Bağlam yayınları, İstanbul, 2002, s: 125-131

¹³² Negri, Spinoza'nın Politik İnceleme kitabının, modern Avrupa politik düşüncesinin temeli olduğunu ve dile getirilen multitudo kavramıyla da modern demokrasinin belirlediğini vurgular. Multitudo kavramı, öznelere harekete geçirecek bir kurucu örgütlenme düşüncesi içermekte, ancak politik özneyi temsil etmemektedir. Gücünü sürekli üreten, sonsuz hareketliliğinden alır. Bknz. Antonio Negri, **Aykırı Spinoza**, Çev: Nurfer Çelebioğlu - Eylem Canaslan, Otonom yayıncılık, İstanbul, 2011, s: 59-63

bulunur. Tarihsel bir proje olarak gerçekleştirilecek siyasi çokluk, bir potansiyel olarak vardır. Onu gerçekleştirecek hukuki, siyasi, kültürel olanaklar yaratılmalıdır¹³³. Hardt ve Negri, Spinoza'nın çokluk tanımından yola çıkarak çokluğun ortak bedenini demokratik nitelikli tanımlar ve çokluğun beden oluştursa da bütünlük oluşturmaktan uzak olduğunu da ekler. Çokluğun ortaklığı, diller, düşünceler ve iletişim olanakları üzerinde şekillenir¹³⁴. Çokluğu, siyasal olarak gerçekleştirecek bir eylem modelinin geliştirilebilmesi zorunludur.

Emperyal makine, iktidarın sürekliliği için, modernizmin reddedilen büyük anlatılarını dil-söylem aracılığıyla yeniden üretime sokar. İmparatorluğun küresel ağları, çokluğun arzu nesnesi özgürlüğe ulaşmak için örgütlediği sınıf mücadelesine karşı oluşmuş bir güç alanı olarak okunmalıdır. Negri ve Hardt direnişi sermayeye karşı önceler. Çokluk toplumsal hareketliliğiyle, tüm varoluşuyla imparatorluğu çağırıştır. Küresel imparatorluğa karşı direnme yerel kimlikler üzerinden yapılandırılmaz, çünkü kimlikler emperyal makinenin gelişimini destekler ve ondan beslenir¹³⁵.

Spinoza'da öncelik hak kavramında değil, güç kavramındadır. Gücün gerçekliğini tanımlamak için kullanılan hak kavramı, güçle arasına mesafe koymadığı gibi, güçle arasında bir meşruiyet, neden-sonuç ilişkisi de kurmaz¹³⁶. Her bir birey-tekillik, var olan koşullar içinde tüm eylem ve düşünceleriyle hakkını gerçekleştirir. Balibar'a göre Spinoza, ontolojik bir hak tanımına varır. Eyleyebildiğince haklısındır. Doğuştan eşit ve özgür olduğuna dair kabulün geçerliliği yoktur. İnsanlar, herhangi bir

¹³³ Michael Hardt & Antonio Negri, **Çokluk - İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi**, s: 239

¹³⁴ Michael Hardt & Antonio Negri, **Çokluk - İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi**, s: 208-215

¹³⁵ Michael Hardt & Antonio Negri, **İmparatorluk**, s: 60-71

¹³⁶ Spinoza felsefesinde hakkın güce dönüşmesi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Cemal Bali Akal, **Varolma Direnci ve Özerklik**, Dost Kitabevi Yayınları, 2.baskı, 2010, Ankara, s: 151-171

kurumsallaşmış güç ilişkisi(devlet) sınırları içinde eşit tanımlanmadıkça eşit olmayan güçlere sahiptir. İnsan olarak doğmak, hakların olumlanacağı bir alana geçildiğini göstermez. Eyleme gücüne dayanmayan, kuramsal bir hak tanımı anlamsızdır. Böylece, “nesnel hukuk”a dayalı hak anlayışını ve evrensel nitelikli, doğuştan bir hak tanımını da “öznel hak” olarak reddeder. Politik beden sonu-çözülmesi devlete içkindir, onun çelişkili güçler arasındaki işleyişini tanımlar. Çokluk, sadece nicel bir tekillikler bileşimi değil, nitel olarak tekilliklerin kolektif eylemi şeklinde devlet çözümlemesidir¹³⁷. “Politik beden” edilgen durumdaki kitle gücünün aktif olma arzusuyla başladığı dönüşüm süreci sonunda ortaya çıkar. Spinoza’da birey, merkezi konumdadır, uygun olarak yaratıldığı bir tanrısal töze ya da doğal bir maddesel oluşa sahiptir. “Yaşam biçimi” koşulları içinde çabanın(conatus) sonucunda ortaya çıkan bir yapı ve güçtür¹³⁸. Balibar hakkın sınırını gücün sınırıyla özdeş kılan kabullere karşı bir politik beden yaratılabileceği sonucuna varır.

Çokluk, kitlelerden, halktan ve sınıf öznesinden farklı özdeşliğe ya da tekillığe indirgenemez bir toplumsal özne örgütlenmesi sunar. Irk, etnik grup, toplumsal cinsiyet, kültürel farkları ve her birine ait arzuları olumlayan bir yapı, olanak ve projedir. Üretimin tüm unsurlarını etken kılar ve harekete geçirir¹³⁹. Çokluk, halk gibi siyasi iktidar oluşturmamaya kadar birlikten uzak, çoğulluğa dayalıdır. Kalabalıklar, kitleler harekete geçirildiklerinde iktidar için önemli sorunlar yaratabilirler, ancak edilgen nitelikli oldukları için, onları harekete geçirecek bir başka güce gereksinim duyarlar. Çokluk ise, tekillikleri ortaklaştırabileceği kuramsal ve eylemsel mekanlar yaratabilme niteliğinden dolayı etken bir toplumsal öznedir. Küresel sermaye, çokluğu düşünsel ve eylemsel olarak sınırlayarak kendi bedeni kılmaya çalışırken, çokluk imparatorluk içinde tekilliklerin ortak kuramsal ve eylemsel mekanları

¹³⁷ Etienne Balibar, **Spinoza ve Siyaset**, (Çev: Sanem Soyarslan), Otonom Yayıncılık, 1.basım, 2004, İstanbul, s: 65-75

¹³⁸ A.g.e., s: 130-132

¹³⁹ Michael Hardt & Antonio Negri, **Çokluk - İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi**, s: 12-13

üzerinden bir direniş yaratma gücüne sahiptir¹⁴⁰. Eylemler bütünlüğünden bir birlik oluşturabilir. Foucault'nun "biyo-iktidar rejim"inden yola çıkan Negri ve Hardt, savaşın, imparatorluğun kullandığı bir yönetim aracı olarak kullanılmasıyla, şiddetin maskelenerek ve normalleştirilerek tüm yaşam alanlarına yayıldığı sonucuna varırlar. Bu yeni iktidar biçimi, Hobbes'un 'herkesin herkese karşı savaşı' tanımını derinleştirerek, savaş ve şiddetin süreklileştirildiği ve kontrolün sağlandığı bir sistem kurulduğunu savlar¹⁴¹.

Negri ve Hardt'a göre, emeğe karşı, serveti önceleyen anlayışın, Marx'ın kapitalinde ele alındığı biçimiyle, kapitalist işleyişin yaşama sızma halinin sermayeyle başlaması gibi mantıksal bir doğruluğu bulunsa da, sermaye emeğin ürününün sonunda ortaya çıkar. Kapitalist işleyişi kavrayabilmek, görünür kılabilmek için, sermayeyi açıklayarak yola çıksak da, araştırma rotamız emek ve direniş olmalıdır. Direniş, tarihsel süreçte iktidar güçlerine karşı bir tepki olarak tanımlansa da, direniş iktidara önceldir. Bu tarz bir düşünme çalışması, yeni bir tarih perspektifi ve eylemsel olanaklar kazanımı anlamına gelir. Modernitenin aşkınsal meşrulaştırma biçim ve kurumlarına karşılık, çokluğun bio-politik üretimini olumlayan bir direnişin yeniden örgütlenmesi ve kaçınılmaz olarak ortaya çıkacak çatışma sürecinde şiddet kullanımını aşkınsal bir meşruiyet noktasına gerek duymadan içkin bir meşruiyet zemini oluşturabilecek şekilde bir direniş yaratılabilir mi sorusuna cevap aranmalıdır¹⁴².

Ortak mücadele hattı belirleyen kolektif siyasal özne olan sınıf gibi, çokluk da bir sınıf kavramı olarak tanımlanabilir. İşçi sınıfının endüstriyel emek üzerinden şekillenmesinin tersine çokluk, emek biçimleri içinde üretim ve sermayenin egemenliğine karşı direniş öznesi olarak tanımlanacak tek bir lider emek öznesi belirlemez. Her bir emek üretimi kendi direniş potansiyelini

¹⁴⁰ A.g.e., s: 113-115

¹⁴¹ Michael Hardt & Antonio Negri, **Çokluk - İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi**, s: 30-39

¹⁴² A.g.e., s: 82-96

mücadeleye taşır¹⁴³. Ekonomik ve kültürel alan arasındaki sınır yapaydır. Küreselleşmenin değişen iktidar yapılanmasında endüstriyel işçi sınıfı doğrudan sömürülen tek grup değildir artık. Sömürü sınırsız kılınmaya çalışıldığına ve sınırsız örgütlendiğine göre, sömürülenlerin de direniş ve hareket sınırları genişlemiştir. Proletaryanın yeni bileşik yapısını anlamak zorundayız, ortadan yok olmadığını da.

Modern egemenlik, meşruiyetini, her şeyi kendi isteği doğrultusunda ayrıştırarak, düzenleyerek oluşturmaya karşın, postmodern sistem meşruiyetini her şeyi düzenlediği anda parçalayarak, tüm toplumsal değer üretimini sürekli yeniden üretimde tutarak oluşturur. Postmodern meşruiyet her an yeniden üretilmek zorunda olan kaygan zeminde hareket eder ve bu akışkanlıkla öznelerin bedenlerine ve bilinçlerine sızarak kendini yeniden üretecek araçları da oluşturmuş olur. Tarihin sonu düşüncesi de burada yapılandırılır.

Postmodernizm, özneliği modernizmin disipline edici özel mekanlarında bulunan bireyleri toplumsal olarak şekillendirdiği ve üretime sunduğu yapaylıklar olduğunu savlayarak reddetmişti. Kontrol mekanizmasının kamusal-özel alan sınırlarını yok etmesiyle, kurumsallıktan çıkarak toplumsalın tamamına yayılan derinleştirilmiş kontrol¹⁴⁴, toplumsal kurumlara dağıldığı oran ve şiddette öznellik üretiminde denetlenemez konumlara gelirler. Böylece sürekli oluşturularak ve bozularak üretilen özneler de belirsiz kılınır. Çokluğun devrimci direniş hareketlerinin sonunda yeni öznellik biçimleri şekillenmiştir. Hangi ideolojinin, hangi yönetimin, hangi kurucu unsurun eşitliğini amaçlamaktayız? Yapılması gereken, sadece karşı olmak üzerinden şekillenen bir mücadele alanı değil, yeni bir özgürlük politikası, yeni bir “toplumsal

¹⁴³ Michael Hardt & Antonio Negri, **Çokluk - İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi**, s: 120-121

¹⁴⁴ A.g.e. s: 211-212

beden” yaratabilmektir. Kaçış çizgilerimiz yeni bir alternatifin kurucu unsuru olabilmelidir¹⁴⁵.

Hardt ve Negri’ye göre, postmodern öznenin farklılıklara yüklediği değer sisteminin görmezden geldiği nokta, tüm tarihsel dönemlerde “saf farklılığın ortak ismi¹⁴⁶” olarak tanımlanan tarihsel özne, yoksulluktur. Yoksullar, çokluğun temel dinamiklerindendir ve kolektif özne potansiyelinin taşıyıcısıdır.

Toplumsal failler, özel mülkiyet biçimlerinde bireyleştirilerek kolektif toplumsallık biçimlerinden uzaklaştırılır, böylece eylem ve düşüncenin tek tipliği dayatılır. Bu gösteri alanında geleneksel mücadele biçimleri anlaşılmasız kalır. Örgütlenmiş özne olarak yetersizleşen halk kavramı, hareketli, otonom güce sahip çokluğa dönüşür. Modernizmde siyasi iktidarın meşruiyeti çokluk içinden çıkarılan tekil özneler üzerinden yapılandırılmaktaydı. İmparatorluk koşullarında ise çokluk, yersiz yurtsuzlaşmış, otonom ve bio-politik güç olarak, Spinoza’nın “mutlak demokratik iktidar¹⁴⁷”ını gerçekleştirebilecek tek potansiyeldir güçtür¹⁴⁸. Emeğin yaratıcı ve tam anlamıyla belirlenemez bir güç olarak kurgulanması, yeni öznenin ortaya çıkışında temel kavramlardan biridir. Ortak eyleme gücü olan emeğin eşzamanlı ve dinamik yapılanmasından yeni dönüştürücü güç ve aktörler çıkacaktır. Bu yeni devrimci oluşumun kurucu gücü olabilir.

İmparatorluğun içinden geçerek ötesine ulaşabilmek için öznenin özgürlük arzusunun ve emeğinin gerçeklik kazanması, kimliksel ve mekansal dolayımın ötesinde yeni bir melezleşme, yersizleşme, bedensel bir kopuş ve hareketlilikle mümkündür. Postmodernizmin kuramsal desteğiyle, imparatorlukta alt yapı ve

¹⁴⁵ Michael Hardt & Antonio Negri, **İmparatorluk**, s: 219

¹⁴⁶ Michael Hardt & Antonio Negri, **İmparatorluk**, s: 175

¹⁴⁷ Spinoza düşüncesinde, demokrasinin soyut bireyler üzerine değil, gerçek insanlık konumları üzerine oturtulması gerekliliği ve insanı soyut, evrensel değerler üzerinden tanımlamak yerine, tekil varlıklar olarak kabul edip özerkleştirmek konusunda ayrıntılı bilgi için bkz.. Cemal Bali Akal, **Varolma Direnci ve Özerklik**, Dost Kitabevi Yayınları , 2.baskı, 2010, Ankara, s: 76-122

¹⁴⁸ Michael Hardt & Antonio Negri, **İmparatorluk**, s: 352-353

üstyapının yakınlaşma eğilimiyle, sermayenin bedenlerde üretimi ve devamlılığı sistemleştirilir. Bu modernizmden çok daha derin ve kapsamlı yeni bir totalleşme ve tahakküm sürecinin adıdır¹⁴⁹.

İmparatorluktaki sürekli üretim ve bozulma süreci her yere yayılmıştır ve bu süreç şiddet olarak çokluğun karşısına çıkar. İmparatorluk, modernitenin öznellik üretimine karşın, çokluğu birleştirir ve farklı birimlere bölerek yeniden düzenler. Çokluğun politik özne olarak kuruluş olanağı, 20.yüzyılın devrimci sınıf hareketlerinin kazanımı olan, politik öznellikler üzerinden hareketle, hiçbir aşkınlığa dayanmadan, kendi üretim gücüne ve direniş tarihine bakmalıdır.

Her dönemde çokluğun yeniden üretimi ve tanımlanması, imparatorluğun çokluk içindeki tüm tekillikleri doğrudan sömürülme ortak paydasında kolektif eylemde bulunmaya zorlamasıyla birleştirmiş ve çokluğu yeniden tanımlamıştır. Böylece zaman ve uzamın çokluk tarafından kolektif kuruluşu da söz konusu olabilecektir. Bio-politik iktidarın her yerde oluşundan kaynaklı, öznellik olması engellenmiş her özne de potansiyel militan olma özelliğini taşır.

Hardt ve Negri, 1968'den sonra ortaya çıkan yeni merkezi özneyi, iktidarın devlet makinesini, işleyişini tümünden reddederek politikleştiği için etik olarak tanımlar. Spinoza'nın potentia(güç) kavramından hareketle, entelektüel emeğin direniş aktörleri öğrenciler ve yeni "toplumsal emek örgütlenmesi"¹⁵⁰, mekanizması, özne olabilme olanağın imparatorluğun özneleştirme mekanizmasından geçerek sağlanabileceğini bilen ve bunu reddeden çokluğun gücüdür.

¹⁴⁹Konuyla ilgili bkzn. Michael Hardt & Antonio Negri, **İmparatorluk**, s: 390-397, Giorgio Agamben, **Kutsal İnsan**, s: 157-235

¹⁵⁰ Antonio Negri, **Yıkıcı Politika - 21.yüzyıl İçin Bir Manifesto**, (Çev: Akın Sarı), Otonom Yayıncılık, 1.basım, 2006, İstanbul, s: 62-65

Teknolojik gelişmeler ve enformatikleşmenin sınıfları ortadan kaldıracığına dair tezleri ütopya olarak tanımlayan Negri, toplumsal hareketlerin de kurumsallaştırılabilir ve araçsal kılınabilir olarak görülmemesi gerektiğini savunur. Tüm toplumsal alana yayılmış yeni özneyi “toplumsal işçi” olarak tanımlayan Negri, geleneksel devrimci parti figürünün temsiliyet rolünü olumsuzlayarak, imparatorluğa karşı güç oluşturabilmek için partinin yeni proleter örgütlenme modelleri geliştirilebilmesi gerektiğini savunur¹⁵¹. Toplumsal işçinin, evrenselleşmesiyle, işçi sınıfı iktidar ve bilgiyi denetleyebilir konuma geldiğinde, merkezileşmek yerine toplumsallaşacak ve böylece tikelliklerin çoklukla birlikte var olabilme olanağı gerçekleşecektir.

Bu noktada akla gelen sorular, modern öznenin kendini tanımlayıp yapılandıracağı öteki, parçalandığı oranda, modern egemenliğin mekanını ve gücünü sınırlayacak bir dışarısı da yok edildiğinde, özne kendini nasıl kuracaktır? Hardt ve Negri’nin çokluk kavramı, ekonomik ve toplumsal tüm faileri kapsayan, üretim ilişkilerinin iktidar yapısını, kültürel üretimi ve toplumsal cinsiyetleri belirlediği kabulünden yola çıkarak kendini yapılandırıyorsa sınıf kavramının kullanımını anlamsızlaştırmakta mıdır? Çokluğun, yaşam alanlarındaki tüm tahakküm biçimlerine, ağsal hegemonik yapıya karşı bir güç oluşturabilecek derinliği var mıdır?¹⁵²

Çokluk, sınıf kavramı içinde yer alır ve sermayeye karşı direnişin örgütleneceği potansiyel öznedir. Tekillikler üzerinden inşa edilemeyecek olan direniş, ancak iktidar ilişkisi kırılarak gerçekleştirilebilir. Çokluk, iktidar ilişkilerinin, hareketlerinin farklılaşmasıyla ortaya çıkan özgürleşme arzusunun taşıyıcısı politik kurumlar toplamıdır. Sanayi sonrası toplumlar, biyo-politik iktidarın

¹⁵¹ Antonio Negri, **Yıkıcı Politika - 21.yüzyıl İçin Bir Manifesto**, s: 210-219

¹⁵² Yeni politik öznellikler üretebilmek sorununa yanıt arayan Ranciere, kolektif öznenin yeniden yaratılabilmesi için, Althusser’in “devletin ideolojik aygıtları” tanımında işaret ettiklerine, devletin olgu ve gerçeklik alanından, hegemonyasından kendimize katabileceğimiz bir alanda, tekil çokluklardan oluşan bir politik beden, örgütlenme modeliyle hareket etmemiz gerektiğini vurgular. Konuyla ilgili bkznz. Alain Badiou, **“Komünizm İdea’sı”**, ”Bir İdea Olarak Komünizm” içinde, Alain Badiou & Slavoj Zizek vd, (Çev: Ahmet Ergenç , Ebru Kılıç), Ayrintı Yayınları, 1.basım, 2011, İstanbul, s: 19-20

genişleyen hareket ve ilişkiler ağı, artan gerilim ve çatışma hali çokluğu da yeni politik öznellik olarak şekillendirmektedir¹⁵³.

Küreselleşmeyle birlikte, işçi sınıfı “entelektüel işçiler, el emeğiyle çalışan eski işçi sınıfı ve dışlanmış¹⁵⁴”lar olarak üçe bölünmüştür. Farklılaştırılmaya çalışılan bu kesimlerin ortaklaşabilecekleri evrensel kamusal eylem alanı yok edilmiş ve bunun yerine kimlik hareketleri getirilmiştir. 20. yüzyıl sonlarında, endüstriyel-maddi emek yerine bilgi kaynaklı “maddi olmayan emek” belirginlik kazanmıştır. Maddi olmayan emek de beden ve düşünce üzerine kuruludur, farklılığı “emeğin ürünü”nün maddi olmayışıdır. Maddi emek gibi “hegemonik güç” oluşturmaz. Göçmenler yerküreyi küreselleşme ideolojisiyle paralel ortak yaşam alanı olarak kabul ederler, ancak coğrafi sınırları aşındırarak ve dönüştürerek çokluk için coğrafyayı yeninde biçimlendirirler. Tüm toplumsal üretim ve hareket biçimlerinde belirleyici olmaya başlayan ağsal yapılanma, “maddi olmayan emeğin” örgütlenme biçimini de ağsal kılar¹⁵⁵. Çokluğun, yeni örgütlenme ve direniş ağlarıyla politik özne olarak gerçekleşmesi ve bir siyasal proje olarak somutlaşması sorunu irdelenmelidir. Bu konu sonraki bölümde toplumsal hareketler bağlamında incelenecektir.

3.4. Küresel Sistemde Toplumsal Hareketlerin Gelişim Seyri

Kapitalist hegemonyanın şiddet biçimi olan eşitsizlik ve yoksulluğa karşı direnişi toplumsal hareketler üzerinden irdelemeye çalışmak yol açıcı olacaktır kanısındayız. Kapitalizmin gelişim sürecinin yoksulluk ve eşitsizlik üzerinden uyguladığı şiddete karşı tüm direniş örnekleri, var olan hukuksal normlar bütünlüğünden farklı, karşı bir siyasal ve eylemsel şiddet üzerinden yol almak zorunda kalmıştır. Burada araştırma konumuzun sınırlılığı nedeniyle

¹⁵³ Antonio Negri, **Komünizm: Kavram ve Pratik Üzerine Bazı Düşünceler**, s: 185-188

¹⁵⁴ Slavoj Žižek, **Baştan Nasıl Başlanır?**, Bir İdea Olarak Komünizm” içinde, Alain Badiou & Slavoj Žižek vd, (Çev: Ahmet Ergenç, Ebru Kılıç), Ayrıntı Yayınları, 1. basım, 2011, İstanbul, s: 256

¹⁵⁵ Michael Hardt & Antonio Negri, **Çokluk - İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi**, s: 123-150-159

direnmenin bir hak olarak hukuksal niteliğine değinilmeyecek, direniş anlamında toplumsal hareketlerin gelişimi ve küresel iktidar paradigmasına karşı yeni politik öznenin yapılanması incelenecektir. Şiddet, karşı konumlanma ve arzu nesnesine ulaşmadaki örgütlenme şekliyle yeni bir total kurumsallaşmaya dönüşme riski taşısa da, bir özgürlük alanı elde etme arzusuyla direnme kararı alan özne, itaat eden diğer öznelerden bir bilinç farklılığı ve diğerleri adına söylem üretme, eylemde bulunma ödevi temel eyleyeni ve öznesi olduğu kabulüyle hareket eder.

Direnmenin tarihi, iktidarın ortaya çıkışıyla eş zamanlıdır. Modern zamanlardaki görünümüyle ele aldığımızda ise, sözleşme kuramıyla bağlantılı okumalar yapıldığı görülmektedir. Modernite öncesi dönemde Tanrısal bir aşkınlık alanına gönderme yaparak ortaya çıkan hareketler, moderniteyle birlikte aşkınlık alanından çıkarak bireyselleşir¹⁵⁶.

Yaklaşık beş yüz yıldır süregelen kapitalist dünya ekonomisi çeşitli direnişlerle karşılaştı. Wallerstein'a göre, hareketler tarihinde 1968 ve 1848 simgesel dönemeçleri temsil eder. 1968'in özelliği yalnızca var olan sisteme karşı değil, kendinden önceki sistem karşıtı hareketlere karşı da mücadele etmesidir. Ancak, 1968'de, 1848 gibi yenilgiyle sonuçlandı. 1848'den 1896'ya kadar kapitalist pazar gelişimine paralel olarak doğan işçi hareketi, sistem karşıtı ana güç haline gelmiş, 1948'e kadar olan dönemde kapitalist pazar bunalımıyla işçi hareketi doruğa ulaşmış ve diğer sistem karşıtı hareketler içinde hegemonik güce ulaşmıştır. 1948'den sonra ise uluslar-ötesi kapitalizmin ortaya çıkışıyla sistem karşıtı hareketler parçalanarak birbirlerine muhalif konumlanmışlardır¹⁵⁷. 1960'lardan sonra sistem karşıtı 6 hareket görülmekte:

¹⁵⁶ Konuyla ilgili bkz. Cemal Bali Akal, **Modern Düşüncenin Doğuşu**, Dost Kitabevi, Ankara, 2003, s. 205-209.

¹⁵⁷ Immanuel Wallerstein, **"Sistem Karşıtı Hareketlerin Tarihi ve İkilemleri"**, Büyük Kargaşa – "Yeni Toplumsal Hareketlerin Krizi" içinde, (Çev: Erden Akbulut), Alan Yayıncılık, 1. baskı, 1993, İstanbul, s: 39-61

“üç eski hareket, Batı’da yeni toplumsal hareketler, Doğuda bürokrasi-karşıtı hareketler ve üçüncü dünyada batılılaşmaya karşı hareketler¹⁵⁸.”

Toplumların tarihinin sürekliliği içinde dönemsel olarak farklılaşan isyanlar, devrimler gibi çeşitli direniş ve eylem biçimleri gerçekleştiği bilinmektedir. Egemenlerin tarih yazımıyla görmezden gelinen, yok sayılan ve sınırlandırılan bu eylemler, aşağıdakilerin kendilerini görünür kılma biçimidir. Ontolojik zorunluluk biçiminde ortaya çıkan ve alttakilerin kolektif iradesinin ürünü olan bu eylemlilikler ne kadar şiddetli olursa iktidarca o kadar fark edilir olurlar. II. dünya savaşından sonra derinleştirilen “Kitle toplumu kuramı”, modernitenin nimetlerine ulaşamayan kitlelerin başkaldırıları ve toplumsal hareketliliğe yansımasıdır. Kaynak Mobilizasyonu Teorisi’nin¹⁵⁹ temellerini atan John McCarthy ve Mayer Zald, geliştirenler ise Tilly ve Tarrow’dur. Bu yaklaşımla toplumsal hareketlerin doğal gelişmeler olduğunu savunularak sistem karşıtı niteliği belirsizleştirilir. Sınıf temelli toplumsal hareketleri, toplumsal cinsiyet, kimlikler ve kültürel sorunlardan soyutlamak mümkün değildir. Tarih boyunca kamusal alan içinde yer alan etnik grupların, kadınlar ve işçilerin oluşturduğu alt veya karşı kamusal oluşumu mevcuttur. 1968 toplumsal hareket için bir dönüm noktası, farklılaşma sürecidir. 68’de hareketlerin sisteme yaklaşması sonrasında 90’larda küreselleşmenin olumsuzluklarının derinleşmesiyle sistemin sömürsünü en ağır hissedenler yoksullar, işsizler, dışlananlar ve göçmenler, 99’daki Seattle eylemleri sonrasında küresel mekanlarda ve küresel eylem biçimleriyle birleşmeye başladılar¹⁶⁰. Bu eylemler kamusal alanı yeniden yapılandırarak ve aktörleri de dönüştürerek küresel bir kamusal alan yaratmıştır.

¹⁵⁸ A.g.e., s: 44

¹⁵⁹ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. James M Jasper, **Ahlaki Protesto Sanatı-Toplumsal Hareketlerde Kültür, Biyografi ve Yaratıcılık**, (Çev: Senem Öner), Ayrıntı Yayınları, 1.basım, 2002, İstanbul , s: 71-79

¹⁶⁰ Y.Doğan Çetinkaya, **“Tarih ve Kuram Arasında Toplumsal Hareketler”**, “Toplumsal Hareketler: Tarih,Teori ve Deneyim” içinde, (Der: Y.Doğan Çetinkaya), İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s: 16-56

19. yüzyılda, sosyalist parti ve sendikalardan oluşan direniş hareketleri önemli kazanımlar elde ettiler. 1850 ve 1970 arasında görülen ulusal hareketler ve sosyalist parti hareketleri, ulus-devlet iktidarına odaklı kesişen özellikler gösteren hareketlerin tarihiydi. 68’den sonra bu iki tip hareket dışında yeni bir dünyaya ulaşmanın yolunu açacak bir sistem karşıtı hareket arayışı belirginleşti. Yeni sistem karşıtı hareket olma iddiasındaki yeni toplumsal hareketler, insan hakları örgütleri ve son olarak küreselleşme karşıtı hareketlerdir. Dünya sisteminin içinde bulunduğu yapısal kriz ve bu geçiş döneminde sistem karşıtı hareketlerin karşılaştıkları sorunlar da farklılaşmıştır. Bunları aşabilmek için sürekli bir tartışma sürecinin yapılandırılması, farklı eylem biçimlerine açık olunması, ulaşılabilir hedeflerin belirlenmesi ve inşa edilmesinin yanı sıra uzun dönemdeki hedeflerin vurgulanmasının unutulmaması gerekmektedir¹⁶¹.

Kimlikleri gerçekleştirme söylem ve mücadelesini öne çıkardığı savlanan yeni sosyal hareketler, seksenli yıllarda kolektif hareketlerin kültürel alana yayılmaya başlamasıyla kolektif alanın örgütsel inşası, hareketler içindeki eylem kodlarını da dönüştürmüştür. Toplumsal çatışma ve çelişkiler, artık daha belirgin şekilde kültürel alana yayılmış haldedir. Sosyal hareketi “dayanışmaya dayalı, bir çatışma taşıyan ve yer aldığı sistemin sınırlarını zorlayan bir kolektif hareket biçimi¹⁶²” olarak tanımlayan yeni aktörler de toplumsal işleyiş içindeki belirlenmiş grupların üyelerinden farklılaşmışlardır. Hareketin ağsal yapılanması enformasyon toplumu, kapitalist üretim işleyişinin kültürel üretime yansımalarıdır.

Toplumsal hareketler, işçiler, kadınlar, öğrenciler gibi farklı grupları kapsayan geniş tabanlı örgütlerdir. Binlerce yıllık süreçte ortaya çıkmış olan ve farklı şekillerde örgütlenen halk ayaklanmaları olsa da, geniş tabanlı örgütlenme-

¹⁶¹Immanuel Wallerstein, “Sisteme Karşı Yeni İsyanlar”, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=281 [e.t.. 10/01/2012]

¹⁶²Alberto Melucci, “Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması”, Yeni Sosyal Hareketler, (Der: Kenan Çayır), Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999, s: 87

direnış modeli olarak toplumsal hareketlerin ortaya çıkması 18. yüzyıl sonlarında Avrupa ve Kuzey Amerika’da gerçekleşmiştir. Tilly’ye göre, hareketi geliştiren unsurlar: Otoriteye karşı ortak hak taleplerini dile getiren girişimler, farklı eylem türlerinin “toplumsal hareket repertuarı”nın kullanımı ve “makul olma, birlik, sayı ve baėlılık¹⁶³” ilkelerinin kamuoyu önünde gösterimidir. Toplumsal hareketlerin örgütlenme modelleri ve aktörleri uzam ve zamana uyumlu olarak değişime uğrar.

Toplumsal hareketlerin, Fransız devriminden sonra ortaya çıktığını söyleyen Dirlik, rgtlenme ve geçici eylem birliği, ideolojik ve örgütsel yeni bağlar oluşturabilme özelliğiyle farklı eşitsizlik koşullarına karşı, yeni direniş alanları yaratabilme olanağı yarattığını savlar. Çağdaş toplumsal hareketlerde yaşanan dönüşümün Gramsci’nin “diğerlerine eklemlenme” ilkesine dayandırılarak geliştirildiğini savunan Dirlik, devlet ya da parti hegemonyasının dışarıda bırakılacağı bir radikal direniş biçiminin nasıl yapılandırılacağı sorusuna yanıt arandığını söyler. Altan gelen küreselleşme fikri yeni değildir, özellikle Marksizm için. Hareketler hem siyasi, hem kltrelidir. Sermayenin hegemonyasının yaşama dair her alanı rgtszleştirme çabasına karşı, sermayenin küresel işleyiş mantığını kavramadan ve Marksizmin teorik ve pratik kazanımlarını yok sayarak küreselleşmeyle mücadele edilemez¹⁶⁴.

Eski ve yeni toplumsal hareketler arasında bir kopuş olduğu tezini destekleyenler, Habermas, Laclau, Mouffe, Inglehart, Touraine, Melucci ve Castells’dir. Post-endüstriyel topluma karşılık “programlanmış toplum” tanımını kullanan Touraine, kültürel üretim kitleselleşerek merkezi kılındığını savunur. Yeni toplumsal hareketlerin aktörleri, devleti ve toplumsal kolektivitelyi kabul etmezler, bireysel özgürleşmeyi hedeflerler. Touraine, programlanmış toplumlarda yeni toplumsal hareketleri yeni özne olarak

¹⁶³ Charles Tilly, “**Politika Olarak Toplumsal Hareketler**” **Toplumsal Hareketler:1768-2004**, (ev: Orhan Düz), Babil Yayınları, 2008, İstanbul, s: 17

¹⁶⁴ Arif Dirlik, “**Pasifik Perspektifinde Toplumsal Hareketler: Çağdaş Radikal Siyasetin Soyağacı zerine Düşünceler**”, “Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori, Deneyim” içinde (Der:Y.Doğan etinkaya), İletişim Yayınları, İstanbul, 2008 ,s: 65-81

tanımlar. Laclau ve Mouffe, II.dünya savaşından sonra oluşan yeni hegemonik formasyona karşı gelişen hareketleri üç aşamada inceler: Toplumsal ilişkilerin metalaşması, refah seviyesi yükselen devletin, daha geniş alalara müdahale etme ihtiyacı, hegemonyanın yayılımı ve kitle iletişim araçlarındaki gelişmeyle homojen bir kitle kültürünün ortaya çıkması¹⁶⁵. Kopuş teorileri, kültürel yönelimlidir; eski hareketlerden kesin kopuş yaşandığını, orta sınıfın temel özne olduğunu, kimlik yönelimli taleplerde bulunduğunu, merkezsiz ve hiyerarşik olmayan bir örgütlenme modeli benimsediklerini savunur. Süreklilik teorisyenleri ise, siyasal yönelimlidir. Hareketlerin, kapitalizm içindeki sınıfsal çatışmaya karşı yapılandığını, eski hareketlerin kazanımlarını temel aldığını, orta sınıf, işsizler ve öğrencilerden oluştuğunu ve örgütlenme biçiminin yatay ve dikey örgütlenme modellerinin ortak kullanımıyla belirlendiği savunulmaktadır¹⁶⁶.

Hem devletler arası hem de toplumsal ilişkiler bazında ortaya çıkan totalitarizmle, II. Dünya savaşından sonra 2. modernleşme dönemine giren kapitalizmin artık salt emek-sermaye çelişkisiyle ve proletaryanın öncü devrimci özne olması üzerinden bir politik söylem oluşturulamayacağını savunan Bora, yeni toplumsal hareketlerin, geleneksel toplumsal hareketlerin eylem alanından farklı bir yerde konumlanması tanımını doğru olsa da, 60 ve 70’lerde uluslar arası sosyalist hareket içinde, emek-sermaye çelişkisi dışında kapitalizmin hegemonyasının etkilediği kültürel alanlar da eylemsel yönelimde bulunduğu unutulmaması gerektiğini vurgular.

Yerleşik kamusal alanın dışında konumlanan hareketler 1980’lerde siyasal kimlikleri inşa etmeye başlayan yeşil ve feminist hareket 60’lardaki devrimci hareketten kopuş yaşadılar. Yeni toplumsal hareketlerin sonuçları: 1970’lerdeki kapitalist işleyişte, emek-sermaye çelişkisi dışında farklı üretim alanlarındaki

¹⁶⁵ Mustafa Kemal Coşkun, “Süreklilik ve Kopuş Teorileri Bağlamında Türkiye’de Eski ve Yeni Toplumsal Hareketler”, Ankara Üni. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, cilt 61, 2006, sayı:1, s:70

¹⁶⁶ A.g.e. s: 71-75

eşitsizlikleri görünür kılarak derinleştirdiler ve siyasallaştırdılar. Geniş kitleleri harekete içkin kılan, doğrudan demokrasiyi olumlayan, alternatif bir politika geliştiren yeni toplumsal hareketlerin en fazla yükseldiği dönem, 1980'lerin ortalarında son buluyor. Yeni toplumsal direniş hareketleri-öncelikle yeşil hareket-kurumlaştıkları için radikal eksenlerini yitirdikleri konusunda eleştirilmektedir¹⁶⁷.

Yeni toplumsal hareketler içinde belirgin hareket alanlarını, çevre, insan hakları, feminizm, vicdani ret ve barış hareketleri olarak sıralayan Touraine, yeni hareket paradigmasının hareket alanını, “özel-kurumsal olmayan-siyasal ve kurumsal siyasal” olarak sınıflandırır ve sivil toplum alanında hareket ettiğini savunur. Touraine yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkış koşullarını, 20.yy görülen, modernitenin akıl ve ilerleme inancının yok olması, burjuvazinin yanı sıra sosyalist ve faşist devletler hegemonyasına karşı oluştuğunu savlar¹⁶⁸. Offe ise yeni aktörlerin, “yeni orta sınıf, hizmet-kamu sektörü çalışanları, işsizler ve öğrencilerden” oluştuğunu savunur¹⁶⁹. Yeni siyasi hak talepleri sınıfsal değil, ”evrensel” ya da belirli gruplar için geçerlidir. Bu hareketler eski hareketler gibi devrimci nitelik taşımasa da kültürel kimlikler üzerinden bir eylemlilik çizgisiyle oluşan hareketlerdir. Modern dünya sistemi, yaratılan tüm zaman ve mekan pratiklerinin özgünlüklerini taşıyan küreselleşme süreçlerine karşı gelişen direnişlere tanık olmuştur.

Marksizm aydınlanma çağı değerlerini taşımaktaydı, ancak aynı zamanda bu değerlerin oluşturduğu toplumsal projeyi eleştirerek, sınıf mücadelesi ekseninde bir eylem çizgisiyle onu aşmayı hedefliyordu. Tüm dünyayı kaplayan bir sistem haline gelen kapitalizm, merkez-çeper bölünmüşlüğü aşamayıp üçüncü dünya halkları üzerinde sefalet, açlık, kültürel yozlaşma ve

¹⁶⁷ Tanıl Bora, “Yeni Toplumsal Hareketlere Dair Notlar”, Birikim, sayı:13, mayıs 1990, s: 50-51

¹⁶⁸ Alain Touraine, “Toplumdan Toplumsal Harekete”, Yeni Sosyal Hareketler, (Çev: K.Çayır), İstanbul, Kaknüs Yayınları, 1999, s: .38.

¹⁶⁹ Claus Offe, “Yeni Sosyal Hareketler-Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması”, Yeni Sosyal Hareketler, (Der:Kenan Çayır), İstanbul, Kaknüs Yayınları, 1999, s: 66

diktatörlük anlamına gelmektedir¹⁷⁰. Yeni adı verilen toplumsal hareketler, eski hareketlerden fazla sayıda özneyi harekete geçirebilmektedir. Aslında bunlar eski hareketlerin kolektif bilinçten silinmiş birikimlerinin çağdaş biçimleridir. Yapılması gereken, öncel konumdaki hareketlerin bilincini derinleştirerek, geliştirmek, yaygınlaştırmak ve yeniden inşa etmektir.

3.5. Küreselleşme Karşıtı Hareketlerle Yeni Siyasi Aktörlerin Doğuşu

Küreselleşme karşıtı hareketin, diğer ‘yeni toplumsal hareketler’den ayrılan belirgin özelliği, içerisinde yer alan çok çeşitli aktörler olsa da kökeninde küresel kapitalist sistemin ideolojisine karşı olmak temel belirleyendir.

Küreselleşme karşıtı hareketin “aşağıdan küreselleşme”¹⁷¹ olarak da anılması, hareketin aktörlerinin kendilerini, neo liberalizme ve çok uluslu yeni hegemonyaya karşı olarak konumlandırmalarından kaynaklanır¹⁷². Küreselleşme karşıtı hareketler, doğrudan küresel sermaye yapılanmasına karşı gerçekleştirilen eylem biçimlerinden oluşur. 1999 yılında Seattle’da eylem alanına çıkan hareket, temel karşıtlığın ve çelişkilerin, sınıfsal nitelikli olduğu ve yeni hegemonik yapılanmaya karşı farklı hareketlerin, grupların örgütlenerek süreci dönüştürmek için eylem çizgisi belirlemeleri gerektiğini dile getirmektedirler¹⁷³. Aşağıdan küreselleşme olarak da tanımlanan bu

¹⁷⁰ Samir Amin, “Çeperde:Ulusal Kurtuluşun Sonu mu?”, “Büyük Kargaşa-Yeni Toplumsal Hareketlerin Krizi” içinde, (Çev:Erden Akbulut), Alan Yayıncılık, 1. Baskı,1993, İstanbul, s:103-104

¹⁷¹ Aşağıdan küreselleşme düşüncesi eski değildir. Komünist parti manifestosundaki temel söylemde ve Bonaparte’nin 18. Brumaire kitabında olduğu gibi, mücadeleler dalgası, köstebek ve yeraltındaki tünellere benzetilerek açıklanır. Bknz. Michael Hardt & Antonio Negri, **İmparatorluk**, (Çev: Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, 6.basım, 2008, İstanbul, s: 82-83

¹⁷² Levent Şensever, **Dünya Sosyal Forumu, Aşağıdan Küreselleşme Hareketi ve Küresel Direniş**, Metis Yayınları, İstanbul, 2003, s. 107.

¹⁷³ Falk, küreselleşmenin yukarıdan aşağıya inen hiyerarşik yapılanmasına karşı, yeni toplumsal hareketlerden farklı olarak, aşağıdan genişleyerek, farklı grupları içine alacak şekilde ideolojik bir mücadele ve eylem çizgisi benimsenmesi gerektiğini savunur. Bknz. Richard Falk, **Yurtici Küreselleşme Bir Eleştiri**, (Çev: Ali Çaksu), Küre Yay., İkinci Baskı, 2002, İstanbul, s: 175

hareketleri Wallerstein, ideolojik konumlanış ve eylem modelleriyle sistem karşıtı hareketlerin devamı olarak görür¹⁷⁴.

Günümüzde yükselen antikapitalist hareketin gelişiminde belirleyici olan üç süreç tanımlayan Tormey'e göre; Sovyetler birliğinin dağılması, Paris olayları ve yeni sosyal hareketlerin resmi, yerleşik muhalif oluşumların yerini alması süreci belirlemiştir. İnternetin eylem biçimi olarak kullanılmasıyla marjinal grupların görünür olmasını, eylemciler arasında eylem ağlarının oluşturulmasını, koordinasyonun kolaylaşmasını ve hacktivizm gibi yeni doğrudan eylem biçimlerinin oluşmasını sağlamıştır. Seattle, küresel eylemsel ağın etkisinin kabul edildiği bir eylem olmuştur¹⁷⁵.

Seattle protestoları küreselleşmenin çift kutuplu yapısını vurgular niteliktedir. Küreselleşme sürecinin olumsuz yanlarına karşı, alternatif oluşturma amaçlı söylem ve hareketlerin ortaya çıkışı 1990'larla birlikte başlamıştır. Seattle'daki kazanımlardan sonra, Dünya Ekonomi Forumu'na karşı, sivil toplum kuruluşlarınca oluşturulan WSF'un 2001'deki Porto Alegre toplantısı önemli bir dönüm noktasıydı¹⁷⁶.

Burada ortaya çıkan yeni sorun alanı, sınıf siyasetinin kolektif bilince sahip özneleri açısından salt yasal-hukuki eşitliğin elde edilmesinin siyasi bir amaç olmaktan uzak olması, ekonomik ve kültürel sömürünün de ortadan kaldırılması gerektiğine dair arzu, yeni toplumsal hareketlerde, kültür ve ekonominin ayrıştırılarak bir tür yeni ikilik alanı yaratılmasıyla yasal-hukuki tanınmayı yeterli görmesidir. Emek sermaye çelişkisinin, dolaysız görünümü

¹⁷⁴Bknz: Immanuel Wallerstein, **Amerikan Gücünün Gerileyişi Kaotik Bir Dünyada ABD**, (Çev. Tuncay Birkan), Metis Yayınları, 2004, İstanbul.

¹⁷⁵ Bknz. Tormey, Simon, **"68 ve Muhalif Siyasetin Krizi"** Yeni Başlayanlar İçin Anti-Kapitalizm, Çev: Ümit Aydoğmuş Everest yayınları, 2006, İstanbul, s:92-98

¹⁷⁶ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bknz. Sidney Tarrow, **The New Transnational Activism**, Cambridge University Pres, New York, 2005, p: 128-135

Ayrıca bknz. Immanuel Wallerstein, **Dünya Sosyal Forumu'nun Yükselen Gücü**, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=11 ve **Toplumsal Hareketlerden Savaşa, Neoliberalizme, Sömürü ve Dışlamaya Karşı Seferberlik Çağrısı-Dünya Sosyal Forumu**, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=1761 [e.t. 20/02/2012]

farklı alandaki mücadeleler, sınıf mücadelesine içkindir. “Yeni” ve “eski” toplumsal hareketlerin bir araya geldiği ulusal ve küresel eşitsizlikler, ekolojik sorunlar, dinsel-etnik çatışmalar, bu sorunları yaratan sistem göz ardı edilerek, görünmez kılınarak yok edilebilir mi?

Petras’a göre, mücadelenin küreselleştirilmesi çözüm değildir, yapılması gereken çokuluslu şirketler, ulus aşırı kapitalist sınıf ilişkisinin çözümlenerek sınıfın doğasının dönüştürülmesidir. Küresel enternasyonalizm olarak adlandırabileceğimiz sol grupların bir araya gelerek gerçekleştirdiği protestolar yeni sömürge iktidar yapısına meydan okumaktan uzaktır¹⁷⁷. Yeni toplumsal hareketler, bütün mücadele biçimlerini iktidar hedefli ulusal mücadele ekseninde dönüştürecek bir araç yaratmak zorunluluğundadır. Hareketlerin toplumsal niteliğiyle partilerin siyasal niteliklerini diyalektik bir bütünsellik içinde kavrayacak yeni bir hareketin yaratılması zorunludur. Yerel ve dağınık örgütleri birleştirebilme gücüne sahip bir siyasal önderlik ihtiyacı karşı hegemonik güç oluşturabilme açısından önemlidir. Yeni hareketlerin en önemli erdemleri, doğrudan eylem alanı açmaları, uluslar arası eylem ağları yaratması, sistemin karşı konulamaz güçte olmadığını göstermektir. Küreselleşme karşıtı oluşumlar içinde sayılabilecek sivil toplum kuruluşları, hükümet dışı nitelik taşımazlar, hükümet kuruluşlarıyla işbirliği içindedirler. Hareketlere, eylemlere değil, proje üretmeye yönlendirirler, ideoloji ve pratik olarak eşitsizliğin kaynak ve çözümünden uzaklaşarak hiyerarşinin üst basamaklarına bakmak yerine, aşağıda olanları, dışlanmışları, cinsiyet ve ırk ayrımcılığına uğrayanları yüzeysel olarak tartışarak, bu eşitsiz koşulları üreten toplumsal sistemi sorgulamaktan, görünür kılmaktan kaçınırlar¹⁷⁸. Petras, daha radikal, güçlü ve örgütlü hareketlere ihtiyaç olduğunu söyleyerek hareketlerin yeni hegemonik sistemin çelişkili kuramsal yapısını kavramaktan uzak yapılanmalar olduklarını söyler.

¹⁷⁷ James Petras, **Küreselleşme ve Direniş**, s: 38

¹⁷⁸ A.g.e., s: 138-164

Küreselleşme karşıtı hareketin küreselleşme sürecinin kendisiyle, temel dinamikleriyle var olan nedensel bağı, hareketlerin küresel mekana yayılımını, hareketin taşıyıcısı farklı örgütlenme ve eylemci modelinin katılımıyla varlık bulan heterojen yapının bir arada hareketini zorlaştırmaktadır. Dünyanın pek çok bölgesinde aralarında koordinasyon olmayan ancak eşzamanlı gelişen hareketler oluşmakta. Bunların hiçbirisi mutlak hedef olarak iktidarı elde etmeyi hedeflememektedir. Öznenin özgürlük ve adalet istemi eylemine içkin ve eşzamanlı gerçekleşir. Direnmenin pek çok farklı örgütlenme modelinin eşzamanlı bir aradalığı içinde, eylemler sırasında şiddet kullanımı konusunda farklı görüşler bulunsa da ortaklaşılan temel nokta, direnişin ve buna bağlı ortaya çıkabilecek şiddetin meşruiyeti için yasallık zeminine ihtiyaç duyulmamasıdır. Bir karşı-iktidar yapılanmasını merkezi iktidar yönelimli özgürleşme mücadelesi üzerinden yapılandırmak geçmişte örnekleri görüldüğü gibi yenilgiyle sonuçlanması olasılığına karşın¹⁷⁹ merkezileşmek yerine dağılmaya engel olacak yeni toplumsal üretim ve ilişkiler ağıyla dağılmaya, bozulmaya karşı bütünleşecek, birleşecek bir çokluğa ulaşılmalıdır.

Harvey, 1996'da Zapatistaların “neoliberalizme karşı ve insanlık için dünya buluşması” çağrısına gelen yanıtları ve ortaya konulan mücadele başlıklarına atıfla, küreselleşmenin olumsuz-eşitliksiz savaş seyrinden etkilenen tüm öznelerin politik bir eylem birliği-örgütlenme oluşturabilseler, küreselleşme sürecinin son bulacağını vurgular. Harvey, Zapatistaların kapitalizme karşı tüm direniş hareketlerini (Nepal’de Chipko’lar, Amazonlar’da Chico Mendes, ABD’de Kızılderililer gibi) etkileyen, merkezsiz konumunu vurgulayarak, küreselleşmenin tek tipleştirici etkisine karşı bu hareketleri, gerçekçi alternatifler sunan otantik taşıyıcılar olarak görür¹⁸⁰. Bugün asıl sorun küresel geçişin yönünün ne olacağıdır. Geçmişte yaşanan tüm devrimler, eşitsizliklere karşı olmanın yanında aynı zamanda ulus-devletin dinamiklerine ve çelişkilerine bağlı olarak yurttaşların hak taleplerine dayanmaktaydı. Bu açıdan

¹⁷⁹ Miguel Benasayag, ve Florence Aubenas, **Direnmek Yaratmaktır**, (Çev: Işık Ergüden), Versus kitap, 2008, İstanbul, s: 61-89

¹⁸⁰ David Harvey, **Umut Mekanları**, s: 97-98

sınıf mücadelesini de tüm toplumsal pratikleri içeren ve belirleyici konumda olan bir mücadele biçimi olarak kavramak gereklidir¹⁸¹.

Wallerstein, sistem karşıtı hareketlerin 1950’den sonra sistemin dışında bırakılanları, azınlıkları içine aldığı ve temel dinamiği kıldığını savunur. Devrimci hareketleri de kapsayacak şekilde tüm sistem karşıtı hareketler, tarihsel kapitalizme içkindir¹⁸². Sistemin kendi çelişkilerinin yansımalarıdır.

Direnişi anlamlandırabilmek için başlangıç noktasının tahakküm ilişkilerini tanımlamaktan öte direnişe odaklanılması gerekmektedir. Tahakküm ilişkileri aslında direniş ilişkileri olarak okunmalıdır. Foucault’nun iktidara dışsal olmayan direniş tanımını tersinden okuduğumuzda, iktidar direnişe içkindir, dışsal değildir diyerek bir akıl yürütme gerçekleştirdiğimizde, tahakküm kurma çabası her zaman direnişle karşılandığından, tahakküm biçimleri sürekli geliştirilir, güçlendirilir, nitel olarak başkalaşır. Direniş bu konumda sadece belirlenen değil, belirleyendir de¹⁸³. Tahakküm ilişkilerine, biçimlerine karşı direnen soyut tekil özne tasarımı dışında, direniş pratik ve söylemlerinin genişleyeceği toplumsal alanlar yaratılabilmesinin koşullarını araştırmak zorunludur.

Hall ve Jacques, kapitalizmin günümüzdeki seyrini, çoğulculuk ve muhalif sivil toplum yapılanmasında temel dinamiklerden olan yeni hizmet sınıfının gelişmesi, hiyerarşik olarak yukarıdan “küreselleşme” sürecinin yayılımı, buna karşın aşağıdan “ademi merkezileşme” ve içerde dağılma sürecinin ortaya çıkmasıyla okunması gerektiğini vurgular. Buna bağlı olarak, emek-sermaye çelişkisi ekseninde gelişen direniş hareketlerinin yerini araçsal ve sınırlı birleşmeler içeren kolektivite, mekansız ve sınıfsız kültürel genişleme, iktidar

¹⁸¹ Etienne Balibar, Immanuel Wallerstein, “**Sınıf Mücadelesinden Sınıfsız Mücadeleye mi?**”, “Ulus Sınıf-Belirsiz Kimlikler” içinde, (Çev: Nazlı Ökten), Metis Yayınları, 4.basım, 2007, İstanbul, s: 163

¹⁸² Wallerstein Immanuel, **Tarihsel Kapitalizm**, (Çev: Necmiye Alpay), Metis Yayınları, 5.basım, 2009, İstanbul, s: 77-92

¹⁸³ J.C. Scott, **Tahakküm ve Direniş Sanatları-Gizli Senaryolar**, (Çev: Alev Türker), Ayrıntı yayınları, 1. basım, 1995, İstanbul, s: 159-168

yönelimli olmayan salt bir neo-liberalizm karşıtlığı üzerinde belirginleşen yeni toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır¹⁸⁴. Esnek örgütlenme modelini benimseyen bu hareketler, tek bir kimlik üzerinden eylemsel alan oluşturmak yerine, yaşamın yeniden üretimi üzerinde yoğunlaşırlar. Tek, devrim gibi keskin bir nitel dönüşümle değil, aşamalı bir süreç içinde toplumsal dönüşümü olanaklı görürler. Hiyerarşi içermeyen, esnek, ağsal örgütlenmeye dayalı hareketlerdir¹⁸⁵.

Modernliğe ait insan hakları söylemi, ırk, sınıf, cinsiyet ve ideoloji temelli öteki kılınan özneler üzerindeki, beyaz, heteroseksüel ve normal nitelikli çoğunluğun tahakkümünü normalleştiriyordu. Sonrasında toplumsal azınlıklar ve yurttaş özne üzerinden dönüştürülmüş bir haklar söylemi oluşturuldu. Modernliğin toplumsal farklılıkları karşılamayan kurumsal örgütlenmesine karşı, sosyal hareketler, devlet örgütlenmesi dışında, hiyerarşik olmayan, yatay örgütlerle çok kültürlü yurttaşlık söylemleri oluşturmaya çalıştılar. Yeni hareketler, yaşam alanlarının özel-kamusal bölünmüşlüğüne yok sayarak, özel alanı politik kılmaya çalışırlar. Yatay, ağsal örgütlenme biçimiyle doğrudan eylemi hedeflemektedirler. 1980'lerden sonra yeni toplumsal hareketlerin radikal direniş özelliklerini yitirdikleri ve kapitalizmin mikro direniş alanlarını, tekil siyaseti sisteme dahil etme çabalarının başarılı olduğu savlansa da¹⁸⁶, 1990'larda ortaya çıkan, yeni, akışkan grupların oluşturduğu ağsal direniş hareketleri, yersiz yurtsuz, lineer olmayan, otonom ve merkezsiz direniş akışları gerçekleştirir. Dünya Sosyal Forumu hareketi başka bir dünya mümkün sloganıyla, yaşanan hızlı dönüşüme karşı yeni bir kültür ve siyaset oluşturmak yerine yeni bir siyasi kültür oluşturmaya çalışan bir harekettir.

Modernitenin araçsal aklının yerine postmodernizmde ortaya çıkan ekonomik akıl, etik ve vicdana yönelik tahakkümüyle çokluğun içinde bulunduğu

¹⁸⁴ Stuart Hall, Martin Jacques, **Yeni Zamanlar-1990'larda Politikanın Değişen Çehresi**, (Çev: Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, 1.basım, 1995, İstanbul, s: 103

¹⁸⁵ Stuart Hall,-Martin Jacques, **“Yenilenme Yolları-Yeni Zamanlar İçin Manifesto”** “Yeni Zamanlar-1990'larda Politikanın Değişen Çehresi”, s: 273-275

¹⁸⁶ Yaşar Çubuklu, **Toplumsalın Sınırında Beden**, s: 5-29

eşitsizlik ve yoksulluğa karşı duyarsızdır, bu durumdan çıkış yolu, çokluğun küresel direniş ağı oluşturarak mücadeleyi yükseltmesidir. Hegemonyanın kitleleri kontrolü ideolojik, kültürel, etik kodlar sistemi üzerinden yürümektedir. Küreselleşme karşıtı hareket, neo liberalizmin egemen söylem ve ideolojisine karşı, tarihsel süreçte ortaya çıkan benzer endişe ve rahatsızlıkları taşıyan aktörlerce gerçekleştirilen direniş hareketlerinin devamı niteliğindedir. Bu bir ağsal harekettir.

STK'lar biyo-politik iktidarın şiddet içermeyen “ahlaki müdahale” araçlarıdır.

“Mücadeleler artık aynı anda ekonomik, politik ve kültürel, dolayısıyla biyo-politik, yani hayatın biçimi üzerine yürütülen mücadelelerdir. Bunlar, yeni kamusal alanlar ve yeni cemaat biçimleri yaratan kurucu mücadelelerdir”¹⁸⁷.

Dünya sosyal forum etkinliklerinde, hareketi oluşturan pek çok bilinmeyen azınlıkla karşılaşırız. Deleuze ve Guattari'nin sermayenin devlet formunu "savaş makinesi" şeklinde tanımlamaları, devletin savaş makinesi örgütlenmesinin, neo liberal hegemonyayla ve tarihin sonu iddialarıyla bağını tanımlayıp karşı çıkarak, devletin korunaklı bütünlüğünü bozacak, onun gücünü kıracak anarşik mekanları göçebe bilim yoluyla kurmaya çalışır. Aksiyom ağları oluşturan çokluk, doğrudan küresel imparatorluğun kurumsal yapısına bağlanmak yerine, farklı çizgiler izleyerek imparatorluğun gücüne paralel bir eylemlilik alanı oluşturmaya çalışır. Seattle'da kullanılan karnaval tarzı sokak partileri ve protestonun eğlenceli formları, kamusal alanın farklı kullanımı açısından önemliydi. Sokaklarda yapılan teatral gösteriler eylem repertuarlarına önemli yenilikler getirmekteydi¹⁸⁸.

Hardt ve Negri'nin imparatorluk ve çokluk kavramsallaştırmalarının nasıl karşı yapılandığı ve birbirini içerdiğini haritayla görünür kılan Chesters ve Welsh,

¹⁸⁷ Michael Hardt & Antonio Negri, **İmparatorluk**, s: 81

¹⁸⁸ Konuyla ilgili bkzn. Graeme Chesters, & Ian Welsh, **Complexity and Social Movements - Multitudes at the Edge of Chaos**, London ; New York : Routledge, 2006 p: 4-21-33

imparatorluğun sınırlardan, bölümlerden oluşan pürüzlü mekan üzerinde nasıl ortaya çıktığını ve kurumsallaştığını açıklarken, bunun içinden gelen çokluğun nasıl pürüzsüz, kaygan zemin üzerinde akışlar şeklinde kendine yol açan, yeni yollar bulan bir karşı- alan oluşturduğunu da anlatır. Güç akışları şeklinde yapılan bu oluşumda imparatorluk ve çokluk, tekillikler-bireysellikler, yurttaşlar, hükümet içi ve hükümet dışı sivil toplum örgütlenmeleri, dernekler, sendikalar, bölgesel ve yerel hükümetler üzerinden oluşur. İmparatorluk, bu hat üzerinde hiyerarşik bir yapılanmayla ilerleyerek oylamayla-seçimlerle oluşturulan hükümetler ve seçkinler alanı, silahlı güçler, ulusal bankalar, devletin hizmetler ağı, parlamento, akademinin düşünsel üretimi, ticari şirketler yapılanması, genelkurmay, sermayeden oluşan devletler bölgesini tamamlayarak bir üst alana güvenlik, sermaye ve yönetim ağını oluşturan uluslar arası kuruluşlar ve birliklere ulaşır. Son olarak küresel seçkinler tabakasıyla ulaşılan imparatorluğa varılır. Tüm bu hiyerarşik yapılanma, risk tanımları, yasal zorlamalar, zamansal sınırlar ve dönemsel seçimlerle de sıkı bir bağ-akış içindedir. Buna karşın çokluk, imparatorlukla aynı zemin üzerinden yola çıkıp, bir karşı- alan oluşturur. Chesters ve Welsh, birbirine paralel ilerleyen imparatorluk ve çokluğun güç akışları içinde, Deleuze ve Guattari'nin kavramlarından yola çıkarak imparatorluğun işleyişini savaş makinesi olarak tanımlar. Çokluk, göçebe savaş makinesi şeklinde yapılır, doğa ve toplumsal ilişkiler ağında yeni direniş kodları yapılandırarak ve imparatorluğa sızarak, üzerine yerleştiği uzamda çatlaklar ve kaçış çizgileri oluşturmaya çalışır¹⁸⁹.

Muhallif gruplar kendi iletişim araçlarını üretmek zorundadırlar. Kamusal-özel karşıtlığı, kültürün sabit ve dinamik görünümüleriyle ilişki içindedir. Günümüzde medya ve bilgi teknolojileri toplumsal hareketler için yeni kamusal alanlar yaratırken, hareket için yeni aktörler de biçimlendirir¹⁹⁰. Aktivistler bu yeni alanı ve yeni kamusalılığı örgütlemek için yeteneklerini geliştirmelidirler.

¹⁸⁹ Graeme Chesters, & Ian Welsh, **Complexity and Social Movements - Multitudes at the Edge of Chaos**, p: 152-153

¹⁹⁰ Douglas Kellner, “**Tabandan Küreselleşme: Radikal Demokratik Bir Tekno Politikaya Doğru**”, “Kamusal Alan” içinde (Ed: Meral Özbek), Hil Yayınları, 2004, İstanbul, s: 733

Negri, Zapatistaları, eski toplumsal hareket eylem biçimlerinden, gerilla mücadele modeli ve yeni biyo-politik ağsal mücadele biçimi arasında birleştirici bir hareket olarak tanımlar. Seattle, Porto Alegre ve Dünya Sosyal Forumu gibi küreselleşme karşıtı hareketler, farklı arzu ve çıkar hedefleri olan grupları ilk kez ortak bir amaç için eyleme katarak, hiyerarşi içermeyen ağsal direniş yapılanmasının en görünür örneğini yaptırdılar. 20. yüzyıl sonlarında görülen eski ve yeni toplumsal hareket modelleri arasındaki belirgin fark, azınlık gruplarının otonom mücadele alanlarını ve hak arayışlarını koruyarak, hiyerarşiden uzak, mücadele ağlarının oluşturulmasıdır. Çokluğun ağ modeli kendinden önceki iki hareket biçiminin de ötesine geçerek, onları yeniden yapılandırır. Seattle protestoları buna örnektir. “Özdeşlik-farklılık” ikiliğinin yerini ortaklık-tekillik bütünlüğü alır¹⁹¹. Negri ve Hardt için, imparatorluk içinde tekil karakterli isyanlar, imparatorluğun yoğunluk merkezine dalgali yayılan bir hareket gerçekleştirme olanağına sahiptir. Her mücadele alanı ve her hareket tüm coğrafyalar üzerinden, doğrudan direniş potansiyeli taşır. Yeni toplumsal hareketlerin kimlik yönelimli olan paradigmasının eylem alanı, düalist sistemi yok etmek üzerine kurulur, ancak bu ikilikler ortadan kalktığında ne olacağı ise belirsizdir¹⁹². Hardt ve Negri, imparatorluğa, yerel, sınırlı projelerle karşı koyulamayacağını iddia ederek, Deleuze ve Guattari’nin imparatorluğa karşı olmak yerine süreci hızlandırmak gerektiği düşüncesinden hareketle bir “karşı imparatorluk” oluşturmanın zorunluluğunu vurgularlar. Direnme, yani sisteme tümel bir karşı olma haliyle, aktivizm gibi tikel itirazların parçalı çözümü konusu soru işaretleri uyandırmaktadır. Bu süreçte, ağsal bir iktidar yapılanması varsa, ona karşı mücadelede kuramsal zemini oluşturacak ağsal düşünme ve ilişkiler oluşturma gereksinimiyle birlikte, ağsal karşı koyuş hareketlerinin örgütlenmesi önem kazanacaktır.

¹⁹¹ Michael Hardt & Antonio Negri, **Çokluk-İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi**, s: 101-103-235

¹⁹² Michael Hardt & Antonio Negri, **İmparatorluk**, s: 163-165

3.6. Yeni Hegemonyanın Mekan Algısı ve Direniş hareketleriyle Mekanın Dönüşümü

Mekan, fiziksel gerçekliğinin ötesinde, toplumsal üretimin de merkezidir. İktidarın sosyo-ekonomik örgütlenmesiyle doğrudan bağıntılı mekan üretim sürecinin önceki yapılanmalardan belirgin şekilde ayrılan dönüşüm süreci, modernite ve kapitalist üretim süreciyle keskin bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Kapitalist örgütlenme ve hareketlilik yerel ve küresel mekanları dönüştürerek harekete geçirmekte ve yeniden düzenlemektedir¹⁹³.

Tarihsel gelişim sürecinde ortaya çıkan her üretim biçimi kendi işleyiş dinamiklerini doğrulayacak bir mekan ve zaman anlayışı ortaya koymuştur. Küreselleşme sürecinin öne sürdüğü bütünleşme, yeni zıtlıklar üreten, bölen bir yapıdır aynı zamanda. Modernizmin ikilikleri dağıtılarak yerine çok daha eşitliksiz ayrımlar, hiyerarşinin farklılaştırılarak yeniden kutsanması söz konusudur. Küreselleşme, hiyerarşinin tepesindeki kültürler için çok kültürlülük, sınırsız eyleme olanağı ve belirleme yetisi sunarken, sermaye birikim merkezlerinden uzakta bırakılan yerel kültürler mekanda sınırlandırılarak, hareketsiz, edilgen ve tabi kılınmıştır. Yeni hegemonyanın mekanlar ve kültürler üzerindeki ilişkiler ağı, bireyin kolektiviteden uzaklaşmasını getirir. Zaman-mekan ilişkiler bütünüünün değişmesiyle toplumsal yaşam yeniden örgütlenmiş, küresel ve yerel kimlikler yeniden yapılandırılmıştır. Kültürün akışkan yapısı, mekanın sınırlarını ve alanını yok ederek zamanın etkin güç olacağı tek bir mekan sunar. Küreselleşmenin mekandan kopuk bir evrenselliğe ulaşma çabası ve bilginin mekanlar üstü dağılımı, küreselleşmenin kültürel devamlılığı olarak postmodernizm sürecinin yarattığı yeni hegemonik akılla yerel kültürler için tahakküm anlamına gelmektedir. Zaman ve mekan tanım ve belirlenimlerinin sürekli değiştirildiği

¹⁹³ Hakkı Yırtıcı, **Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi**, İstanbul Bilgi Üni. Yayınları, İstanbul, 2005, s: 66-76

koşullarda, kimliklerin oluşum sürecinde de güvenilir olmayan özne halleri söz konusu olacaktır.

Küreselleşen liberal demokrasiyle, iki kutuplu dünya anlayışı yerine yeni bir dünya düzeni yapılandırıldığı kavramsallaştırılmaya çalışılsa da¹⁹⁴ kapitalizm, her dönemde o anki birikim sürecini karşılayacak mekansal üretimde bulunur. Birikimin dinamikleri ve yoğunluğu değiştikçe mekanlar bozularak, yeniden üretilir¹⁹⁵.

Modernliğin ulus-devlet yapılanması, yasa tarafından yapılandırılmış bir mekan anlayışını¹⁹⁶ getirmekle sınırların dışarısındaki diğer mekanları da onaylamış ve kendi bütünlüğüne tehdit oluşturan risk alanları olarak tanımlamıştır. Modernistler ile post modernistler arasında mekan algısındaki temel kopuş, değerlerin evrensellik adına belirlenimi ve toplumsal kullanıma sunulması noktasında yaşanır. Harvey'e göre modernistler, mekanı toplumsal kullanıma sunma amaçlı şekillendirilebilir, düzenlenebilir kabul ederken, post modernistler, mekanı zaman dışı kılarak, zaman-uzam bağıını yok eder. Mekan artık, evrensel ve toplumsal yönelimle zorunlu bir bağ içermeyen, estetik ilkeler dışında hiçbir amaçsal yönelimi olmayan, özerk bir yapıdır. Kapitalizm mekanı, sermaye yoğunluğunun en yüksek noktasına ulaşabilmek için, yeni işgücü, hammadde ve pazar arayışını karşılayabilecek bir araç olarak kurar ve yönetir. Toplumsal teorilerde görülen ilerleme ilkesi, mekansal engellerin yok edilmesi ve mekanların ele geçirilerek sonunda zamanın kullanımıyla mekanın yok yer kılınmasını getirir¹⁹⁷. İlerleme düşüncesi, modernitenin temel ilkelerinden olduğundan, süreci bu ilkeyle birlikte düşünmek gerekir.

¹⁹⁴ Francis Fukuyama, **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, (Çev: Zülfü Dicleli), Simavi Yayınları, İstanbul, 1999, s: 17-18

¹⁹⁵ David Harvey, **Umut Mekanları**, s: 81

¹⁹⁶ Alain. Touraine, **Modernliğin Eleştirisi**, (Çev: Hülya Tufan), YKY, 2.baskı, 1995, İstanbul, s: 155-156

¹⁹⁷ David Harvey, **Postmodernliğin Durumu - Kültürel Değişimin Kökenleri**, s: 232

Foucault'nun disiplinci iktidar tanımı, insanları uysallaştırmak üzerine kuruludur. İnsanları, belirlediği özne olma kodlarına uymaya zorlar. Kapitalist üretim sürecinin devamlılığı için, bedenler üretici güç olarak sınırlanır ve sistem tarafından içselleştirilir. Artık kimseyi dışarıda bırakmayan, ama öznenin kendi özel alanının da yok edildiği, iktidarın tüm alanları ele geçirerek denetlediği, gözetlediği, öznelerin kimliklerle kodlanarak sisteme içkin kılındığı yeni iktidarda, beden iktidarın mekanı olarak kodlanır. Her tür güç kullanımının, bastırma hareketinin izlerini bedenleri izleyerek görebileceğimizi söyler. Foucault'ya göre iktidarın disiplin ve cezalandırma işleyişi bedensel mekanlar üzerinde gerçekleşir ve somutlaşırken, bedenlerin olmak istedikleri özgürlük mekanları (heterotopia) direnişle yaratılmalıdır ve bu direniş zamansal mantığa dışsaldır. Bedenler indirgenemez kılındığı için arzuların direnişi de yine bu noktadan, bedenler üzerinden başlatılacaktır¹⁹⁸.

Lefebvre mekansal ve zamansal pratiklerin karmaşık yapısını kavrayabilmek için mekanın nasıl üretildiğini belirlemek gerektiğini savunur ve üç boyut ekler: 1.maddi üretimin sürekliliğini sağlayan, fiziksel akış ve aktarımların gerçekleştiği somut mekansal pratikler. 2. mekansal pratikleri inceleyen-kavramsallaştıran mimarlık, mühendislik, kentsel planlama v.b. gibi disiplinlerin kavramsallaştırması ve kodlama eylemleri. 3. sembolik, gösterim amaçlı kurulmuş mekanlar¹⁹⁹.

Bourdieu ise, toplumsal mekanın kuruluşunu, ekonomik sermaye ve kültürel sermayenin dağılımı üzerinden açıklar. Toplumsal uzamda bulunan insanlar uzamdaki konumlarının sınırları içinde yaklaşma eğilimindedir. Bu yaklaşma, Marx'ın sınıf kavramıyla tanımlanamayacak bir yakınlık durumudur. İdeolojik olmayan “gerçek” sınıfın ortaya çıkması, siyasal ve eylemsel sınıflandırma mücadelesinin harekete geçirilmesiyle gerçekleşir. Toplumsal sınıfların değil, toplumsal uzamlar içinde sınıf olma olasılığı taşıyan

¹⁹⁸ David Harvey, **Postmodernliğin Durumu-Kültürel Değişimin Kökenleri**,s:239

¹⁹⁹ Lefebvre'den aktaran David Harvey, **Postmodernliğin Durumu-Kültürel Değişimin Kökenleri**, s: 246-247

insanların belirsiz çizgiler üzerinde var oldukları, eyledikleri bir farklılıklar uzamı vardır. Bourdieu bunu “habitus” olarak adlandırır. Küreselleşmenin toplumsal uzamı, içindeki özneler, eyleyenlere kendi gerekliliğini dayattığı bir güç uygulama alanıyken, aynı zamanda özneler arasındaki çatışmalarla alanın sürekliliğinin, dönüşümünün sağlandığı bir direniş alanı olarak da görünür. Küresel uzamda, ekonomik ve kültürel sermayenin yoğunlaşmasıyla, ekonomik ve kültürel şiddet üzerinden yapılanan hegemonya olan “habitus”u üretilmemiş, kurgulanmamış, doğal bir alan olarak okumak gereklidir²⁰⁰.

Tarihsel gelişim sürecinde insanların yeryüzünü, mekanları kullanma biçimleri olarak, üç örgütlenme modeli tanımlayan Deleuze ve Guattari için, ilk olarak ilkel toplumların kendilerini toprak üzerine kaydeden, klan soydaşlığı ilkesiyle işleyen örgütlenme modeli gelir. Devletli toplumlara geçilmesiyle birlikte toprağın sınırlanması, belirlenmişlik ve yurda yerleşme modeli geliştirilir. Modern devletlerin kurulmasıyla birlikte toprak sayılarla bölünerek ve düzenlenerek devlete içkin simetrik bir merkez oluştururlar. Sayılarla, nüfus sayımları, seçim sistemi, üretim güçlerinin örgütlenmesi ve demografik hareketliliğin kontrolü düzenlenmektedir. Sayıların özneleşme, mekana karşı özerkleşme sürecidir bu. Artık amaç mekanları paylaşmak değil, mekanı dağıtmak ve bozmak üzerine kuruludur. Bu aynı zamanda devletin savaş makinasının hareket alanı olan pürtüklü mekanın da kuruluşudur²⁰¹.

Zaman ve mekanın kullanımını dönüştürerek ilerleyen kapitalizme karşı, mekansal ve zamansal pratiklerin toplumsal eylemlerce kullanımı ve sınıf mücadelesinde mekansal üstünlük arayışı başattır. Güç ilişkilerini yeniden düzenlemeye yönelik her tür direniş hareketi, güç ilişkilerinin işleyiş zemini mekanı dönüştürmek zorundadır. “Zaman-mekan sıkışması”nı, mekan ve zamanın devrimci nitelikte dönüşmesinin dünyayı algılayışımızı da doğrudan

²⁰⁰ Pierre Bourdieu, **Pratik Nedenler- Eylem Kuramı Üzerine**, (Çev: Hülya Tufan), Kesit Yayıncılık, 1.basım, 1995, İstanbul, s: 27-28

²⁰¹ Gilles Deleuze ve Felix Guattari, **Kapitalizm ve Şizofreni 1 Bin yayla - Göçebebilimi İncelemesi: Savaş Makinası**, (Çev:Ali Akay), Bağlam yayınları, 1.basım, 1990, İstanbul, s: 97-100

dönüştürmesi olarak tanımlayan Harvey'e göre, küreselleşmenin, mekanı karşılıklı bağımlılıklardan örülmüş tek bir mekana indirgemesiyle ve zamansal olarak tek tek anlara sıkışıp kalma sorunuyla karşı karşıya kalırız. Küreselleşme, mekanın zaman üzerinden yok edilmesiyle, aydınlanmanın evrensel ve özgürleşme yönelimli projesini yeniden üretilmiş bu mekanlar üzerinde yapılandırmak amacındadır²⁰².

Berman, moderniteyi, mekan ve zamanın yaşama alanı olarak kullanılma tarzlarıyla belirlendiğini savlarken, Jameson, mekan ve zaman deneyimlerimizin başkalaşması ve mekanın aşırı büyüyerek zamanı ele geçirmesi-zamana tahakküm uygulamasıyla postmodernizmin ortaya çıktığını söyler²⁰³. Geline aşamada postmodernizmin hiper uzamı, bedenlerin bilişsel ve örgütsel yapılanmasını belirler konumdadır²⁰⁴.

Küreselleşme ile birlikte ulusal sınırların belirsizleşmesi ve medya şirketleri aracılığıyla biçimlenen görsel-işitsel mekanların genişlemesi ortaya çıkarken, bu yeni mekan, tüketim merkezli uluslar arası kültürün evrensel ilkeleriyle belirlenmektedir. Kimlikler kültür aracılığıyla inşa edilmekte, buna bağlı olarak küreselleşen kapitalist ekonominin mekanı da yeniden düzenlemekte ve merkez-çevre ayrımıyla birlikte yeni hiyerarşiler oluşturmaktadır. Küreselleşme zaman-mekan sıkışmasını doğurur²⁰⁵. Küreselleşme, bireysel ve kolektif kimlik oluşumlarını derin bir dönüşüme uğrattırırken, merkez-çevre, yerel-küresel uzamlar arasında yeni ilişkilerle belirsizliği sistemleştirir.

Modern toplumlarda zamanın merkezi değeri ve mekanların belirleniminde zamanın soyut ve evrensel olarak belirleyici rolü vurgulanmıştır. Küresel kapitalizm koşullarında ise, "küresel kentler", üretimin yoğunlaştığı mekanlar

²⁰² David Harvey, **Postmodernliğin Durumu-Kültürel Değişimin Kökenleri**, s:262-302

²⁰³ A.g.e.s:227

²⁰⁴ Fredric Jameson, **Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı**, (Çev: Nuri Plümer), YKY, 1.basım, 1994, İstanbul, s: 74

²⁰⁵ David Morley & Kevin Robins, **Kimlik Mekanları - Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar**, (Çev: Emrehan Zeybekoğlu), Ayrıntı Yayınları, 1.basım, 1997, İstanbul, s: 153-168

olarak yapılandırılır. Kapitalist üretimin işleyiş mantığı mekanı zaman aracılığıyla yok etmek olsa da, toplumsal ilişkiler ağının ve emeğin taşıyıcısı öznelerin de mekana yayılması ve hareketliliği sonucu bunu tam olarak başaramamaktadır. Artan sermaye yoğunluğunun özneler üzerinde yarattığı tahakküm ilişkileri, sınıfların mekansal olarak kentlerin belli bölgelerinde yoğunlaşması ve bölünmesiyle sonuçlanır²⁰⁶.

Harvey, kentlerin oluşum sürecini başından beri sınıfsal nitelikli olarak tanımlar ve kentleşmenin kapitalizmin gelişimine içkin olduğunu savlar. Sermaye, yeni üretim araçları ve kaynaklar oluşturmak için coğrafya üzerinde bir baskı gücü oluşturur. Günümüz kentleri, bölünmüş çatışma alanlarından oluşan, güvenlik sorunları olan ve iktidarın güvenlik güçlerinin baskısını meşrulaştıran, küreselleşmiş kentlerdir. Sermayenin kent mekanını yeni dönüştürme biçimlerinden biri olan kentsel dönüşüm modeliyle, iktidarın dışında bırakılanlar için sınıfsal ayrımlar belirginleşir. Dünyanın pek çok bölgesinde bu sürece karşı yapılandırılan, kent hakkını savunarak, gerekli yasal düzenlemelerin gerçekleşmesini sağlamaya çalışan toplumsal hareketler desteklenmeli, yerel ve küresel krizler kentleşme olgusu ekseninde değerlendirilmelidir²⁰⁷. Bu kriz süreçlerinin aşılabilmesi için, sistemin dışında bırakılanların, kent mekanından dışarıya itilmesi ve mülksüzleştirilmesine karşı geniş zeminli bir toplumsal hareket yapılandırmak zorunludur.

Küresel nüfus hareketleri, göç hareketleri şeklinde belirginleşir. Oluşan kültürel, ırksal ve etnik çeşitlilik, emeğin küresel örgütlenmesi açısından yeni sorunlarla birlikte olanaklar da getirmektedir. Ayrıca kentsel mekanlarda biriken nüfus yoğunluğu, kitleler oluşturarak yeni siyasal ve toplumsal

²⁰⁶ John Urry, **Mekanları Tüketmek**, (Çev: Rahmi G. Ögdül), Ayrıntı Yayınları, 1.basım, 1999, İstanbul, s: 167-168

²⁰⁷ David Harvey, “**The Right to the City**”, New Left Review 53, 2008, p: 23-40 [e.t. 10/10/2011] 1848’den sonra modernizmin “doğal meskeni kentler” oldu ve kentsel büyüme, sanayileşme ve göçler kent mekanında gelişen toplumsal hareketlerle karmaşık bir ağsal yapılanma oluşturdu. Konuyla ilgili bkz. David Harvey, **Postmodernliğin Durumu - Kültürel Değişimin Kökenleri**, s: 28-39

devrimin olanaklarını yaratır²⁰⁸. Postmodern kentlerin bölünmüş mimarisinde gettolar, varoşlar, toplumsal olarak dışlanmış, yığın haline getirilmiş ve sistem için yük ve tehlike olarak görülenlerin yaşam mekanı olarak belirlenmiştir. Bu postmodern kapatma durumu aynı zamanda güvenlik için suçun kuşatılması ve diğer mekanlara sızınması anlamına da gelmektedir. Siyasal iktidarın toprak ve ülke sınırları dışına çıkması ve sermayenin ulus-ötesi dolaşımı, kamusal alanı da edilgenleştirir. Postmodern kentler çok merkezli bir bölünmüşlük içindedir.

3.7. Direnmek mi, Sivil İtaatsizlik mi?

Anlamı, tarihsel ve toplumsal süreçte yaşanan eylemlilikle edinilen içeriği gereği, var olan hukuk ve devlet sistemine doğrudan eleştiri ve dönüştürme çabası olarak tanımlayabileceğimiz direnme hakkı, hukuk metinlerinde yer alarak dönüşüme uğramıştır. Hukuk normlarıyla belirlenemeyecek olan direnme hakkının, hukuk düzenindeki yeni biçimi sivil itaatsizliktir. Böylece sivil itaatsizlik eylemcisi sözleşmeye bağlılığını dile getirir²⁰⁹.

Sivil itaatsizlik, yasaların ya da hükümet uygulamalarının değiştirilmesini amaçlayan, kamuoyuna açık, şiddeti reddeden, ahlak ilkeleriyle meşrulaştırılabilecek, vicdana dayanan ve yasal olmayan eylem biçimleridir²¹⁰. Anayasal sivil itaatsizlik teorisi, karşı çıkış biçiminin niteliklerini tanımlarken, diğer hareketlerden farklılığını ortaya koyma amacındadır. Ayrıca, itaatsizliğin gerekçelerini açıklamaya ve meşrulaştırmaya çalışır.

²⁰⁸ David Harvey, **Umut Mekanları**, s: 66

²⁰⁹ H. Arendt - R.Dworkin vd., **Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik**, (Çev: Yakup Coşar), Ayrıntı Yayınevi, 1.basım,1997, İstanbul, s: 12

²¹⁰ Konuyla ilgili bkzn. John Rawls, “**Sivil İtaatsizliğin Tanımı ve Haklılığı**”, “Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik içinde”, (Çev: Yakup Coşar), Ayrıntı Yayınevi, 1.basım,1997, İstanbul, s: 55-56

Sivil itaatsizlik sadece yasa karşıtı olmakla sınırlanmamalı, karşı olunan yasal düzenlemenin anayasal uygunluğu belirlense bile direniş sürmelidir ilkesi, genel olarak kuramcılarca benimsenmiş olmasına rağmen bu noktada, yeni sorun alanları ortaya çıkmaktadır. Direniş, sivil itaatsizlikle sınırlanabilir mi? Direniş barışçı mı olmalıdır, barışçı olduğunda direnme karakteri kalır mı? Direniş eyleminin meşruiyeti salt eylemcinin ahlaki kodlarına bağlanamaz. Aktif direniş sivil itaatsizlikten farklı olarak kesinliğe sahiptir. Direnmenin karşı konumlandığı, yöneldiği devlet düzeni, iktidar yapılanmasına göre farklı yöntemler kullanımının yasal ve ahlaki meşruiyete sahip olup olmadığı tartışmasından²¹¹ öte, iktidarın keyfi güç kullanımı ve tahakküm uygulamasının, direniş eylemini meşrulaştırdığı savunulmalıdır.

Demokratik yönetim biçimlerinde sivil itaatsizliğin sistemin arızalarını, sapmalarını düzenlemek için çağrı niteliği taşıması, çöküş sürecindeki ya da diktatörlüğe doğru evrilen yönetimlerde ise direnişin şiddet içermesi kaçınılmaz ve meşrudur. Günümüz küresel tahakküm koşullarında, direnişin meşruiyet zemini yeniden tanımlanmalı, zorunlu olduğu koşullarda uygulanabilmesi için, yeni eylem alanları ve olanakları yaratılmalıdır.

²¹¹ Hans Saner, “**Demokrasilerde Direnme Sorumluluğu Üzerine**”, “Kamu Vicdanına Çağrı-Sivil İtaatsizlik içinde”, (Çev: Yakup Coşar), Ayrıntı Yayınevi, 1.basım, 1997, İstanbul, s: 156-170

4. SONUÇ

Tüm çalışma boyunca gerçekleştirdiğimiz değerlendirmeler sonucunda, küreselleşen kapitalizmin sermaye yoğunluğu, ırkçılık, toplumsal cinsiyet, yoksulluk ve kültürel hegemonya saldırıları karşısında, yerel, tikel, mikro mücadeleleri de kapsayan, genişleyen ve yayılan yeni bir hareket oluşturabilmek sorunu belirginleşmektedir. Küreselleşme sürecinin, ekonomik ve kültürel alanda hiyerarşik ve bağımlı bir ilişkiyi zorunlu kılması ve hegemonik iktidar yapılanması sonucunda, çevre konumundaki dünyaya aktardığı hiyerarşi olumlanmakta ve yüceltilmektedir. Zizek bu süreci, bir tür faşizm olarak tanımlayarak, kapitalist gelişim sürecinde hesaplanmamış, öngörülmemiş ve umulmayan bir sapma hali, bir anomali değil, aksine bizzat kapitalist üretim süreci dinamiklerine içsel ve zorunlu olduğunu vurgular²¹². İnsanların belirlenmiş ve kodlanmış kültürel ürünler ve yaratılan imajlar doğrultusunda benzer kültürel eylemlerde bulunmaları, böylece egemen kültürün meşruiyet kaynağı olma ve yeniden üretimine katkıda bulunması söz konusudur. Kendimizi düşünsel ve eylemsel var edebilme koşullarımızı belirleyen küresel sermaye mekanında, tikellikleri yok saymayan, toplumsal ve kolektif özne konumları oluşturabilmek için yeni bir eylem ve mücadele ağı yapılandırma zorunluluğuyla karşı karşıyayız.

Küreselleşme, hiyerarşinin tepesindeki kültürler için çok kültürlülük, sınırsız eyleme olanağı ve belirleme yetisi sunarken, sermaye birikim merkezlerinden uzakta bırakılan yerel kültürler mekanda sınırlandırılarak, hareketsiz ve edilgen kılınmıştır. Yeni hegemonyanın mekanlar ve kültürler üzerindeki ilişkiler ağı, bireyin kolektiviteden uzak kılınmasını getirir. Zaman-mekan ilişkiler bütünüünün değişmesiyle toplumsal yaşamın yeniden örgütlenmesi, küresel ve yerel kimliklerin yeniden yapılandırılmasına neden olmuştur. Kültürün akışkan yapısı, mekanın sınırlarını ve alanını yok ederek zamanın etkin güç olacağı tek

²¹² Salavoj Zizek, **Gıdıklanan Özne, Politik Ontolojinin Yok Merkezi**, (Çev: Şamil Can), Epos Yayınları, 2. basım, 2007, Ankara, s: 19

bir mekan sunar. Mekanlar üzerinden işleyen emperyalist üretim biçiminin meşruiyetinin belirsizleştiği savlansa da, küreselleşmenin mekandan kopuk bir evrenselliğe ulaşma çabası ve bilginin mekanlar üstü dağılımı küreselleşmenin kültürel devamlılığı olarak postmodernizm sürecinin yarattığı yeni hegemonik akılla yerel kültürler için tahakküm anlamına gelmektedir.

Farklılık, yerelleşme, çoğulculuk ve kimlik temel argümanları üzerinde yükselen postmodern söylemle etnik, cinsel, kültürel, ideolojik her türlü farklılık evrenselleştirilerek, küresel bir üst özne tözü yaratılmakta, böylece çevre ülkelerdeki özne olabilme olanağı engellenmiş bağımlı, yerellikler içindeki özneler bağımlı kılınmaktadır.

Negri ve Hardt'ın küresel hegemonyaya karşı, postmodernizmin yerellikler üzerinden yapılandırılacak tikel mücadelelerine karşıt, küresel bir direniş olanağını mümkün görmeleri oldukça önemlidir. Tanımlamaya çalıştıkları küresel kapitalizmin dönüşen egemenlik biçimi olarak imparatorluk, dışarıdan örgütlenecek ve kurulacak bir mücadele alanına yer bırakmayan, merkezsiz ve bedenler üzerinden yükselen bir biyo-iktidara karşı, yeni direniş olanak ve yöntemleri belirleyebilme, yeni politik özneyi tanımlama çabası olarak önemlidir. Yeni direnişin öznesi, "çokluk"tur. Halkın ve işçi sınıfının ötesinde, tüm tekil bedenleri içeren farklılıkların oluşturduğu toplumsal-politik bedendir. İmparatorluğa karşı çokluğun izlerini taşıyan yeni toplumsal hareketlerin önemini vurgulamaktadır. Bu hareketler yeni kurucu özneyi oluşturabilme gücüne sahip olarak nitelendirilir. Çokluk, epistemolojik ve ontolojik olarak tarihsel gelişimin kurucu gücü olarak yapılandırılabilme olanağına sahiptir.

Tezin başlangıç kısmında açıklamaya çalıştığımız modern iktidarın ve çoğulluğun katılımıyla gerçekleşen sözleşme düşüncesinin, yaşamın tüm alanlarını kaplayan bir totaliterliğe dönüşmesi, postmodern küresel hegemonya sürecinde derinleşerek, çokluğun iktidarcı yok edilme çabasına dönüşmüştür. Küreselleşmenin totaliter, hegemonik yapılanmasının etkileriyle farklı ülkelerde

yerel ya da ulus-ötesi nitelikli, örgütlenme ve hareket biçimleri anlamında birbirine benzer süreçlerde gelişim gösteren toplumsal hareketlerin ortaya çıkması, çokluğun siyasal bir gerçeklik olarak eylem alanında görünür olmasının kanıtı olarak kabul edilebilir²¹³. Küreselleşme karşıtı hareketler, farklı sınıf ve mekan pratikleriyle kimliklerin taşıyıcısı özneler üzerinden yeni bir direniş alanı yapılandırarak, bir siyasal proje olarak çokluğun gerçekleşebilmesi olanağını taşımaktadır.

İmparatorluktaki sürekli üretim ve bozulma süreci her yere yayılmıştır ve bu süreç şiddet olarak çokluğun karşısına çıkar. Çokluğun politik özne olarak kuruluş olanağı, 20. yüzyılın devrimci sınıf hareketlerinin kazanımı olan, politik öznellikler üzerinden hareketle, hiçbir aşkınlığa dayanmadan, kendi üretim gücüne ve direniş tarihine bakmalıdır.

Küreselleşmeyle birlikte iktidarın değişken konumu ve sınırsızlığı, toplumsal hareketlerin yapılarında meydana gelen değişim ve dönüşümlerin sonucunda direniş alanları, sosyal hareketlerin kapsamı, aktörleri ve paradigmalarının da değişmesi elbette kaçınılmazdır.

²¹³ Negri ve Hardt'ın kısa süre önce yayınladıkları ve manifesto olmadığını belirttikleri duyurularında, sosyal ve ekonomik krizlerin derinleştiği son iki yıl boyunca gerçekleşen, Tunus, Mısır, Libya, Suriye, Atina, Wall Street v.d. eylemleri üzerinden yaptıkları tespitler süreci kavrayabilmek açısından önemlidir. Negri ve Hardt, bu mücadelelerin, karar alma süreçleri, yatay örgütlenme biçimleri ve farklı aktörleri bir araya getirme gücünün, siyasetin çoğul bir ontolojisi olarak okunması gerektiğini savunur. Bu mücadeleler, yeni hegemonik güçlere karşı, adil, eşit, ortak paylaşıma dayanan ve sürdürülebilir bir toplumun koşullarını oluşturmak için umut vermektedir. Bu mücadeleler, yeni fırsatlar ve yeni deneyimler sunmuştur ve süreç devam etmektedir. Ancak bu deneyim ve kazanımlar, egemen gücü yok etmek amacına yönelmek için bir araya gelmek ve yeni direniş ağları oluşturmak zorundadır. Bknz. Michel Hardt & Antonio Negri, **Declaration**, [http://antonionegriinenglish.files.wordpress.com/2012/05/93152857-hardt-negri-declaration-2012.pdf] [e.t. 02/06/2012]

Teknolojik gelişmelerin ve yeni iletişim olanaklarının, kitleleri dönüştürerek araçsal aklın yönetimindeki küresel pazara uyumlu tüketici kitlelere dönüştürdüğü doğrudur. Ancak bu gerçekliğin, muhalif kitlelerin tüm direnme alan ve dinamiklerini yok edemediği açıktır. Artık kitleleri oluşturan aktörler giderek heterojen bir karakter sergilese de, dönüşen sosyal hareketlerin kazanımları yeni özneleşme süreçleri ve yeni politik öznenin oluşturulması olanaklarını da barındırmaktadır. Bu hareketlerin siyasi örgütlenme ve mücadele pratiklerinin, hukuki yapıyı kendi içinde nasıl dönüştüreceği sorunu, önümüzdeki süreçte hem iktidar hem de direniş yapılanması açısından önemlidir. Parçalı hareketler arası bir iletişim süreci sonunda, tekilliklerini kaybetmeksizin yeni kolektif bir özne yaratabilme koşulları önem kazanacaktır.

Emek ve sermaye arasında çoğalan eşitsizliklerin etkisiyle, artık umut ve geleceğe duyulan güvenden yola çıkan mücadele biçimlerinden uzaklaşmış, çaresizlikten doğan mücadele biçimleri ortaya çıkmıştır. Devletlerin meşruluğunun, hak ve özgürlüklerin yeniden tanımlanması ve oluşturulması üzerinden belirlenmesi gereken bir dönemin yaşandığı açıktır. İktidar biçimlerinin çok boyutluluğu yadsınamazken, siyasal iktidarı doğrudan hedeflemeden özerklik kazanımı için sivil toplumdaki eşitsizliklerle mücadele etme stratejisinin taktiksel koşulları sorgulanmalıdır. Yeni hareketlerin toplumsal niteliğiyle, partilerin siyasal niteliklerini diyalektik bir bütünsellik içinde kavrayacak yeni bir hareketin yaratılması zorunludur.

